

ÉVKÖNYV

2007.

Szerkesztette
Ph.D. Somogyi Sándor

Tördelte
Csernik Előd

Lektor
Gallusz László

Az évkönyv kiadója
Regionális Tudományi Társaság

Felelős kiadó. Ricz András, elnök

www.rtt.org.rs

ISSN 1820-8622

Példányszám: 250

Nyomda
Verzál, Újvidék

A készülő kiadvány katalogizálása
A Matica srpska Könyvtára, Novi Sad

061:001(497.113)

ÉVKÖNYV / Regionális Tudományi Társaság ; szerkesztette
Somogyi Sándor. – 2008- . – Szabadka : Regionális Tudományi
Társaság, 2008-. – 24 cm

Godišnje. – Tekst na mađ. i eng. jeziku.

ISSN 1820-8622

COBISS.SR-ID 232444167

ÉVKÖNYV

2007.



REGIONÁLIS TUDOMÁNYI TÁRSASÁG
DRUŠTVO ZA REGIONALNA NAUKE

Szabadka, 2008

Előszó

2005-ben a vajdasági magyar tudományos és politikai elit egy csoportjában megfogalmazódott az igény a regionalizmus, mint tudományterület vajdasági meghonosítására, elsősorban abból kiindulva, hogy Szerbia előbb vagy utóbb európai útra fog lépni.

Abban a periódusban a regionalizmus, mint határtudomány Szerbiában szinte teljesen ismeretlen volt. Néhány belgrádi és újvidéki egyetemi oktató foglalkozott ezekkel a problémákkal. A vajdasági magyarság ebben a kérdésben is lemaradásban volt.

A Regionális Tudományi Társaság alapítói felismerték, hogy a regionalizmus eszméjének elsajátításával, a világosan megfogalmazott stratégiákkal, és biztos lábakon álló fejlesztési tervekkel lehet a fejlődés útjára állni, ami a vajdasági magyarság számára elengedhetetlenül fontos, ha saját szülőföldjén meg kíván maradni.

A Regionális Tudományi Társaság 2005. december 5.-én Szabadkán alakult meg 17 taggal, akik Észak Vajdaság számos települését képviselték. Szakmai szempontból, a regionalitással foglalkozó tudományterületek szinte minden képviselője részt vesz a munkában, bár túlsúlyban vannak a közgazdászok.

Az elmúlt több mint két évben a Regionális Tudományi Társaság előkelő helyett hívott ki magának a szerbiai, vajdasági tudományos életben és a Magyar Regionális Tudományi Társaság határon túli szervezeteként is, köszönhetően a szerteágazó tevékenységnek, amiről számot is adtunk eddigi munkáinkban.

Az Évkönyv a Regionális Tudományi Társaság negyedik kiadványa és elsődlegesen egyes városok, és községek fejlesztésé-

re fókuszál. A beszámoló a 2007. november 16.-án megtartott I. Vajdasági Regionális Fejlesztési konferencián kerültek bemutatásra. A konferencia címe „Mit tegyünk – mit tettünk?” is jelzi a társaság törekvéseit.

Válaszként a „Mit tettünk” kérdésre a konferencián bemutatásra került a Magyar Tudományos Akadémia pécsi Regionális Kutató-sok Központjának „Vajdaság” című monográfiája és a Regionális Tudományi Társaság második kötete „Kistérségi Távlatok – Délvidéki Fejlesztési Lehetőségek” címmel.

A két könyv méltatásán túl, bemutatásra került néhány tudományos munka és a vajdasági magyar többségű önkormányzatok és más mikro-régiók fejlesztési tervei is. Az évkönyvünk alapját ezek a munkák jelentik.

A Regionális Tudományi Társaság munkája során folyamatos a törekvés, hogy Vajdaság a lehető legnagyobb figyelmet kapja a szerbiai területi fejlesztési folyamatokban.

Hozzá szeretnénk járulni a szűkebb környezetünk fejlesztéséhez. Ehhez rendelkezésünkre áll az a tudás, és tapasztalat is, amit magyarországi kollégáink korábban elsajátítottak, önzetlenül rendelkezésünkre bocsátottak és segítettek hatékonyan alkalmazni a szerbiai-vajdasági viszonyokra.

> A Regionális Tudományi Társaság és eddigi eredményei

Társaságunk céljai megegyeznek a Magyar Regionális Tudományi Társaság céljaival: «a regionális tudomány művelőinek szakmai fórumot biztosítson; megismertesse és népszerűsítse a nemzetközi és hazai regionális tudomány eredményeit; bekapcsolódjon a regionális tudományokkal foglalkozó nemzetközi szervezetekbe s ezzel terjessze a hazai tudományos eredményeket; kapcsolatot építsen ki a regionális politika alakítóival és annak gyakorlati megvalósítóival a tudományos eredmények ismertetésére, befogadására; támogassa mindazon kutatóhelyeket, felsőoktatási intézményeket és más szervezeteket, ahol a regionális

tudományt művelik, vagy a jövőben művelni kívánják; pályázatokkal, ösztöndíjakkal és más kezdeményezésekkel támogassa a regionális tudomány művelőit tudományos eredményeik közreadásában és népszerűsítésében, konferenciák, tanácskozások szervezésével; könyvek, kiadványok megjelentetésével járuljon hozzá, hogy a tudományterület eredményei minél szélesebb körben megismerhetők és felhasználhatók legyenek.»

E célokat kiegészítettük megalakulásunk alkalmával egy hármas célrendszerrel. E hármas célrendszer első pillére, az ismeretterjesztés a második a fiatal szakemberek felkutatása, bevonása a munkába és nem utolsó sorban a tehetséggondozás.

Ez idáig – bár külső segítséggel –, de e hármas célrendszer elemeit többé-kevésbé sikerült megvalósítanunk.

A kezdeményező bizottság az alakuló ülésre meghívottak névsorával is elsősorban a fiatalabb réteget célozta meg, mivel a délvidéki magyarság szükséglete és célja értelmiségi réteget nevelni, aminek az RTT kiváló bázisa lehet.

A jelenlegi 34 tagból 20-an 35, és több mint tízen harminc év alattiak. A társaságnak nagy része egyetemi végzettségű, többen doktori címmel rendelkeznek és egyetemi oktatók is tagjai a társaságnak.

A fent említett célrendszer második eleme az ismeretterjesztés nehézségekbe ütközött. A 2006-os év első felében több előadást tartottunk Szabadkán, Zentán és más településeken, amelyeket neves magyarországi előadók beszéltek némely alkalommal gyér, némely alkalommal tömeges hallgatóság előtt. Ezekon az előadásokon kapcsolatba léptünk fiatal értelmiségiekkel, akik azóta tevékenyen részt vesznek a munkában.

A Regionális Tudományi Társaság 4 tagja a Pécsi Janus Pannonius Tudomány Egyetem. Közgazdaságtudományi karának Regionális fejlesztési doktori iskola munkájába kapcsolódott be. Reményeink szerint Ők fogják képezni a regionális tudományosság vezető rétegét a jövőben a Délvidéken.

A 2006-os év második felében a Regionális Tudományi Társaság a Szülőföld alaptól nyert összeg segítségével elkezdte a Vajdasági magyarok települések fejlesztési tervének kidolgozását. A munka befejezéseként 2007 elején jelent meg „Kistérségek Életerejé” című kötet.

A munka elsősorban gazdaságfejlesztési terv, de mivel erre a régióra még nem készült hasonló összefoglaló mű, kitér egyéb területekre is. A munkát húsz témára osztottuk, hiánypótlónak szántuk, kapocsként a már meglévő komplex vajdasági fejlesztési terv és az egyes községek fejlesztési tervei között, azzal a nem titkolt szándékkal, hogy a magyarok községek felzárkóztatását és további fejlődését szolgálja.

A következő lépésben a fejlesztési tervre épülő operatív programok kidolgozása következik és azok „road show” jellegű bemutatása, annak érdekében, hogy felhívjuk a figyelmet a mi kis közösségünkben rejlő növekedési potenciálra.

A 2007-es évben a Társaság két fő tevékenységre összpontosított.

Szabadka Község Gazdaságfejlesztési tervéhez kötődően elvégeztük a résztvevők és érdekek viszonyainak elemzését morfológiai és strukturális elemzéssel, majd Mactor számítógépes programcsomaggal, ami módszertani újdonságnak számított hazánkban.

A második félévben az Apáczai Közalapítvány támogatásával Vajdaság szereti Uniós projekt menedzserképzést szerveztünk, mivel célunk, hogy minél több szakember vegyen részt az Uniós és egyéb források pályázásában.

A 2008-as esztendőben folytattuk a projektmenedzser képzést, és elkezdtük a Vajdasági Felnőttképzési hálózat stratégiájának kidolgozását a Szülőföld Alap támogatásával.

Ezzel párhuzamosan készül harmadik kiadványunk a Tartományi Oktatási és Kulturális Titkárság támogatásával, melynek érdekessége hogy párhuzamosan magyar és szerb nyelven értekezik a morfológiai, strukturális elemzés és a Mactor programcsomag eredményeinek elemzéséről, bemutatva egy esettanulmányt is.

Szintén a Szülőföld Alap támogatásával kezdjük a vajdasági mezőgazdasági oktatási rendszer vizsgálatát és stratégia kidolgozását, amellyel a mezőgazdaságból élők tudásszintjét növelve az egész ágazat fejlődését kívánjuk segíteni.

Részvétel a Magyar Regionális Tudományi Társaság vándorgyűlésein és más nemzetközi konferenciákon:

1. MRTT III. vándorgyűlése – Sopron, 2005. november 23–24. (Dr. Somogyi Sándor, Ricz András, Csordás Róbert, Szlavity Ágnes, Molnár Csiszár Anna)
2. MRTT IV. vándorgyűlése – Szeged, 2006. október 26-27. (Dr. Somogyi Sándor, Dr. Gábrity Molnár Irén, Ricz András, Csordás Róbert, Kovács Krisztina, Takács Zoltán, Mgr. Molnár Verona, Szlavity Ágnes)
3. Az RTT képviselői 2006. november 18.-án részt vettek az Eötvös Lóránt Tudományegyetem Természettudományi Karának Regionális Földrajzi Tanszéke által a Magyar Tudomány Ünnepe keretében szervezett „REGIONÁLIS MODELLEK” című tudományos konferencián.
4. Kissebségek, Régiók és Önkormányzatok” című konferencia, Baja 2007. március 7.
5. MRTT V. vándorgyűlése – Miskolc, 2007. október 25-26. (dr. Somogyi Sándor, Ricz András, Csordás Róbert, Kovács Krisztina, Takács Zoltán)
6. Az RTT tagjai (Takács Zoltán, Kovács Krisztina, Gábrity Molnár Irén és Ricz András) részt vettek 2008. március 12. a szegedi, „Magyarok a Kárpát medencében” című regionális fejlesztési konferencián.
7. Önkormányzatok gazdálkodása – helyi fejlesztés konferencia Pécs, 2008. május 16–17.

Projekt bemutatók:

Az RTT 2006. december 19.-én mutatta be Szülőföld Alap által támogatott „A többségében magyarul a községek fejlesztési terve” című projekt eredményét a szabadkai Magyar Házban.

2007 március 23. az MTA RKK Békéscsabai Kutatóállomásán: „A többségében magyarul a községek fejlesztési terve” c. projekt bemutatása.

Az RTT szervezésében megtartott előadások:

1. Szabadkán két előadás (egy angolul és egy magyarul) és Zentán egy előadás „Humánerőforrás Menedzsment” címmel, 2006 február 21.
2. Szabadkán, Hajdújárásón és Horgoson egy –egy előadás „A homokvidék szerepe a regionális fejlesztésben” címmel, . 2006. március 18.
3. Bácskossuthfalván, előadás „Vajdasági fejlesztési lehetőségek” címmel, 2006. április 13.

Pályázati Eredmények:

1. 2006: Szülőföld Alap, „A többségében magyarul beszélő községek fejlesztési terve” c. projekt.
2. 2007: Magyar Tudományos Akadémia, „Szabadka Község gazdaságfejlesztési tervének Mactor analízise”.
3. 2007: Apáczai Közalapítvány, „Uniós projektmenedzsment képzés”.
4. 2007: Szülőföld Alap, „Vajdasági felnőttképzési hálózat stratégia” kidolgozása.
5. 2008: Tartományi Kulturális és Oktatási Titkárság, a kétnyelvű „Mactor – Vrednovanje odnosa partnera i ciljeva – Partnerek és célok viszonyainak értékelése” című könyv kiadásának támogatása.
6. 2008: Szekeres László Alapítvány, „Vajdasági felnőttképzési hálózat stratégiai kidolgozása”.
7. 2008: Szülőföld Alap: „Vajdasági magyar mezőgazdasági képzés stratégiájának kidolgozása”.

Köszönetnyilvánítás:

Az RTT tagsága köszönettel tartozik Horváth Gyula DSc főigazgatónak, az MRTT elnökének és Buday-Sántha Attila DSc tanszékvezető egyetemi tanárnak, a Doktori Iskola vezetőjének, önzetlen segítségükért.

Ricz András
Elnök

Chances Of Voivodina In Globalising World And Enlarging Europe

Lakner Zoltán, Ph.D., assoc. prof.

> **Summary**

Globalisation, privatisation and European integration offer new possibilities for regional development in Voivodina. Use of these chances and avoidance of pitfalls highlights the importance of strategic planning. On example of the European regional development it is obvious, that there aren't omnipotent, general solutions in regional development, that's why each region has to work out its own way of utilisation of its resources. In this process it is a factor of crucial importance to determine the goals, serving a long-range, sustainable socio-economic development as well as the formation of a wide –range consensus between the key actors. The article shows the possibilities of application of a multi-actor model for determination of basic strategic objectives and coalitions between key players on example of Northern Voivodina. The results prove the importance of application of sophisticated decision support systems, based on collective wisdom; highlight the importance of system-based approach in rural development; and prove the role of info-communication sector in upgrading of attractiveness of capital –involvement in rural areas.

> **Introduction**

Privatisation, social and political transition as well as European integration offer new horizons for Serbian regional development (Serbian European Integration Office, 2005, EC 2006). At the same time it is obvious, that the rural development strategy and practice of European Union is a rather opaque and rather confuse (EU Committee of the Regions, 2005; Bachtler and Michie, 1995; Getinis, 2003; Nemes, 2005)

Under the current conditions of Serbia, the preparation of regional or local development plans gains in importance. This fact highlights the role of wide-range application of sophisticated methods of decision support.

The aims of current paper are:

- (1) analysis of some problems of regional development policy of the EU;
- (2) on example of an actual region demonstrate the interplay of different socio-economic forces, their dialectic relationships;
- (3) identification and analyse the different socio-economic goals of actors, relevant in regional development;
- (4) determination of possibilities of forging coalitions between actors with purpose of promotion of regional development;
- (5) estimation of the applicability of sophisticated decision support systems in regional development
- (6) give summary of Hungarian experiences of regional development.

> Regional development in the EU: a starway to heaven?

The regional development has considerable traditions in history (but first of all: rhetoric) of the EU. In 1957, the countries signing the Treaty of Rome referred in its preamble to the need's to strengthen the unity of their economies and to ensure their harmonious development by reducing the divergences existing among the various regions and the backwardness of the less-favoured regions', but the Creation of the European Regional Development Fund (ERDF) had taken place only 18 years later, in 1975 to redistribute part of the Member States' budget contributions to the poorest regions.

The accession of Ireland as well as Mediterranean states to the EU highlighted the importance of regional aspects of development. After eleven years of establishment the ERDF, the Single European Act laid the basis for a genuine cohesion policy designed to offset the burden of the single market for the southern countries and other less-favoured regions.

The Treaty of the European Union, which came into force in 1993, designated cohesion as one of the main objectives of the Union, alongside economic and monetary union and the single market. It also established the creation of the Cohesion Fund to support projects in the fields of the environment and transport in the least prosperous Member States.

The Edinburgh European Council (December 1993) allocated one third of the Community budget, to cohesion policy. The Berlin European Council (March 1999) reforms the Structural Funds and adjusts the operation of the Cohesion Fund. These funds received over EUR 30 billion per year between 2000 and 2006, i.e. EUR 213 billion over seven years.

The Instrument for Structural Policies for Pre-accession (ISPA) and the Special Accession Programme for Agriculture and Rural Development (Sapard) complements the Phare programme that has been in existence for seven years to promote economic and social development and environmental protection in the applicant countries in central and eastern Europe. In 2004 the European Commission presents its proposals for the reform of cohesion policy for the period 2007–13: ‘A new partnership for cohesion: convergence, competitiveness, cooperation’.

Despite of the efforts, there are still wide regional disparities in level of development of different European regions, even between the EU(15) member states. In 2000, approximately 55 million people were at risk of poverty.

The most obvious developments have taken place in development of infrastructure, especially in case of physical one. The transport networks have developed in a rather dynamic way, but there are wide disparities across the Union from point of view of high-speed internet access.

The 100 Convergence regions (regions where GDP per capita is less than 75% of the EU average, 2000-2002) are characterised by low levels of GDP and employment, as well as high unemployment. Their total share in EU-27 GDP in 2002 was only 12.5%, although they account for 35% of the population.

The innovation is one of the key concept for regional development, but from this points of view the diversity between the regions remained considerable. Eight of the 213 European regions account for a quarter of total research and development expenditures.

The density function of labour productivity highlights the differences between the regions in Europe (Fig. 1).

The most important problems of regional development in EU are as follows:

- over-centralisation of each and every of decisions: practically all decisions are taken in high-level: above the local governments. That's why the mindedness of decisions are rather weak.
- lack of system-based approach;
- considerably high level of bureaucratic control;

Under these conditions the additional resources serve rather the access to the local markets, than the improvement of regional economy. That's why there should be increased efforts to improve the importance of local heuristic systems, as it is demonstrated in Figure 2., original idea of which is the essay of Nemes (2005).

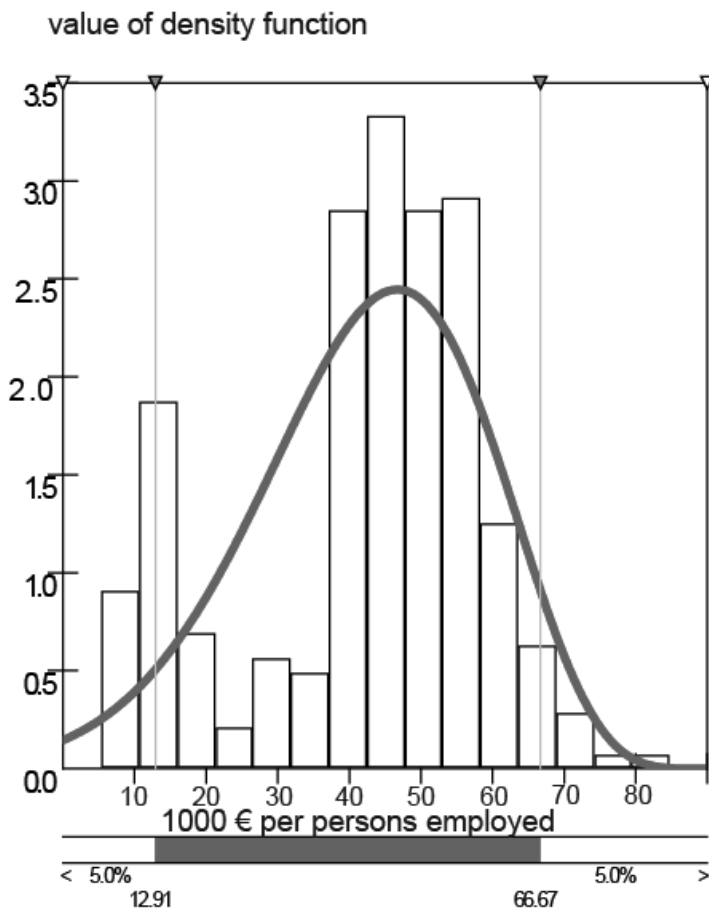
> Theoretical foundations and methodology of research

The basic theoretical foundation of research is the organisational theory (Amin, 2004) and the principle-agent theory (Eisenhardt, 1989), as well as the system-theory (Somogyi et al., 2002)

According to the basic paradigm of so-called “French school of strategy” the different social systems can be considered as an arena, in which different groups of participants (the so-called actors) take part with purpose of enforcement of their specific interests (Godet, 2003). If one can relative adequately simplify the actors and the most characteristic features of their systems of interests, then there is a possibility of analysis the chances of different actors to realise their goals.

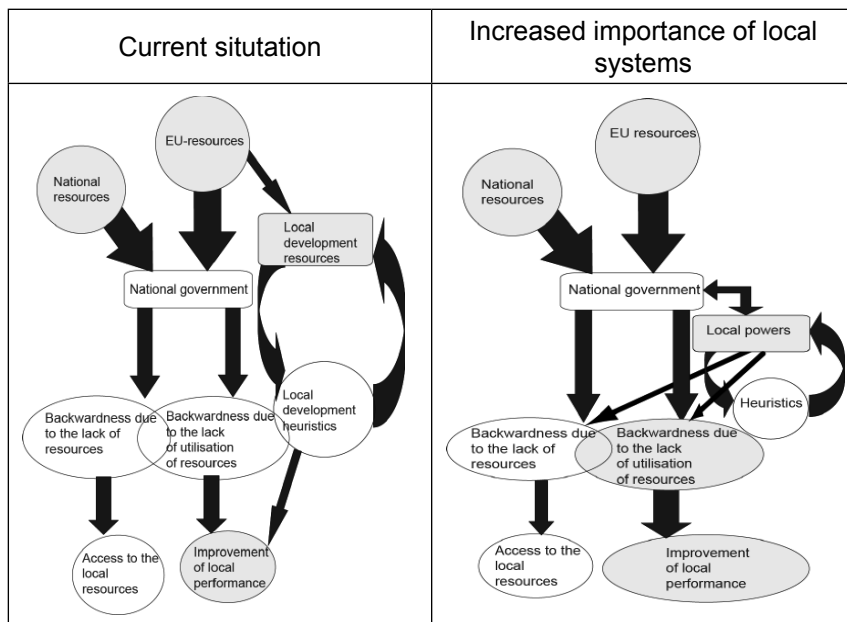
The possibilities of actors to influence other actors are determined by the power to influence of another actors directly or indirectly, by using their influence on other actors in order to affect their behaviour. That's why the influence of an actor (A) on an another actor (C), is the sum of the direct influence is has on C and of all indirect influences it gains through all the other third actors.

Fig. 1.
The distribution of regions of European Union according to the productivity of living labour



Source: EU: Third report on economic and social cohesion, 2004, Brussel

Fig. 2.
The current system of regional development and the possible improvement of the system, based on local resources, powers and heuristics



Source: own edition, based on original idea of Nemes (2005)

The quantification of mutual influences can be characterised by a rectangular matrix, its name is matrix of direct influences (MID). Cells of matrix –per definition-reflect the intensity of influence of actor in row on actor in column (Bendahan et al., 2004). The intensity of direct influence on an actor to another was measured on a 0-4 scale, from no influence to absolute influence, determining the existence of the respective actor.

Matrix of direct and indirect influences (MIDI [1]), can be quantified for each par of actors as a sum of direct and indirect influences.

[1]

$$MIDI_{a b} = MID_{a b} + \sum_c (\min(MID_{a c}, MID_{c b}))$$

In this way of each and every actor can be determined the vector in influences (I_a) and dependences (D_a) by equations [2] and [3].

[2]

$$I_a = \sum_b (\text{MIDI}_{ab}) - \text{MIDI}_{aa}$$

[3]

$$D_a = \sum_b (\text{MIDI}_{ba}) - \text{MIDI}_{aa}$$

Based on these indicators a normalised value can be determined for each of actors. [4].

[4]

$$r_a = \left(\frac{(I_a - \text{MIDI}_{aa})}{\sum_a (I_a)} \right) \cdot \left(\frac{I_a}{(I_a + D_a)} \right)$$

Using the r_a vector one can define the matrix of influence-possibilities of each of actors for different issues [5].

The importance of different goals from point of view of each actor has been expressed by Matrix of Actor-Object (MAO). In this matrix the importance and attitudes of different goals from point of view of different actors were quantified on a -4 ...+4 scale, where the -4 denoted the high importance and total negation of the given goal, and the +4 denotes the high importance and total support.

[5]

$$3\text{MAO}_{ai} = 2\text{MAO}_{ai} \cdot r_a$$

The 3MAO matrix is the basis of most of the analyses proposed by MACTOR. Indeed, a number of important values are directly drawn from the 3MAO matrix. This is the case of the mobilization coefficient [6], showing how much the different actors are involved in the situation, but also of the agreement [7] and disagreement [8] coefficients, which indicate how controversial are the different issues.

[6]

$$\text{Mob}_a = \sum_i |3\text{MAO}_{ai}|$$

[7]

$$\text{Ag}_i = \sum_a (3\text{MAO}_{ai} \cdot (3\text{MAO}_{ai} > 0))$$

[8]

$$\text{Disag}_i = \sum_a (3\text{MAO}_{ai} \cdot (3\text{MAO}_{ai} < 0))$$

Furthermore, the 3MAO matrix is used to obtain the convergence matrix (3CAA [9]) and divergence matrix (3DAA [10]). For each couple of actors, these matrixes show how much they agree (respectively disagree) on salient and controlled issues.

[9]

$$3\text{CAA}_{ab} = \frac{1}{2} \cdot \sum_i ((|3\text{MAO}_{ai}| + |3\text{MAO}_{bi}|) \cdot (3\text{MAO}_{ai} \cdot 3\text{MAO}_{bi} > 0))$$

[10]

$$3\text{DAA}_{ab} = \frac{1}{2} \cdot \sum_i ((|3\text{MAO}_{ai}| + |3\text{MAO}_{bi}|) \cdot (3\text{MAO}_{ai} \cdot 3\text{MAO}_{bi} < 0))$$

Finally, the ambivalence coefficient [11] can be calculated for each actor, giving an indication of their expected stability in their potential alliances.

[11]

$$3\text{EQ}_i = 1 - \left[\frac{(\sum_k |3\text{CAA}_{i,k}| - |3\text{DAA}_{i,k}|)}{(\sum_k |3\text{CAA}_{i,k}| + |3\text{DAA}_{i,k}|)} \right]$$

In operative phase of investigations our first step was the determination of region concerned. This was the northern part of Voivodina. This sub-region of Voivodina has numerous specific features. The most important from point of view of regional development are as follows:

- (1) relatively high level of economic development. The Voivodina Autonomic Region has given 32,1% , of GDP of Ser-

bia in an average of 2000-2004 [Statisticki godisnjak Srbije, 2000-2004];

- (2) favourable conditions of agricultural production [agriculture of Voivodina give 34% of total agricultural production of Serbia];
- (3) ethnic heterogeneity [On data of Petrov et al. (2002) in Voivodina the share of minorities is 35%, the largest of these is the Hungarian one: 14;4%],
- (4) intensive socio-economic relations with Hungary, the government of which tries by its own means and by support of the European Union to promote the cross-border relations. Of course, this region can be characterised by general features of another regions of Serbia, e.g. the relatively high level of unemployment, and the adverse economic consequences of civil war and NATO bombings.

The different actors, and the two starting matrixes were compiled in a team work, involving eleven specialists from the region using interactive methods of decision making.

The key actors and their abbreviations, as well as goals and abbreviations are summarised in Table 1.

Table 1.
Set of actors and set of goals

Name of the actor	Abbreviation	Name of goal	abbreviation
Municipalities	MUNICIP	Increasing of capital –attractiveness	CAPITAL
Serbian government	SERBGOV	Creation and upholding of workplaces	WOKPLACE
Government of Voivodina	VOJDGOV	Profit-maximalisation	PROFIT
Citizens	CITIZ	Profit-regrouping for tax-evasion	TAXEV
Small-and middle-scale industrial enterprises	SME	Human resource development	HR

Agricultural enterprises	AGRIC	Protection of environment	ENVIRON.
Tourism-related enterprises	TURISM	Keeping of budget constraints	BUDGET
Multinational enterprises	MULTI	Increasing of competitiveness	COMPET
Hungarian government	HUNGOV	Improvement of quality of life	LIFEQ
European Union	EU	Sustainable development (from economic and ecologic point of view)	SUSTDEV
Industrial enterprises	INDUSTRY	Acceptance from side of Hungarian population	ACEPTHUNG
Infrastructural service sector	INFRA	Acceptance from side of total population	ACCEPTCIT
Non-governmental organisations	NGO		
Service provider sector	SERVICE		
Energy provider sector	ENERGY		
Info-communication sector	INFOCOMM		
Health-care sector	HEALTH		
Name of the actor	Abbreviation		
Municipalities	MUNICIP		

Analysing the list of actors, it is obvious, that the relatively high number of actors embraces a wide range of economic and social forces, shaping the environment of development of northern part

of Vojvodina. The accession to the European Union is a central part of policy of Serbia, that's why it seemed to be reasonable to represent the EU as an actor.

It is a strategic goal of Hungarian government to strengthen the relations with Northern-Voivodina, because in this sub-region the Hungarian minority could play a "bridge-role" between Hungary (an in general: south –western part of the EU) as well as Serbian and another Balkan-states (Nagy, 2007).

To promote this goal, the Hungarian government has allocated and mobilised financial resources.

At first sight it may be rather curious to see the multinational companies between the key –players in an area, which can be characterised mainly by agricultural production, but it is extremely important to emphasise, that the creation of new workplaces, establishment of a long term development can't expected only from agricultural production.

Analysing the different goals it is obvious, that –as a consequence of multitude of goal we see a rather complex picture. Some of them reflect general goals, some the specific, complex situation in Northern Voivodina. Among these, rather specific ones the most interesting the goal: "Acceptance from side of Hungarian population". This reflects the fact, that the most important participants of discussion groups had a Hungarian nationality.

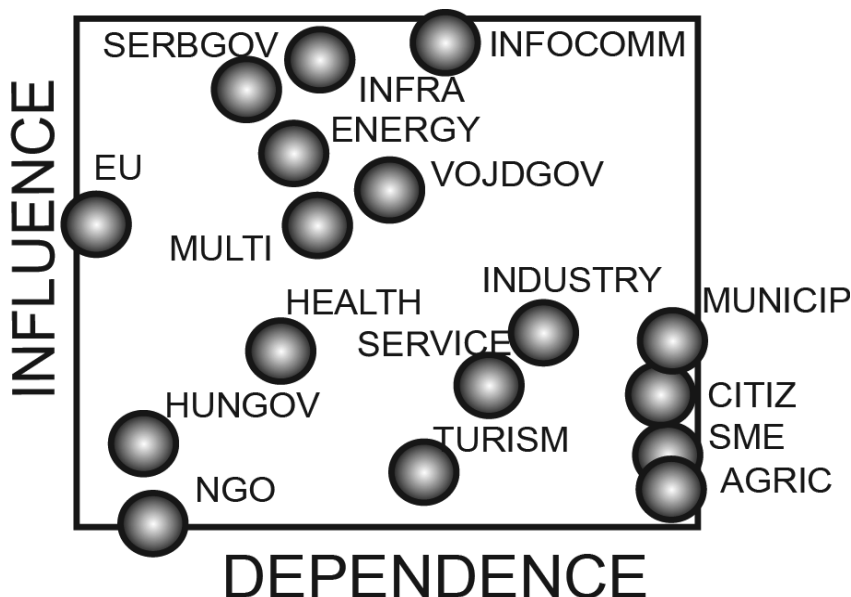
The mutual influence – dependence has been described by matrix, shown in Table 2.

Based on matrix of influences, the influence-dependence chart can be constructed with purpose of better visualisation of results (Fig. 3). This cart is a bi-dimensional graph in which all actors are placed according to their global influence [2] (ordinate) and dependence [3] (abscissa). This graph gives a preliminary idea of the relative importance of the different actors, distinguishing between dominant actors (high influence) and dominated actors (high dependence), while also identifying isolated stakeholders (low influence and dependence) and relay actors (high influence and dependence).

Table 2.
Matrix of mutual influence (explication in the text)

	MUNICIP	SERBGOV	VOJDGOV	CITIZ	SME	AGRIC	TURISM	MULTI	HUNGOV	EU	INDUSTRY	INFRA	NGO	SERVICE	ENERGY	INFOCOMM	HEALTH
MUNICIP	0	0	2	3	2	2	1	0	1	0	1	0	2	1	0	1	1
SERBGOV	3	0	3	2	2	2	1	3	0	0	3	4	0	0	4	3	1
VOJDGOV	3	1	0	3	3	3	1	2	0	0	3	2	0	0	3	2	3
CITIZ	4	0	1	0	1	2	1	0	1	0	0	0	2	0	0	1	1
SME	0	0	0	2	0	2	1	0	0	0	1	0	0	2	0	1	0
AGRIC	2	0	0	3	1	0	0	0	0	0	1	0	0	1	0	0	0
TURISM	1	0	0	1	1	1	0	0	0	0	0	1	0	2	0	0	1
MULTI	3	1	1	1	3	2	0	0	0	1	4	3	0	3	2	2	0
HUNGOV	2	0	0	1	2	1	1	0	0	1	0	0	30	0	0	1	0
EU	1	2	2	1	0	1	0	3	0	0	2	2	0	2	1	2	0
INDUSTRY	1	1	1	1	3	2	0	1	0	0	0	1	0	2	1	1	0
INFRA	3	2	2	2	3	2	4	4	20	2	3	0	0	4	3	3	2
NGO	1	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0
SERVICE	3	0	0	2	3	3	2	1	0	0	2	1	0	0	0	1	0
ENERGY	3	3	3	3	3	3	2	4	0	0	3	2	0	3	0	2	0
INFOCOMM	3	3	3	4	3	2	4	4	1	1	4	4	0	3	3	0	3
HEALTH	3	1	1	3	2	2	3	1	0	0	1	0	0	1	0	1	0

Fig. 3.
The influence-dependence relations of actors



An analysis of influence-dependence relations of different actors reflects the contradictory situation in Serbia. This fact is well characterised by relatively high level of influence of Serbian government on one hand, and the marginal position of non-governmental (civil) organisations on the another hand.

Multinational enterprises could and should play a decisive role in development of the region, but it is an open –ended question, how could be formed such a system of circumstances, which make the region to an attractive place of business.

The highly important role of info-communication sphere is a natural consequence of economic development and formation of a service –based society. At the same time, this fact expresses the importance of improvement of competition-regulation of this sphere.

Low level of influence and at the same time high level of dependence of municipalities, small-and middle –scale enterprises, as well as the citizens themselves highlights the deep-rooted consequences of former political and economic system, as well as

the problems and obstacles of formation of a more decentralised, civilian society.

The strategic goals of different actors are summarised in so-called actor-objective matrix (Table 3). Pieces of information of this matrix can be further investigated by network-analysis.

The starting point of the network analysis is the fact, that the number of appropriately chosen interactions between different actors is proportional with the tightness between them. The same approach can be further generalised: the frequency of common acceptance or support of some goals is a measurement of common goals, and the possible coalitions.

Analysing the most important concordances between the actors (Fig 4), it is obvious, that these municipalities, service providers as well as government of Voivodina have numerous “common denominators” in development.

If we analyse the matrix of accordances, weighting the intensity of accordance by the influence of actors, than it becomes obvious that the possible coalitions could be formed by more different way (Fig. 5).

An analysis of relations highlights the decisive role of infocommunication sector in regional development.

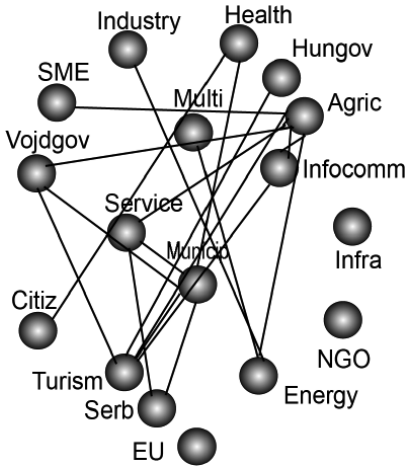
Analysing the weighted intensity of agreement-disagreement with different strategic aims it is obvious, that the achievement of a wide level of consensus is one of the most important strategic aim (Fig. 6).

Results of analysis highlight the fact, that there is not any possibility to realise a policy without the consent of the majority of citizens, living in the area, independently of their nationality. This fact emphasises the community of fate, historic, social and economic interdependence of population, living in northern Voivodina. It was an unanimous acceptance of importance of factors of increasing of competitiveness as well as increasing of attractiveness for capital insolvent. The most important driver of development – in opinion of participants of team-is the human resource development.

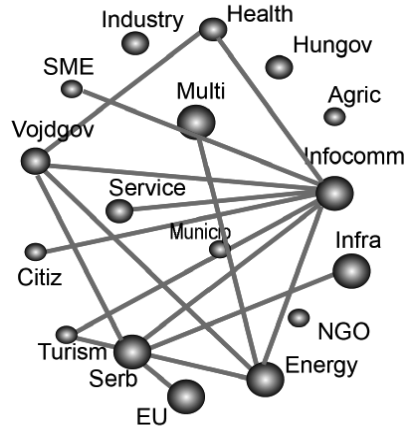
Table 3.
The actor-objective matrix

	CAPITAL	WOKPLACE	PROFIT	TAXEV	HR	ENVIRON.	BUDGET	COMPET	LIFEQ	SUSTDEV	ACEPTHUNG	ACCEPTCIT
MUNICIP	3	2	0	0	4	3	4	1	4	4	4	4
SERBGOV	3	1	0	0	2	2	4	1	2	2	2	4
VOJDGOV	2	1	0	0	3	3	2	1	2	2	3	4
CITIZ	0	1	0	0	2	1	-2	1	4	1	4	4
SME	4	4	4	-2	1	-1	-2	4	4	2	0	2
AGRIC	1	1	4	-4	3	3	-2	2	4	2	3	2
TURISM	3	3	4	-4	3	4	-2	4	4	4	2	2
MULTI	4	1	4	4	1	-4	-4	4	1	1	1	1
HUNGOV	0	0	4	4	2	2	0	0	0	0	4	1
EU	0	0	4	4	4	4	0	0	0	4	0	4
INDUSTRY	4	3	4	4	2	0	-4	4	0	0	0	4
INFRA	4	3	0	0	0	2	0	4	0	0	0	4
NGO	0	0	0	0	3	4	0	0	4	4	4	4
SERVICE	4	4	4	0	2	-2	3	2	4	2	4	4
ENERGY	4	0	4	4	2	-2	-2	4	4	4	4	4
INFOCOMM	0	2	4	-4	4	0	0	4	4	4	4	4
HEALTH	0	1	0	0	4	4	2	0	4	4	4	4

*Fig. 4.
The most important joint support
of goals of development between
actors*



*Fig. 5.
Graph of most important
accordances, weighted by
normalised value of influences
of actors. (The size of circles,
representing the actors is
proportional with its influence)*



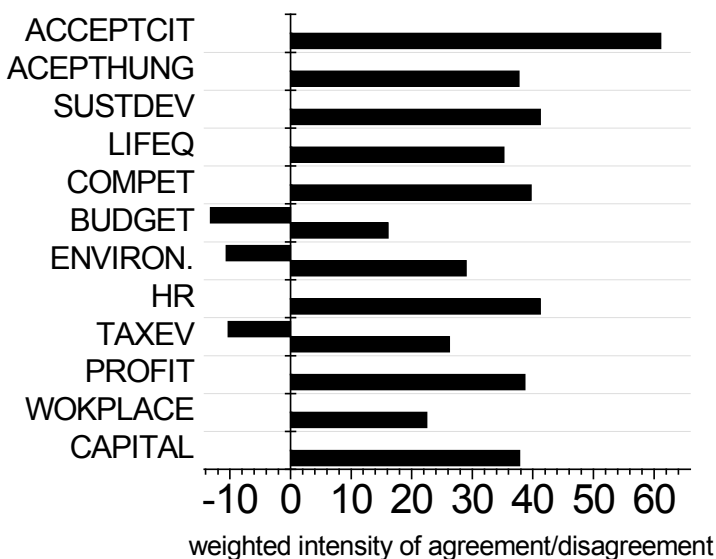
> Some lessons of Hungarian socio-economic development from regional perspective

Like the former Yugoslavia, Hungary has been a “pattern”-state of socialist system, as it was often cited in Western-European press: “the most cheerful barrack of the lager”. Before the system transition a rapid and dynamic socio-economic development has been predicted.

Over the last 18 years Hungary has made remarkable progress in transition and it is one of the most advanced countries among the new EU member states with about 80 per cent of economic activity in private hands, a large degree of price liberalisation, an open foreign trade regime and liberal foreign investment conditions. At the same time, the problems of rural development remained important strategic questions for socio-economic development.

Fig. 6.

The intensity of agreement/disagreement, weighted by the influence of different actors



According to the classification system of OECD (Organisation of Economic Developed States) more than 96% of Hungarian territory can be considered as rural territory. Here lives approximately 75 % of the total population.

During the last decades the differences among the rural areas have increased rather rapidly, because the foreign direct investments have been concentrated on developed regions. At the same time, the lesser favoured areas could not involve additional resources.

Before the EU accession there were great expectations on effect of EU on regional, and especially a rural development. Three years after the accession it is obvious, that the deep rooted problems of rural development won't be solved only by Brussel. The additional resources from EU will offer only an additional possibility for rural modernisation.

Based on the results of analysis and the experiences of the last eighteen years, the most important lessons to be drawn are as follows:

1. At the beginning of system –transition numerous social scientist considered, that the land-privatisation is a means for creation an entrepreneur out of cooperative-members. We have to see that this is an over-simplification. The social and economic influence of agricultural entrepreneurs without cooperatives is rather limited. Without strong, diversified agricultural enterprises there is not any possibility of rural development (Kajári, 1997).
2. The “channel-captains” in the food chain are in an increasing way the multinational commercial enterprises. The main problem is the regulation of these economic entities. Without a strong regulation, these organisations will abuse their economic superiority above the another members of food chain, forcing often extremely low producer-prices.
3. Paradoxically, the main lobbists of multinational enterprises were the municipalities. They got from these firms additional resources (e.g. for road construction), but the real payers were the suppliers of these firms.
4. The importance of bio-energy production has been over-estimated. Under current economic conditions there seems to be rather limited possibilities of establishment of a Hungarian bio-ethanol project, based on corn and wheat.
5. The changing agro-ecologic conditions enhance the importance of sophisticated water-management systems.
6. In role of tourism has been over-estimated in regional development. Different forms of tourism are important parts of regional development, but the tourism sector in itself is not enough for a sustainable economic regional development.
7. The importance of human resource development has been under-estimated. Numerous universities and college faculties have been established practically in each region, but this often lead to a fragmentation of human resources. The secondary professional education system is in ruins. That’s why there is a considerable lack of skilled workers (Kajari et al., 2003).
8. The low-developed material and human infrastructure as well as service sector is an important hindrance of foreign capital involvement.
9. The development of multimodal logistic centres has begun only in last five years in practice. On theoretical level, the

planning of these centres has of course much more longer traditions. These centres could play an important role in orientation of foreign investors, but in lack of these the investors preferred the places with more developed infrastructure. This fact further enhanced the differences between the regions.

10. The Hungarian regional planning focuses its attention to the processes within the state, and does not considers the possibilities of international cooperation with another states in Carpathian bassin.

> **Rezime**

Globalizacija, privatizacija i Evropska integracija pruža nove mogućnosti u regionalnom razvoju Vojvodine. Korišćenje ove šanse i mimoilaženje klopki ukazuje na značaj strateškog planiranja. Na osnovu primera regionalnog razvoja u Evropi je jasno da ne postoji svemoguće rešenje, nego svaki region treba da pređe svoj put boljeg korišćenja svojih resursa. U tom procesu je od suštinskog značaja determinirati ciljeve, koji služe dugoročnom, održivom društveno – ekonomskom razvoju i formiranju širokog konsenzusa medju akterima – učesnicima tih procesa. Ovaj referat ukazuje na moguću upotrebu modela sa više aktera-učesnika za determiniranje strateških ciljeva, mogućih koalicija medju ključnim učesnicima Severne Vojvodine. Rezultati pokazuju značaj korišćenja sofisticiranih sistema za donošenje odluka koje se zasnivaju na kolektivnoj volji, osvetljava značaj sistemskog pristupa u ruralnom razvoju i dokazuje značaj info – komunikacijskog sektora u vrednovanju atraktivnosti kapitalnih ulaganja u ruralnim područjima.

Resources

Amin, A. (2004): An institutionalist perspective on regional economic development, p.48-57. in: Barnes, T.J.; Peck, J.; Sheppard, E.; Tickel, A.(eds):Reading economic geography, Blackwell Publishing, London, p.450.

Bachtler, J.; Michie R. (1995): A New Era in EU Regional Policy Evaluation? The Appraisal of the Structural Funds, Regional Studies, 29(8); p. 475-451.

Bendahan, S. Camponovo, J., Pigneur, J. (2004): Multi-issue actor analysis: tools and models for assessing technology environments. *Journal on Decision Systems* 12(4), pp. 384-397.

Eisenhardt, K. (1989) Agency theory: An assessment and review, *Academy of Management Review*, 14 (1): 57-74.

European Commission, 2006: Council Decision 2006/56/EC of 30 January 2006 on the principles, priorities and conditions contained in the European Partnership with Serbia and Montenegro including Kosovo as defined by the United Nations Security Council Resolution 1244 of 10 June 1999 and repealing Decision 2004/520/EC

European Union Committee of the Regions, 2005: Opinion of 16 November 2005 on the Communication from the Commission Cohesion Policy in Support of Growth and Jobs: Community Strategic Guidelines, 2007-2013 COM(2005) 299 final

Getimis, P.(2003): Improving European Union Regional Policy by Learning from the Past in View of Enlargement, *European Planning Studies*, 11(1) p. 77-87.

Godet, M. (2003): Manuel de prospective stratégique: L'art et la méthode, 2^e édition, Dunond, Paris p. 1-405.

Kajári, K. (1997): Kutatók és szaktanácsadók véleménye a magyar mezőgazdaság európai integrációjáról, Kovács T: (ed.): A fenntartható mezőgazdaságtól a vidékfejlesztésig, MTA Regionális Kutatások Központja, Pécs p.127-132.

Kajári K.; Borbély B.; Somogyi S.; Hajdu-né (2003) Élelmiszeripari vállalatok szervezettségének komplex vizsgálata, AVA Konferencia, Debreceni Egyetem,

Nagy, I.: (2007): Vajdaság, Dialóg Kampus Kiadó, Pécs-Budapest, p. 580.

Nemes, G. (2005). The politics of rural development in Hungary, Discussion papers, MT-DP. 2005/5 Hungarian Academy of Sciences, Institute of Economic Sciences p. 58.

Petrov, Bosko (2002): Dokumentat o Vojvodini od 1989 do 2000, Novi Sad: Forum

Serbian European Integration Office (2005): National strategy of Serbia for the Serbia and Montenegro's accession to the European Union government of the republic of Serbia, June 2005

Somogyi S.–Nebojsa, N.–Kajári K. (2002): A tudomány módszertana. Veszprémi. Egyetem. Georgikon Mezőgazdaságtudományi Kar. p. 230

Statistički godišnjak Srbije, 2000, 2004, Beograd, Republicki Zavod za Informatiku i Statistiku

Ph.D. Lakner Zoltán, egyetemi docens
Corvinus Egyetem
Élelmiszertudományi kar
Élelmiszeripari –gazdaságtan tanszék
Telefon: +36 1 482 6177
zoltan.lakner@uni-corvinus.hu

A regionális fejlesztés menedzselésének néhány kérdése

Ph.D. Somogyi Sándor, Emeritus Professor

> A regionális fejlesztés kérdésének felvetődése

A fejlettebb országokban figyeltek fel arra a jelenségre, hogy a piac nem csökkenti, hanem növeli a régiók közötti különbségeket. Myrdal (10) szerint a jelenlegi erőközpontok kialakulása történelmi véletlenszerűség eredménye. A későbbi fejlődés az ilyen központokat csak erősítette. A kialakult gazdasági egyenatlanságok tanulmányozása hívta fel a figyelmet a társadalmi és gazdasági élet területszervezési problémáira:

- A szupraregionális munkamegosztásra és nemzetközi gazdasági együttműködésre.
- A szubregionális struktúrákra: kistérségekre, urbanizált és vidéki településekre.
- A termelés regionalizálására.
- A regionális és az állami szintű mércék összehangolására.
- A regionális fejlesztés optimális szükségleteire, lehetőségeire.
- A gazdaságfejlesztés regionális és szektorális megközelítésének kettősségére.
- A gazdasági és társadalmi tevékenységek kezelésének eltérő kritériumrendszerére.

A fejlett piacgazdaságok példája tanúsítja a régiók és az állam érdekeinek összehangolhatóságát. Ehhez azonban szükség van a régiók kezdeményezésére és az állam – mint a régiók környezetének – pozitív integráló hatására. Suvakov (13) szerint ez átgondolt gazdasági eszköztár használatát jelenti, amellyel az állam a régiókat és azok gazdasági szubjektumait a gazdasági motivált-ság állapotában tarthatja.

> **A munkamegosztás és az integráció regionális szinten**

Példaként említhető a mi régióinkban is annyira fontos élelmiszertermelés. A munkamegosztás egyre kifejezettebb mind a mezőgazdaságban használatos nyersanyagok termelőinél, mind magában a mezőgazdasági termelésben, feldolgozásban és forgalmazásban. A globálisan értelmezett élelmiszer-előállítási folyamat tagolódása, a folyamat résztvevőinek száma szinte áttekinthetetlen. Az ilyen nagy időt és teret kitöltő folyamatok nagyon sok ponton működési eltéréseket mutathatnak az optimálishoz viszonyítva.

Ashby (1) törvénye szerint az irányító alrendszernek annyi helyen kell befolyásolnia egy folyamatot, ahány helyen eltéréseket mutathat működési algoritmus. Ez a törvény amennyire pontos az általánosításban, annyira használhatatlan. Az élelmiszertermelési rendszerek, méretük és összetettségük következtében annyira dinamikusak, hogy nem is befolyásolhatóak minden részletekben. A realitás éppen az, hogyan megtalálni azt a korlátozott számú legfontosabb folyamatot, amely befolyásával a fejlesztés legjobb irányát biztosítja, gerjesztve egyúttal a többi résztvevő tevékenységét is.

A minden területen növekvő munkamegosztással növekszik a koordináció szükségessége is. Ezt szolgálja a munkaszervezés, a termelésszervezés, a vállalatszervezés, a logisztikai láncok szervezése és azok az akciók, amelyek a vállalatok, az ágazatok, a régiók, az országok közötti kapcsolatokat szabályozzák.. Lényegében a munkamegosztással szétaprózott feladatok újraintegrálásáról van szó. Balassa (2) az integráció elmélet atyja szerint a munkamegosztás folyamatában kialakult részekből kell újra egészet kovácsolni – integrálni.

Munkatársaimmal ezt olyan megfogalmazásnak tartjuk, amittől léteznek kevésbé jó megfogalmazások is. Meghatározásunk szerint *az integráció dinamikus, de rendszerelméleti keretekben magyarázható, törvényszerűségeken nyugvó, de akaratlagosan befolyásolt, sokszor eltorzított folyamat, ami kapcsolatba hozható a munkamegosztással is.*

Elfogadhatónak tartjuk a következő megfogalmazásunkat is (ha nem is tekintjük teljesen kiforrottnak): *A szántóföldtől a fogyasztóig húzódó anyagáramlás keretét a logisztikai láncok képezik, míg a kooperáció és integráció a résztvevői kapcsolatok rendszerének megvalósítói.*

> A globális társadalom víziója és a regionalitás

„Ha az emberiség a világméretű kölcsönös függőség korszakába lép...” – kezdte Meszarovich (9) a Római Klub budapesti konferenciáján egyik mondatát. Fogadjuk el, mint axiómát, hogy a kölcsönös függőség korszaka megkezdődött. Legyünk tudatában, hogy az emberiség fennmaradásának záloga az együttműködés megvalósítása. Ezt úgy érhetjük el, ha az együttműködésben és nem az egymás ellehetetlenítésében versenyzünk.

A Mandeville paradox: „A közjó a magánbűnök szülötte” szerinti viselkedés helyett eleget kell tenni annak a Pareto feltételnek, amely szerint: egy személy, vállalat, vagy régió jólétének javulása csak akkor járul hozzá a társadalmi jólét növekedéséhez, ha az nem jár mások jólétének csökkenésével.

Az együttműködés és az önzés is oda hat, hogy a globális társadalom, mint cél nem tud uralkodó társadalmi paradigmává válni. A paradigmaváltás problémáit Tóth (17) határozta meg Piragesre(12) és Harmannra (4, 5) hivatkozva. Eszerint az ipari társadalom kulcsdilemmái fennmaradnak:

- A növekedés dilemmája. (Folytatni kell a növekedést, de a következményekkel nem tudunk élni.)
- Az ellenőrzés dilemmája. (Hatékonyabb irányítás kell, de félünk a központi kontrolltól.)
- Az elosztás dilemmája. (A gazdagok és szegények közötti szakadék katasztrófához vezet.)
- A munkaalkalmak dilemmája.

Ezek azok a problémák, amelyek fokozatos megoldásához a regionális fejlesztésnek is hozzá kell járulnia.

> Regionális fejlődés és tervezés

A múltban alkalmazott központi tervezés az alacsonyabb szintek (regionális, községi, vállalati) tervezési, tehát a döntéshozatal előkészítési munkáját, minőségi szintről, közönséges adminisztratív kötelességgé, formanyomtatványok kitöltésévé degradálta. Az ilyen tervezés megszüntetését a rendszerváltás időszakában sokan úgy értelmezték, mint valami szükségtelen kötelezettség végét. A tervezés ismerői viszont tudták, hogy csak ezután következik a döntés-előkészítő, kreatív tervezés tanulásának időszaka.

Voltak, akik pl.. mint különösen fontosat a regionális tervezést emelték ki, azzal érvelve, hogy a fejlesztésnek regionális indítatásúnak kell lennie, még akkor is, ha a regionális tervezésben erősebb marad az állami befolyás mint a vállalkozások szintjén.

A regionális elemzés és tervezés alapvető ötletei Weber (19) lokációs elméletéből származnak. Ennek alapján érték el eredményeiket A. Lösch (8), P. Sargant F. (14) és E.M. Hoover (6) is. Ez a feladat lényegében egy adott régió, vagy gazdasági központ fejlesztésének szemszögéből. a természeti erőforrások, szállítási lehetőségek és külső gazdasági hatások kezeléséről szolt.

E problémakör kezelését jelenti Francois Perroux fejlesztési pólusok elmélete is (11), amely az egyenetlen fejlődés problémáit és a már fejlett pólusok fejlesztési hatásait elemzi. Suvakov (13) a térbeli behatolás (spatial penetration) elméletét domborítja ki többekre hivatkozva (Ballance, Sinclair, Berger, Piore és Porter). Ez az elmélet négy fontos elemből tevődik össze:

- Az innovatív stratégia alkalmazása a termelési folyamatok fejlesztésében.
- A piac-szegmentálás stratégiája.
- A vállalkozói stratégia a termelési és ügyviteli funkciók újrafelosztásában.
- A termelés differenciálása.

> **Regionalitás és a mezőgazdaság**

A regionális, de a vidékfejlesztés jelentősége világviszonylatban is hatalmas. A probléma jelentőségére mutat rá Thompson (18), amikor kidomborítja, hogy a világ szegényeinek 80 %-a vidéken él és annak is fele kedvezőtlen adottságú területeken. A regionális fejlesztés másrészt nem kerülheti meg a mezőgazdaságot, mert az emberiség szaporodása és a jövedelemnövekedés közös hatása a következő harminc évben az élelmiszertermelés megkétszerezését teszi szükségessé.

A legtöbb szerző ma, mint vidékfejlesztési tényezőt, a mezőgazdaság fejlesztését helyezi előtérbe. Kovács (7) szerint a vidékfejlesztést a gazdasági és infrastrukturális fejlesztés, illetve a humán erőforrások fejlesztése irányába célszerű kiépíteni. Gazdasági szempontból a mezőgazdaság modernizálását helyezi első helyre, attól függően, hogy mennyire lesz hatással a vidék gazdaságára, de hangsúlyozza, hogy nem lehet kizárólag csak erre az ágazatra támaszkodni.

Zacic (20) a vidékfejlesztést mint gazdasági-társadalmi kategóriát és a gazdaságfejlesztés elméletének viszonylag új fejezetét szélesebb látókörből kezeli. Lényegében a mezőgazdaság szerepének új meghatározásáról van szó a gazdasági fejlesztés keretében. Ezek szerint a mezőgazdaság nem játszhatja tovább a „fekete doboz” szerepét, amelytől három „többletet” szívnak el: a lakosságot, az élelmet és a tőkét. Talán nem túlzás azt állítani, hogy e fontos tényezők állandó elszívása ugyanúgy nem tartható fenn, mint bármely más megújuló erőforrás egyoldalú kirablása sem.

> **A regionális fejlesztés stratégiai irányítása**

A regionális fejlesztés stratégiai problémái a következőképpen határozhatók meg:

- Milyen stratégiát választani a fejlődéshez a szüntelen változó környezeti feltételek közepette.
- Milyen szervezéssel lehet megvalósítani a kiválasztott stratégiát.
- Hogyan összehangolni a stratégiát és a szervezést. (15)

A stratégiai irányítás differenciáltabb értékeléséhez meg kell vizsgálni a mellette és az ellene szóló érveket is.

A leggyakrabban hangoztatott érvek:

- A fejlesztési befektetések növekszenek, a kutatások terebélyesednek, ennek következtében egyre gyorsabb a technológiai fejlődés.
- A munkanélküliség, a pénzügyi problémák és az infláció lelassíthatják a gazdasági fejlődést.
- A megfelelő gazdasági hatékonyság növeli a lakosság jövedelmét, ami gyorsabban változtatja a szükségleteket, ennek megfelelően a piaci keresletet is.
- A dinamikus piacon a termékek élettartama rövidebb.
- Csökken az új termékek fejlesztésének hatékonysága is.
- A fogyasztói piac és ennek megfelelően a termelők ügyvitele is nemzetközivé válik, ami az ármozgások begyűrűző hatását okozza.
- A politikai változások mind jobban befolyásolják az input-piacot.
- Az energiaválság.
- Szállítási és informatikai rendszerek fejlődnek ki, melyek egyre jobban összekötik a különböző kultúrákat, gazdaságokat, lehetőségeket és szükségleteket.
- Évről-évre növekszik a környezet dinamikája.
- A környezetszennyezés kérdései egyre inkább a figyelem középpontjába kerülnek.
- A környezetvédelmi megítélések a jövőben egyre nagyobb mértékben befolyásolják a vásárlók döntéseit.

A regionális fejlesztés irányítóit, befolyásolóit fogadjuk el, mint stratégiai irányítókat, akik három erőter hatása alatt állnak (16):

- Környezeti hatások, amelyek megértéséért magát a környezetet szükséges strukturálni. A legáltalánosabban elfogadott környezeti kategóriák kulturális, szociális, természeti, műszaki, technológiai, bel- és külgazdasági, jogi és politikai jellegűek.
- Szervezeti és strukturális hatások, amelyek az egyes autonóm és viszonylagosan autonóm egységek önmozgásából indukálódó erőket jelentik.

- A stratégiai vezetés saját szakmai szempontjai által érvényesülő hatások, az önmaguknak megfogalmazott etikai, racionalitási határok és korlátok.

Emellett a fejlesztés irányítóinak számolni kell:

- a szervezetlen nyilvánossággal,
- a gazdasági egységek viselkedésével,
- az érdekcsoportokkal,
- a politikai döntéshozókkal és
- a környezetben indukálódott értékváltozásokkal.

> **Néhány időszerű probléma**

Mint minden interdiszciplináris terület, a regionális tudományok is kivételesen virulensek, számos parciális kutatási eredményt integrálnak és gyúrnak döntés-előkészítő eszközzé. Ugyanakkor az is igaz, hogy kevés olyan terület van, amelynek eredményeit annyiszor mellőzik a döntéshozók, ugyanakkor visszaélnék vele, és csak dísznek használják a voluntarista–akarnok döntéseik mellé.

Álljunk meg egy problémánál. Nincs 3 éve sem, hogy a Magyar Regionális Tudományos Társaság soproni vándorgyűlésén meghallgattuk a magyar regionális fejlesztési elképzeléseket. Lenyűgözően kidolgozott, dokumentált előadás keretében jól esett hallani, hogy Szeged határon átnyúló pozitív hatása minket is érint.

A későbbiekben volt néhány alkalom, amikor módunkban volt azt is elmondani, hogy nem csak Szeged hatásával kell számolni, hanem az ikerváros Szabadka visszahatásaival is.

Azt hiszem, hogy ezek a dolgok tovább artikulálódnak. A Népszabadság október 17-i számában „Régiók, karakteres városok, faluhálózat” (3) cím alatt Hajba Ferenc riportja olvasható, melyben megszólaltatja Rechnitzer Jánost, a győri Széchenyi Egyetem professzorát. Néhány fontos gondolat:

- Az idén elfogadott Lipcsei Chartában a szakminiszterek megfogalmazták, hogy a fejlesztési politika új súlypontjai a városok.

- Európában a régiók helyett egyre inkább a városok és hálózataik válnak a gazdasági élet, az innováció és a tudásközvetítés központjaivá.
- A 279 vidéki magyar város közül legfeljebb ötvennek van karakteres funkciója.
- Meg kell nevezni azokat a természetes regionális központokat, amelyek határozott térszervező erővel bírnak, kellő intellektuális kapacitással rendelkeznek, van prominenciájuk, tudásközvetítő képességük, fejlett gazdaságuk, innovációs késztetésük, infrastruktúrájuk.
- Szükség van a sajátos arcukat megteremtő kisebb városokra, kistérségi központokra is.

Megítélésünk szerint ez a néhány gondolat sokat mondó a mi mindennapjaink számára is.

Sokszor úgy tűnik, hogy mi is a „közös legelő” tragédiáját éljük. A közös sikereket feladjuk egyéni, lokális, vagy részsikerekért, és ahogy a közös legelőre kihajtott tizenegyedik és a többi tehén egyéni érvényesülést jegyez, ám a többség tej nélkül marad, úgy mi is ilyen irányban haladunk.

Nem akarok állításokat megfogalmazni, de felteszek néhány kérdést Észak Bácska 8 községének:

- Melyik lehet a többségében magyarok lakta Észak Bácskának a súlyponti városa?
- Mi hiányzik ahhoz, hogy egy város a gazdasági élet, az innováció és a tudásközvetítés központja legyen?
- Melyek a kisebb, de számunkra jelentős városok, központok karakteres funkciói?
- Miért nem meri Észak Bácska megnevezni természetes regionális központját?
- Gondolják végig, hogy a széthúzás kinek, vagy kiknek kedvez?

A másik időszerű problémánk az elkészített és elfogadott stratégiai tervek. Néhányat átnéztem. Most nem akarok foglalkozni velük, de hiányoltam az olyan alapozó kutatásokat, mint:

- Adott város és az EU gazdasági tere
- Adott város és a határon átnyúló régiók (Szeged, Kolozsvár)
- Milyen gazdasági fejlesztést kívánunk megvalósítani:
- Újraiparosítás és piackeresés a termékek számára, hogy elérjük a valamikori iparosodási szintet.
- Csatlakozó iparosodás a multinacionális társaságok függvényeként.
- Posztipari fejlődés.
- Adott város ipar, mezőgazdaság, szolgáltatások potenciális piacai.
- Adott város gazdasági versenyképessége.
- Adott város potenciál modellje. (Adott város mely központokhoz viszonyítva periferális és mely központokhoz viszonyítva centrális.)
- Adott város fejlettségi szintje.
- Adott város és részeinek elérhetőségi modellje a városközpontokhoz és a fő forgalmi utakhoz viszonyítva.
- A mezőgazdaság koncentrációja, integrációja, és logisztikai láncokba szervezése.
- Az életminőség helyzete és dinamikája.
- A társadalmi-gazdasági élet résztvevői és a résztvevők és célok közötti viszonyok.

> **Záradék helyett**

Megítélésünk szerint a felvetett időszerű problémákkal a továbbiakban is foglalkozni kell.

> **Rezime**

Prvi deo rada ukazuje na sledeće teoretske osnove regionalnog razvoja:

Primer razvijene tržišne ekonomije dokazuje da se interesi regiona i država mogu biti harmonizirani.

Proizvodnja hrane pruža dobar primer istovremenog razvoja društvene podele rada, procesa integracije i porasta potrebe koordinacije.

Integracija se definiše kao dinamičan proces, zasnovan na stavovima teorije sistema, odredjenih zakonitosti, ali kao proces koje je često deformisan pod uticajem volje privrednih subjekata.

Logistički lanci se definišu kao procesi strujanja proizvoda od oranica do potrošača, pri čemu integracija i kooperacija predstavljaju realizaciju sistema međusobnih odnosa učesnika.

Kao problemi vizije globalnog društva i istovremenog regionalizma ističu se dileme rasta, kontrole, raspodele i zaposlenosti.

Problem regionalnog razvoja i planiranja je bio produbljen centralističkim planiranjem u našim uslovima, ali se u svetu razvijao počev od primene stavova lokacione teorije, teorije razvojnih polova i teorije „spatial penetration“-a.

Kao značajan element regionalizma ističe se poljoprivreda, koja nemože više da odigrava ulogu crne kutije iz koje se izvlače kapital, radna snaga i jeftina hrana za potrebe razvoja industrije, jer je takav razvoj neodrživ.

Kao strateški problemi regionalnog razvoja se utvrđuju izbor strategije, izbor organizacije za realizaciju i usaglašavanje istih.

Za diferenciraniju ocenu navode se argumenti koje govore za i protiv strateškog upravljanja regionalnim razvojem kao i elementi okoline sa kojim treba da računa upravljanje razvojem..

Kao aktuelni problem se navodi potreba uvažavanja međusobnog uticaja gradova odredjenog regiona (primer Segedina i Subotice) i dalja artikulacija ove problematike sa donetom „Leipzig chartom“.

U svetlu ovih najnovijih stremljenja posebno se ističe problem Severne Bačke i postavljaju se aktuelna pitanja koje se odnose na problem definisanja težišnog grada ovog regiona, karakternih funkcija manjih gradova i problemi izradjenih strategijskih planova pojedinih opština koje se ne zasnivaju na odgovarajućim prethodnim studijama.

Irodalom

1. Ashby W.R.: An Introduction to Cybernetics, New York, 1958.
2. Balassa Béla: The Theory of Economic Integration, George Allen and Unwin Ltd, London, 1962.
3. Hajba Ferenc: „Régiók, karakteres városok, faluhálózat“, Népszabadság 2007.október 17.
4. Harman W.: The Coming Transformation, The Futurist, Feb., 1977.
5. Harman W.: An incomplete Guide to the Future, San Francisco, Book Co., San Francisco, 1976
6. Hoover E.M.E.: The Location of Economic Activity, New York, Mc Graw- Hill Book Co, Inc. 1948

7. Kovács Teréz: A vidékfejlesztés problémái és feladatai, A Falu, 1997, 2 sz.
8. Lösch A.: The Economics of Location, New Haven, Yale University, The University Press, 1954.
9. Mesarovic Mihajlo: A világméretű szegénység: a tétlenség ára, Élelem hatmilliárd ember számára, Mezőgazdasági Kiadó, Budapest, 1985.
10. Myrdal G.: Economic Theory and Under-developed Regions, 1957.
11. ***Neravnomerni regionalni razvoj u ekonomskoj teoriji i praksi, Zbornik radova, Skoplje, 1980, (Referat Dr. Čobelića N.)
12. Pirages D.: The New Context for International Relations: Global Ecopolitics, Duxbury Press, North Scituate, Massachusetts, 1978.
13. Dr Šuvakov Tihomir: Neophodnost traganja za savremenijim teorijama regionalnog razvoja, Zbornik radova – Metodologija donošenja strategijskih odluka, Ekonomski fakultet Subotica, 1994.
14. P. Sargant F.: Investment, Location, and Size of Plant: Cambridge: At Hill: University of North Carolina Press, 1953.
15. Somogyi – Novković: Problemi izgradnje prognostičkog sistema proizvodnje hrane, Agricultura at the crossroads of two centuries, Univ. Novi Sad, 1990.
16. Szintay István: A stratégiai menedzsment befolyásolási eszközei, Vezetéstudomány, 3-4, 1993
17. Tóth László: Globalizáció és regionalizáció, Szeged, 1995.
18. R.L. Thompson: Technology, Policy and Trade: The Keys to Food Security and Environmental Protection (Presidential address), XXIII International Conference of Agricultural Economists, Sacramento, Aug. 1997.
19. A. Weber : Theory of Location of Industries, Chicago, University of Chicago Press, 1929.
20. Zakić V. Zorka, Stojanović Žaklina: Problemi zapošljavanja tehnoloških viškova u procesu tranzicije, Agroekonomika 26., Novi Sad, Institut za Ekonomiku Poljoprivrede i Sociologiju Sela, 1997.

Ph.D. Somogyi Sándor, Professor Emeritus
 Nyugalmozott egyetemi tanár
 Szervezés és vezetési tanácsadó
 Szabadka
 Lifka Sándor 29.
 Tel. (024)542 265
 E-mail: bio-nat-yu@tippnet.co.sr

Életminőség Szerbia régióiban

Kajári Karolina, Ph. D., egyetemi docens

> **Bevezető**

Az életminőséggel kapcsolatos viták évszázadosak, de a mai értelemben felvetődő életminőség problémaköre csak a múlt évszázadban kezdett artikulálódni. Az életminőség jellegzetes interdiszciplináris probléma, mivel sok tényezőn és azok egymásra hatásán alapul, és sok formában jelenhet meg.

Az életminőséggel kapcsolatban is használatosak az életszínvonal eltérő mutatói. Ezek könnyen és viszonylag pontosan mérhetők, míg sok elvileg használható mutató mérése problematikus. Valószínűleg ez okozza, hogy a szakirodalom elsősorban a könnyen mérhető mutatókkal foglalkozik, és a gyakorlat, a különböző programok és politikák is ezekre irányulnak, elhanyagolva a nehezen mérhető, de fontos jelenségeket.

A mérhetőség és nem mérhetőség annál fontosabb kérdés, mert több kutatás bizonyította, hogy az életkörülmények nem közvetlenül, hanem az emberek szubjektív tapasztalatán keresztül hatnak az étellel való elégedettségre és a boldogságra. Márpedig a szubjektív érzések mérése nem egyszerű feladat. El kell fogadni, hogy az életminőség egyaránt tartalmaz objektív és szubjektív elemeket, előbbieket az objektív jólét mutatóival mérjük, utóbbiakat pedig az elégedettségre vonatkozó kérdésekkel (Fekete, 2006).

> **Az életminőség előtérbe kerülése**

Napjainkban egyre többen döbbenek rá, hogy a gazdasági, fogyasztói verseny és növekedés sok elemében káros az emberiségre, mert az erőforrások kimerüléséhez vezet, beleértve a kör-

nyezet hulladék-asszimilációs képességét is, és nem jár együtt az életminőség javulásával.

A XX. század második felétől az életminőség javítása a fejlett társadalmak egyre inkább központi társadalom- és gazdaságpolitikai kérdésévé vált, és vizsgálata is aktualizálódott. A gondolat, mely szerint az egyoldalú gazdasági növekedés és a pénzhajhászás helyett az életminőség fontos, ma egyre elfogadottabb. E szerint a politika és az egész társadalom legfontosabb célja az életminőség folyamatos növelése kell, hogy legyen.

A fejlettnek tekinthető országokban kinyilatkozások szintjén már az 1960-as évektől megjelent az életminőség javításának szükségessége. Többen Johnson amerikai elnök 1964-es elnöki választási hadjáratában a Great Society program kapcsán tett kijelentésétől származtatják a vizsgált fogalmat, amely kijelentés szerint „Céljaink elérését nem mérhetjük bankszámlánk nagyságával, csak az emberek életminőségének javulásával.” Ez idő tájt az anyagi szükségletek kielégítésére irányuló mennyiségi jólét (welfare) mellett előtérbe került az immateriális dimenziókban megvalósuló jólét (well-being) kérdésének tárgyalása is (Fekete, 2006).

> Az életminőség kutatásában használatos modellek

Az életminőség kutatás-módszertanával kapcsolatban két modellt különböztetnek meg: a skandináv életszínvonal-, életkörülmény-megközelítést és az amerikai életminőség modellt (Fekete, 2006).

A skandináv modell megközelítésének fókuszában az erőforrások fogalma áll, a hangsúly az életfeltételekből eredő tényezők életminőséget alakító szerepén van.

Az amerikai modell ezzel szemben elsősorban a szubjektív érzékelés és értékelés folyamatainak jelentőségét hangsúlyozza, és az emberek szubjektív közérzete alapján méri a társadalom fejlődését és az életminőséget.

Erik Allart (Utasi, 2006) életminőség megközelítése a skandináv és az amerikai modell szintézisét nyújtja. Allart having–loving–being tagozódású modellje (1. táblázat) az alábbiak szerint minden szinten képes kezelni a jólét objektív és szubjektív megélésének árnyalatait.

1. táblázat
Allart életminőség-modellje

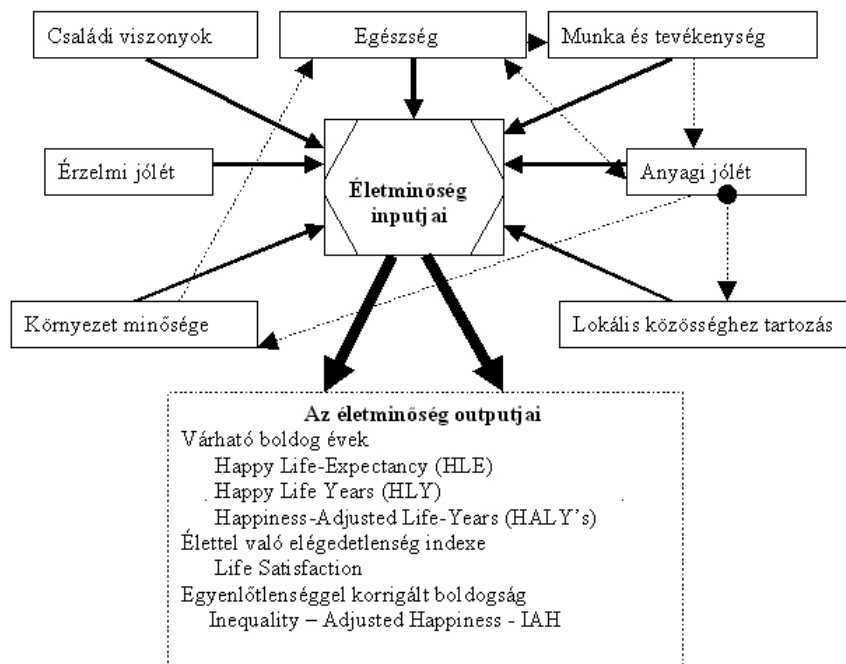
Objektív indikátorok	Szubjektív	Indikátorok
Having Materiális és nem személyes szükségletek.	1. Az életszínvonal és a környezeti körülmények objektív mérése.	4. Szubjektív érzések: az életkörülményekkel való elégedetlenség/ elégedettség.
Loving Szociális szükségletek.	2. A másokhoz fűződő kapcsolatok objektív mérése.	5. Kapcsolatokkal való elégedetlenség/ elégedettség.
Being A személyes fejlődés szükségletei.	3. A társadalomhoz és a természethez fűződő viszony objektív mérése.	6. Az elidegenedés vagy a személyes kiteljesedés szubjektív érzése.

Forrás: Allart (Utasi, 2006)

Rahman és mások (2005) bemeneti vázlatának ötletén alapszik az 1. ábra, amely az életminőség legfontosabb inputjait és outputjait mutatja be (Sebestyén, 2005).

1. ábra

Az életminőség inputjai és outputjai



> Human Development Index – HDI

Életminőség indexeket az output, és szükség szerint input oldali adatok kombinálásával, különféle paramétereket vegyítve, sokan és sok irányban fejlesztettek. Leggyakrabban az ENSZ által 2-3 évenként megjelentetett Human Development Index – HDI. használatos.

Az emberi fejlődés indexe (Human Development Index – HDI), amelyet 1990 táján az ENSZ Fejlesztési Szervezete (az UNDP) dolgozott ki (Neumayer, 2001; Hicks, 1997) széles körben használt és elismert. A mutató annak köszönheti sikerét, hogy viszonylag egyszerű és lényegre törő, mert a GDP vásárlóerő paritása mellett, csak a születéskor várható élettartamot és az iskolázottságot, a képzettséget veszi számításba. A későbbiekben bemutatjuk ennek szerbiai alkalmazását.

> **Néhány jellemző adat társadalmunk állapotáról**

Szerbiában a politikai pártok is felhasználják az újvidéki SCAN ügynökség közvélemény-kutatási eredményeit. A 2006. március – áprilisi jelentés első kérdése a családok anyagi helyzetére, még a második kérdés az életminőségre vonatkozott. Az 1700 megkérdezett szerbiai lakos 50,4 % úgy vélte, hogy ugyanúgy él, 28,4% úgy vélekedett, hogy rosszabbul él és alig több mint 11 % gondolta, hogy jobban él, mint az előző évben.

Jellemző, hogy az életminőség csak egy globális kérdés formájában jelenik meg a közvélemény kutatásban, bár jellemzően több kérdést szoktak feltenni, amivel bizonyos szintig ellenőrizhető a válaszok konzisztenciája.

Pozitívan értékelhető, hogy Szerbiában van ilyen jellegű kérdésekkel foglalkozó közvélemény-kutatás, de nem biztos, hogy az módszertanilag kiforrott, és az sem biztos, hogy létezik már megfelelő közgondolkodás és a lakosság, legalább megközelítőleg, ugyanazt érti az életminőség fogalma alatt.

> **Szerbia és egyes régiók helyzete a HDI mutatók alapján**

Az UNDP által készített Human Development Report – Serbia 2005 (UNDP, 2005) mellékletében (Main socioeconomic and human development indicators) az adathiányból adódó nehézségek ellenére ott található a Human Development Index – HDI mutatók Szerbiára vonatkoztatva.

Az indexek számítása standard módszertanon, a következő három összetevő átlagán alapul:

- Életminőség a születéskor várható életkorral kifejezve.
- Írástudás és képzettség.
- Életszínvonal GDP/capita, vásárlóerő paritáson számolva.

Mindhárom indexet korrigálták, de erre nem térünk ki. Az előzőek alapján számított indexek a 2. táblázatban láthatók.

2. táblázat
HDI 1999. és 2002. Szerbiában

	Írástudás és képzettség index	Várható élettartam index	GDP index	HDI
1999	0,850	0,773	0,563	0,729
2002	0,885	0,780	0,651	0,772
Változás %	4	1	16	6

A 0,772 HDI index alapján Szerbia a 74 helyen van a HDI számításokkal felölelt 178 ország között.

Ha tekintetbe vesszük, hogy a 0,8 és annál magasabb indexet tekintik a fejlettek csoportjának, akkor Szerbia a közepesen fejlettek felső részében helyezkedik el.

A várható élettartam-index alapján Szerbia a 73., az írástudás és képzettség index alapján a 62 helyen, míg a GDP index alapján 92. helyen áll. Ebből következik, hogy a HDI javítása érdekében elsősorban a gazdasági fejlődés a kifejezett probléma.

Érdekes képet nyújt az indexek alakulása Belgrád, Vajdaság és szűkebb Szerbia összehasonlításában is, ami a 3. táblázatban látható.

3. táblázat
A HDI értékek régióként 2002 – ben (*)

Indexek	Régió			Átlag	St. eltérés
	Belgrád	Vajdaság	Szűkebb Szerbia		
	Átlag				
Írástudás. és kép- zettség.	0,984	0,873	0,825	0,885	0,072
Várható élettartam	0,782	0,760	0,803	0,780	0,091
GDP index	0,711	0,672	0,586	0,651	0,071
HDI	0,826	0,768	0,738	0,772	0,049

(*) Az indexek a lakosság számával súlyozottak

A Vajdaság és a szűkebb Szerbia HDI indexe közötti eltérés nem szignifikáns és nem támasztja alá azt az elképzelést, hogy Vajdaság Szerbia legfejlettebb része. A gazdasági válság megviselte Vajdaságot is – talán még jobban mint az ország más részeit. Ez is azt támasztja alá, hogy a gazdasági fejlődésre kell összpontosítanunk.

Célszerű áttekinteni a négy említett index eltéréseit körzetek szerint is, ami adatszerűen a 4. táblázatban látható:

4. táblázat

Az indexek áttekintése körzetek szerint

Körzetek	Indexek			
	Írástudás és képzettség	Várható élettartam	GDP	HDI
Belgrád	0.984	0.782	0.711	0.826
Vajdasági körz.				
Észak Bácska	0.892	0.796	0.676	0.788
Közép Bánát	0.863	0.826	0.656	0.782
Észak Bánát	0.831	0.815	0.677	0.774
Dél Bánát	0.840	0.800	0.682	0.774
Nyugat Bácska	0.827	0.782	0.696	0.769
Dél Bácska	0.931	0.756	0.525	0.737
Szerémség	0.802	0.751	0.615	0.723

> **Szerbia és az egyes régiók legfontosabb makrogazdasági mutatói**

Szerbia legfontosabb makrogazdasági mutatói is a gazdasági gondokat juttatják kifejezésre (5. táblázat). Szabadka és Észak Bácska esetében csak a nemzeti jövedelemre vonatkozó adatokkal rendelkezünk (Stat. God., 2005).

A Szerbián belüli relatív arányok azt mutatják, hogy Szabadka és Észak Bácska nemzeti jövedelme 1991-ben lényegesen, 10%-kal meghaladta Szerbia átlagát, de Vajdaságét is. Ugyan-

ezek az adatok 2002-ben azt mutatják, hogy Észak Bácska és Szabadka nemzeti jövedelem-előnye Szerbia és Vajdaság átlagához viszonyítva lényegesen csökkent (6. táblázat).

5. táblázat

A legfontosabb makrogazdasági mutatók Szerbiában (2000–2004)

	2000	2001	2002	2003	2004
Nominális GDP, US\$ folyó árf.	8.019	10.661	14.282	18.984	21.771*
GDP / capita	1.069	1.421	1.904	2.531	2.903*
GDP növekedés	5,0	5,5	4	3	7
Infláció az év végén	111,9	40,7	14,8	7,8	13,7
Állami kiadások a GDP %.	37,6	40,2	46,7	46,1	...
Keresked. mérleghiány (mill. US\$)	1,788	2,834	3,908	4,847	7,047
Folyó mérleghiány (GDP %)	4	3,2	10	9,1	13,2
Külf. nettó befektetése (mill. US\$)	25	165	475	1360	966
Devizatartalék év végén (mill. US\$)	524	1.169	2.280	3.550	4.244
Külső tartozás (mill. US\$)	11.403	11.948	11.839	14.241	13.555(1)
Munkanélküliségi ráta	25,6	26,8	29,0	31,7	31,6

Megjegyzések:

* *Beccslés 2004 – re,*

(1) *Előzetes, november végi adatok*

Forrás: Szerb Nemzeti Bank, Köztársasági Statisztikai Intézet, Gazdasági intézet számításai

6. táblázat

Nemzeti jövedelem 1991-ben és 2002-ben (EUR)

Entitás	1991		2002		A nemzeti jövedelem indexe 2002/91
	Nemzeti jövedelem lakosonként	Az entitás nemzeti jövedelme viszonyítva Szerbiához Szerbia =100	Nemzeti jövedelem lakosonként	Az entitás nemzeti jövedelme viszonyítva Szerbiához Szerbia =100	
Észak Bácska	3.343,4	150,7	1.470,1	116,2	44,0
Szabadka	3.504,1	158,0	1.522,0	120,3	43,4
Vajdaság	3.182,6	143,5	1.487,0	117,5	46,7
Szerbia*	2.218,2	100,0	1.265,1	100,0	57,0

Forrás RZS godišnjaci 1992 i 2003.

> Szerbia és a régiók aktív lakossága

A gazdasági problémákra mutat rá az aktív, eltartott és a jövedelemmel rendelkező, de nem aktív lakosság részaránya is, amit a 2002. összeírás (Popis stan., 2003) alapján mutatunk be a 7. és a 8. táblázatban.

7. táblázat

A lakosság megoszlása Szerbiában és Vajdaságban gazdasági aktivitás alapján

	Összes	Aktív	Jövedelemmel rendelkező	Kitartott	Külföldön dolgozó
Szerbia	7.498.001	3.398.227	1.511.816	2.570.639	17.319
Vajdaság	2.031.992	912.800	408.999	706.843	3.350
%					
Szerbia	100	45,32	20,16	34,29	0,23
Vajdaság	100	44,92	20,13	34,79	0,16

8. táblázat

A lakosság megoszlása Észak Vajdaságban és a többségében magyarlakta községekben gazdasági aktivitás alapján

	Összes	Aktív	Dolgozik	Jövedelemmel rendelkezők	Kitartott	Külföldön dolgozó
É. Bácska	200.140	89.939	70.923	45.736	64.265	200
É. Bánát	165.881	73.761	59.700	36.638	55.273	209
Σ	366.021	163.700	130.623	82.374	119.538	409
%	100	44,72	32,69	22,50	32,66	0,12
<i>Magyar többségű községek</i>						
Szabadka	148.401	68.098	53.728	34.159	45.984	160
Topolya	38.245	16.338	13.124	8.588	13.285	34
Kishegyes	13.494	5.503	4.071	2.989	4.996	6
Ada	18.994	8.230	6.838	4.056	6.686	22
Kanizsa	27.510	12.810	11.092	5.269	9.401	30
Zenta	25.568	11.331	9.110	6.115	8.083	39
Csóka	13.832	5.752	4.740	3.404	4.663	13
Becse	40.987	17.505	14.581	8.602	14.845	35

Könnyen felismerhető, hogy az aktív lakosság alacsony aránya, a nem dolgozó – munkát kereső aktív lakosság magas száma mind Szerbiára, mind Vajdaságra és Észak Vajdaságra jellemző, ami szintén gazdasági problémákra, mint az életminőség javulásának legnagyobb akadályára vezethető vissza.

> A lakossági fogyasztás

A lakossági fogyasztás Szerbiában 2003–ban, a 2005. Statisztikai évkönyv (2005) szerint a 9. táblázat adatai szerint oszlott meg. Az adatokból kitűnik, hogy az alacsony jövedelmi szintre jellemzően a kiadásokban magas az élelem részvételi aránya, ami érthető is, hiszen az élelemfogyasztás elaszticitása viszonylag alacsony. Ugyanakkor az alkohol- és dohányfogyasztás szintje nem az egészséges életmódra jellemző. Ezen túlmenően az egészségügyi

kiadások, a szabadidő-tevékenység, a kultúra, az oktatás költségei is elmaradnak a fejlett országok hasonló mutatóitól.

9. táblázat

Lakossági fogyasztás szerkezete 2003-ban Szerbiában – %

Teljes fogyasztás	100,00
Szociális és egyéb juttatások	7,89
Kiadások	92,11
Élelemre	31,03
Alkoholra, dohányra	6,21
Ruházat és lábbeli	5,05
Lakás, víz, áram, gáz, egyéb tüzelő	18,66
Lakberendezés és karbantartás	4,18
Egészségügyi kiadások	2,43
Szállítás	9,43
Kommunikáció	3,65
Rekreáció, kultúra	3,19
Oktatás	1,22
Éttermi és hotelszolgáltatások	3,02

> Az átlag életkor és a várható életkor

Az átlag életkor és várható életkor alakulása (10. táblázat) lassú javulást mutat, de lényegesen elmarad a fejlettebb országoktól.

10. táblázat

Az életkor alakulása Szerbiában

Év	Átlag életkor	Várható életkor	
		Férfiak	Nők
1991	37,5	69,0	74,1
2000	39,7	69,6	74,8
2001	39,9	69,6	74,9
2002	40,2	69,7	75,0
2003	40,3	69,9	75,1

> **Az írástudás és a képzettség**

Az írástudás és képzettség mutatóit az UNDP jelentése alapján néhány szerbiai nemzetiségre vonatkoztatva a 11. táblázatban mutatjuk be. Ezek szerint ami a képzettséget illeti, a magyarok, a horvátok, a szlovákok lemaradóban vannak. Különösen szembeötlő, hogy a szerbekhez és a montenegróiakhoz viszonyítva milyen alacsony a főiskolát és egyetemet végzettek aránya a nemzeti kisebbségek soraiban. Ezek a problémák kitűnnek a 12. táblázatból is.

> **Összefoglalás**

A legfontosabb megállapítások társadalmunk állapotáról:

- Létezik már olyan közvélemény-kutatás, amelyben az életminőséggel kapcsolatos globális kérdés is szerepel, ami dicséretes, de valószínűleg hiányzik még a megfelelő közgondolkodás.
- Az UNDP által készített Human Development Report – Serbia 2005 szerint Szerbia HDI indexe 2002-ben 0,772, ami a 178 tagállam között a 74. helyet jelenti és a közepesen fejlettek felső részéhez tartozik.
- A várható élettartam-index alapján Szerbia a 73-ik, az írástudás és képzettségi index alapján a 62-ik, míg a GDP index alapján a 92. helyen van. Ebből következik, hogy a HDI javítása érdekében elsősorban a gazdasági fejlődés a kifejezett probléma.
- A Vajdaság és szűkebb Szerbia HDI indexe közötti eltérés nem szignifikáns és nem támasztja alá a véleményt, hogy Vajdaság Szerbia legfejlettebb része.
- A gazdasági problémákat juttatják kifejezésre Szerbia legfontosabb makrogazdasági mutatói is a kevesebb mint 3.000 dolláros GDP/capita szinttel.
- Szabadka és Észak Bácska esetében nem GDP-re, hanem nemzeti jövedelemre vonatkozó adatokkal rendelkezünk. A nemzeti jövedelem relatív arányai Szerbián belül azt mutatják, hogy Szabadka és Észak Bácska nemzeti jövedelme 1991-ben lényegesen, 10%-kal meghaladta Szerbia átlagát,

11. táblázat
Írástudás és képzettség – %

	Írás- tudatlan	Írástudó	Isk. végz. nélkül	1-3 osztály	4-7 osztály	Általános iskola	Közép- iskola	Főis- kola	Egyetem	N.a.
Szerb	3,35	100,00	5,42	1,94	13,73	23,06	42,23	4,65	6,69	2,29
Montenegrói	1,07	100,00	2,49	0,95	5,00	16,83	48,14	8,72	16,35	1,52
Albán	7,0	100,00	12,38	1,10	13,58	44,96	16,63	1,87	2,36	7,12
Magyar	4,99	100,00	2,11	3,09	20,95	29,76	37,34	3,28	3,03	0,45
Horvát	1,09	100,00	2,08	2,40	22,91	27,81	38,77	3,06	2,84	0,12
Szlovák	0,67	100,00	1,60	1,70	22,82	31,99	34,87	2,99	3,20	0,83

12. táblázat
A 15 évesnél idősebb lakosság iskolai végzettsége a 2002. összeírás szerint (Popis stan., 2003)

	Összes	Is. vég. nélkül	1-3 osztály	4-7 osztály	Általános végzett.	Középiskola	Fő- iskola	Egyetem	N.a.
Vajdaság	1.709.778	75.377	34.726	245.663	425.564	751.182	73.485	88.596	15.185
É.Bácska	168.992	4.394	3.340	27.293	45.570	72.814	7.471	7.872	238
É.Bánát	139.937	4.846	3.945	26.377	38.579	55.136	5.374	5.078	602
<i>Magyar többségű községek</i>									
Szabadka	125.519	2.775	2.038	19.239	33.254	55.608	6.010	6.418	177
Topolya	32.340	1.232	957	6.134	9.058	12.640	1.128	1.165	26
Kishegy.	11.133	387	345	1.920	3.258	4.566	333	289	35
Ada	16.051	354	425	3.313	4.616	6.185	612	505	41
Kanizsa	23.194	479	737	5.511	7.173	8.075	693	494	32
Zenta	21.497	491	422	4.052	5.631	8.877	1.037	958	29
Csóka	11.639	319	522	2.825	3.248	4.089	337	260	39
Becse	34.139	1.232	1.021	5.954	10.335	12.836	1.145	1.302	34

de Vajdaságét is, míg 2002-ben Szerbia és Vajdaság átlagához viszonyítva lényegesen csökkent Észak Bácska és Szabadka nemzeti jövedelem-előnye. Tehát a gazdasági válság itt kifejezettebben érezte hatását.

- Az aktív lakosság alacsony aránya, a nem dolgozó – munkát kereső aktív lakosság magas száma mind Szerbiára, mind Vajdaságra és Észak Vajdaságra jellemző, ami szintén gazdasági problémákra, mint az életminőség javulásának legnagyobb akadályára vezethető vissza.
- A lakossági fogyasztás arányai azt mutatják, hogy Szerbiában az alacsony jövedelmi szintre jellemzően a kiadásokban magas az élelem részvételi aránya, ami érthető is, hiszen az élelemfogyasztás elaszticitása viszonylag alacsony. Ugyanakkor az alkohol- és dohányfogyasztás szintje nem az egészséges életmódra jellemző. Ezen túlmenően az egészségügyi kiadások, a szabadidő-tevékenység, a kultúra, az oktatás költségei is elmaradnak a fejlett országok hasonló mutatóitól.
- A képzettséget illetően a magyarok, a horvátok, a szlovákok lemaradóban vannak a szerbek és a montenegróiak mögött. Különösen szembeötlő, hogy a szerbséghez és a montenegróiakhoz viszonyítva milyen alacsony a főiskolát és egyetemet végzettek aránya a nemzeti kisebbségek soraiban.

> **Rezime**

Najvažnije konstatacije o stanju kvaliteta života u našem društvu:

- U našoj sredini postoji istraživanje javnog mnjenja koja obuhvata i pitanja o kvalitetu života. To je pozitivno, međutim vrlo verovatno još nedostaje shvatanje problema u javnosti.
- UNDP je publikovao Human Development Report – Serbia 2005 i indeks Srbije je 0, 772 što svrstava našu zemlju na 74 mesto medju 178 ispitivanih država, tj. u gornju polovinu grupe srednje razvijenih zemalja.
- Srbija je na 73. mestu prema očekivanom veku života stanovništva, prema indeksu pismenosti na 62., dok na osnovu visine GDP na 92. mestu. Iz toga sledi da je na putu poboljšanja HDI indeksa je najvažniji razvoj privrede.

- Razlika između HDI indeksa Vojvodine i Uže Srbije nije signifikantna i ne podkrepljuje tvrdnju da je Vojvodina najrazvijeniji deo Srbije.
- Makroekonomski pokazatelji Srbije i GDP/capita od 3 000 dolara takodje stavljaju u prvi plan problem razvoja privrede.
- Za Suboticu i Severnu Bačku ne raspolaže se pokazateljima za GDP nego za nacionalni dohodak. Relativni pokazatelji nacionalnog dohodka unutar Srbije pokazuju da Subotica i Severna Bačka 1991 su iznad proseka Srbije ai iznad Vojvodine za oko 10 %, dok 2002 godine ta prednost je znatno smanjen. To znači da ekonomska kriza je ovde jače delovala nego u drugim delovima zemlje.
- Kako za Srbiju kao celinu, tako i za Vojvodinu i Severni deo Vojvodine je karakterističan nizak nivo aktivnog stanovništva. Istovremeno udeo aktivnog stanovništva koji traže posao je relativno visok, što takodje ukazuje na ekonomske probleme
 - najveće prepreke poboljšanja kvaliteta života.
- Pokazatelji potrošnje pokazuju da u Srbiji je visoko učešće izdataka za prehranbene artikle, što je razumljivo, jer elastičnost potrošnje hrane je nizak. Istovremeno potrošnja alkohola i duvana je karakteristično za nezdrav način života. Pored toga izdaci za zdravstvene potrebe, rekreaciju, kulturu i obrazovanje takodje zaostaju za pokazateljima razvijenih zemalja.
- Madjari, hrvati, Slovaci postepeno zaostaju u pogledu obrazovanosti u odnosu na srpski i crnogorski živalj. Posebno se ističe koliko zaostaje broj fakultetsko i visokoškolsko obrazovanih u odnosu na srpski i crnogorski živalj.

Irodalom

1. Allart: Having, Loving, Being – An alternative to the Swedish Model of Welfare Research (Utasi 2006).
2. Fekete Zs.: Életminőség–konceptiók, definíciók, kutatási irányok. In: Utasi Á. (szerk.) 2006: A szubjektív életminőség forrásai: biztonság és kapcsolatok. MTA Politikai Tudományok Intézete. Budapest., 2006.
3. Hicks, H.A. : The Inequality-Adjusted Human Development Index: A Constructive Proposal. World Development, vol. 25., 1997.
4. Neumayer, E.: The Human Development Index and Sustainability . A Constructive Proposal.. Ecological Economics, 39., 2001.

5. Rahman, T., Mittelhammer R. C., Wandscheider P.: Measuring the Quality of Life across Countries. A Sensitivity Analysis of Well-being Indices. Research Paper No. 2005/06 in World Institute for Development Economics Research (WIDER) established by the United Nations University (UNU). (A revised version of the paper originally prepared for the UNU-WIDER Conference on Inequality, Poverty and Human Well-Being, 30-31 May 2003, Helsinki), 2005.
6. Sebestyén Tibor: Életminőség és boldogság magyar trendje globális összehasonlításban, Eutrend Kutató, 2005
7. ***UNDP: Human Development Report – Serbia 2005 – Appendix: Main socioeconomic and human development indicators, 2005
8. ***Statistički godišnjak Srbije, Republički Zavod za Statistiku, Beograd, 2005
9. ***Popis stanovništva, domaćinstava i stanova u 2005 – Knjiga 5., Republički Zavod za Statistiku, Beograd, 2003.

Ph.D. Kajári Karolina, egyetemi docens
Corvinus Egyetem
Élelmiszertudományi kar
Élelmiszeripari –gazdaságtan tanszék
Telefon: +36 1 482 6177
Kajari. karolina@chello.hu

A vajdasági tömbmagyarság életterét összefogó északvajdasági régió gazdaságfejlesztési lehetőségei

*Dr. Sefcsich György,
gépészmérnök, nyugalmazott egyetemi tanár*

> **Bevezető**

A jelen tanulmányvázlat az RTT keretében kidolgozott nagyobb lélegzetű és a lehetséges keretek között szakmailag megalapozottabb gazdaságfejlesztési program rövidített változata, amely a programkoncepció legfontosabb és (természetesen) legkényesebb sarokpontjait kívánja ismertetni. Mindenekelőtt azonban két alapvető korlátozó tényezőre kíván rámutatni:

Sajnos a tanulmány keretében vizsgált Északvajdasági Régió földrajzilag és közigazgatásilag nem egyértelműen behatárolható térség.

Szűkebb értelmezése általában csupán a szerbiai/vajdasági tömbmagyarság életterét képező viszonylagos magyar többségű Szabadka–Topolya–Kishegyes tengely körüli területre és az abszolút magyar többségű Magyarkanizsa–Zenta–Ada–Becse környéki Tisza-mellékre vonatkozik.

Tágabb értelmezésben Észak -Vajdaság teljes térségére, tehát a jelenlegi Észak-bácskai, Nyugat-bácskai és Észak-bánáti Körzet közigazgatási térség-együttesére. Ezen túl elvben akár a Vajdaság AT egész területére is vonatkoztatható a tanulmány, mivel Vajdaság etnikai, történelmi, kulturális és gazdasági specifikumai szintjén hangsúlyozottan megkülönböztethető szűkebb Szerbia specifikumaitól. Ez a megközelítés fontos lehet az igen jelentős vajdasági magyar szórvány- és szigetpopuláció érdekei és szempontjai alapján is.

Ugyanakkor sajnos a tanulmány bázisanyagát képező rendelkezésre álló statisztikai mutatók nem bonthatók le egyértelműen

az így behatárolt régióhatárok szintjére, és/vagy azok időszaki hosszabb távon önmagukban sem vehetők össze. Ezért a Régió – és azon belül a vajdasági magyarság – gazdasági helyzete/állapota is csak erősen elnagyolva és/vagy csupán közvetett módon értékelhető és minősíthető.

Másrészt viszont elvben minden gazdaságfejlesztési koncepció azt feltételezi, hogy az adott térség/közösség a kitűzött célok megvalósításához megfelelő, alkalmas és működtethető érdekérvényesítő képességgel és cselekvési lehetőségekkel – politikai hatalommal/befolyással és bevethető erőforrásokkal (kitermelhető természeti kincsekkel, mozgósítható tőkével, bevethető exkluzív technológiákkal és/vagy mobilizálható munkaerővel stb.) – rendelkezik.

A fenti elvek alapján megfogalmazott Régió, de mindenekelőtt a vajdasági magyarság sajnos nem igazán rendelkezik ilyen képességekkel/lehetőségekkel, ezért a tanulmányban megfogalmazott gazdaságfejlesztési célokat és érdekeket, mint egyfajta általános érvényű és igen szelektív érdekérvényesítési viselkedési és cselekvési stratégiát, a Régió lakosságának, de mindenekelőtt a vajdasági magyarságnak és a vajdasági magyar politikumnak kell felvállalnia. A jelen tanulmányvázlat egy ilyen, a pillanatnyi és a közeljövőben várható gazdasági/politikai környezetben célszerű/rationális érdekérvényesítési stratégiai magatartási modell kereteit kívánja felvázolni.

> **Visszatekintés**

A Régió (akárcsak a Vajdaság AT egésze is) alacsony szintű energia önellátottságú. Két nagy vízhozamú folyója ellenére kifejezetten vízszegény térség, csekély és csupán lokális jelentőségű kőolaj/földgáz-, alacsony fűtőértékű széntartalékain és alacsony hőmérsékletű termálvizein kívül, az agyagon és homokon kívül szinte semmilyen szűkebb értelemben vett bányakincsrel nem rendelkezik. Előnyös földrajzi fekvése mellett csupán egyetlen tényleges, európai léptékkal is mérhető komparatív előnyt képező természeti adottsága van: nagy termőerejű termőföldjei.

Ennek ellenére a Régió területén a kiegyezés után, a XIX. századvég és századforduló időszakában, az akkori Délvidéken szinte példátlan ütemű városiasodás/polgárosodás és igen erős spontán iparosodás kezdődött, amelyet azonban igen gyorsan derékba tört a világháborús megtorpanás és az azt követő politikai átrendeződések időszaka.

Megjegyzendő, hogy a Délvidéken igen gyorsan kiemelkedő gazdasági jelentőséget nyert a Szabadka–Szeged–Temesvár háromszög. Közvetlenül az I. világháború előtt 95 000 lakosú Szabadka (1910-ben Belgrádnak még csak alig 90 000, Zágrábnak 80 000, Újvidéknek mindössze 30 000 lakosa volt!) már „városias” arculattal, jól kiépített infrastruktúrával rendelkezett és igen gyorsan exportképes mezőgazdasági/ipari háttérre támaszkodó regionális központtá fejlődött.

A két háború közötti időszakban az elcsatolt Vajdaság (akkor Dunai Bánság) és azon belül a Régió is, az új Jugoszláv Királyság gazdaságilag/kulturálisan messze legfejlettebb vidéke volt, és ezért viszonylag könnyen integrálódott annak gazdasági vérkeringésébe, sőt az 1930-as évekre már javarészt ki is heverte a háború okozta megtorpanást.

A II. világháborút közvetlenül megelőző, illetve az azt követő időszakban azonban a Vajdaságot és a Régiót is teljesen kifosztották, a gyárak nagy részét leszerelték és az ország belső területeire telepítették át. A háború utáni újjáépítési lendület is elkerülte a Régiót (a Vajdaság AT politikai, kulturális és gazdasági központjává Újvidéket fejlesztették fel, tudatosan leépítve az akkor még kifejezetten magyar többségű, Szabadkát és Szabadka-központú Régiót) és csupán az 1960-as években pezsdült fel valamelyest a központi/költségvetési támogatásokat azonban még akkor sem élvező, túlnyomórészt saját erőforrásaira utalt Régió gazdasági élete.

Ez az újabb erőltetett fejlődési ciklus azonban már magában hordozta a későbbi válságos időszak csíráit is, hiszen a Régió újra spontán módon feléledő/megújuló gazdaságának/iparának a múltból örökölt szerkezeti hiányosságait később csak tovább súlyosbította a 60/70-es évek voluntarista iparfejlesztési és beruházási politikája.

> A jelen

Az elmúlt közel két évtizedes krízisidőszakban elszenvedett újabb súlyos károsodásokat (háborús terhek, gazdasági szankciók, piacvesztés, felhalmozódó veszteségek, piacképtelen termékválaszték, elavult termelőeszközök és technológiák, megkövesedett szervezési/fellépési struktúrák, érdektelenség és motivációnélküliség, szakember-elvándorlás, elosztás-központúság, stb.) a kíméletlen rablóprivatizáció még jobban elmélyítette. Ezeket a következményeket saját erőforrásaira szorítkozva ez a gazdasági struktúra többé már nem igazán tudja semlegesíteni, sem kiheverni. A jelentős tartalmi különbségek, a megváltozott gazdaságpolitika és a változó intenzitású inflációs jelenségek miatt ugyan a két időszak statisztikai adatai csupán feltételesen hasonlíthatók össze, a kimutatott nemzeti jövedelem (1991-ben még nem közöltek adatokat a GDP alakulásáról) belső strukturális változásai igen szemléletesen utalnak a Régió egyre jobban elmélyülő abszolút és relatív gazdasági súlyvesztésére (1. sz. Táblázat).

1. sz. táblázat:

A nemzeti jövedelem relatív strukturális változása az 1991-2002. időszakban (€/fő/év)

Térség	1991.		2002.		Index 1991 =100
	Nemzeti jövedelem	Index SzK=100	Nemzeti jövedelem	Index SzK=100	
Szabadka Község	3.504,1	158,0	1.522,0	120,3	43,4
Észak-Bácskai Körzet	3.343,1	150,7	1.470,1	116,2	44,0
Vajdaság AT	3.182,6	143,5	1.487,0	117,5	46,7
Szerb Köztársaság	2.218,2	100,0	1.265,1	100,0	57,0
Megjegyzés: Az 1991-évi kimutatást a Rigómezővel (Koszovó és Metóhia AT) kiegészítve a változás még szembevetőbbé válik (Szabadka-Szerbia 171,0 Vajdaság-Szerbia 155,0 stb.)					

Az elszenvedett gazdasági nehézségek és súlyvesztés ellenére Szabadka (és feltehetően a Régió) gazdasága az 1995-2004.

közötti évtizedben reálisan kb. (az 1994-évi állandó ár / érték-
viszonyokra átszámított) évi 6 %-os viszonylag stabil átlagos GDP-
növekedést produkált. Mindezt egy olyan tovább mélyülő gazda-
sági kríziskörnyezetben, amely 2004-ben még nem tudta elérni az
1989-ik év (a háborús időszak előtti utolsó „békeév”) gazdasági
teljesítményének 50 %-át sem!

A sok évtizeden át tudatosan folytatott restriktív gazdaságpo-
litika és az örökölt szerkezeti hiányosságok ellenére is, minde-
nekelőtt a lakosság magasabb képesítési szintje, munkakultúrája
és mobilitása eredményeként, a Vajdaság, és azon belül a Régió
– ugyan az elmúlt időszakban igen sokat veszített viszonylago-
san magasabb gazdasági súlyából és hatékonyságából – jelen-
leg is az ország legfejlettebb részének számít. Sajnos a néhány
éve kidolgozott/elfogadott szerbiai terület- és gazdaságfejlesztési
koncepció e tekintetben mit sem változott, hiszen az – elismeri és
számba veszi ugyan a Vajdaság és azon belül mindenekelőtt az
Újvidék–Szabadka–Nagybecskerek háromszög elsőrendű iparfej-
lesztési potenciáljait – a Régiót iparfejlesztési szempontból nem
tekinti kiemelt („húzó”) területnek.

A társadalmi össztermék belső szerkezeti megoszlása a Ré-
gió a Vajdaság területén is viszonylag stabil, de elavultnak, sőt
archaikusnak tekinthető, mindenekelőtt a feldolgozóipar súlyos
krízishelyzete miatt. Ugyanakkor statisztikailag csupán alig ki-
mutatható, igen lassú de egyértelmű pozitív elmozdulást mutat a
szolgáltatási szféra növekedése és a mezőgazdaság részarányá-
nak csökkenése irányába. (2. és 3. sz. Táblázat).

Miután az elmúlt kb. 15 év folyamán gyakorlatilag összeomlott
az ország gazdaságában korábban uralkodó nagyüzemi struk-
túra, azok részegységeiből és teljesen új kezdeményezéssel a
Régió területén is egy alapjaiban megváltozott, messze dinami-
kusabb és rugalmasabb kis- és közép-vállalati dominanciájú gaz-
dasági szerkezet épült ki, amely fokozatosan átvette a foglalkoz-
tatottság és a jövedelemteremtés terheinek meghatározó részét
(4. sz. táblázat).

2. sz. táblázat:

A gazdaság szerkezeti változásai az 1991-2002. időszakban
(a három alapszektor teljesítményének %-os megoszlása)

Térség	Mezőgazdaság		Ipar		Szolgáltatások		Összesen 1991. és 2002.
	1991.	2002.	1991.	2002.	1991.	2002.	
Szabadka Község	18,4	15,9	51,9	45,9	29,7	38,2	100,0
Vajdaság AT	27,2	25,5	37,3	46,1	35,5	28,4	100,0
Szerb Köztársaság	18,7	21,3	45,3	41,9	36,0	36,8	100,0

Megjegyzés: A foglalkoztatottak szektoronkénti megoszlása 2004-ben Magyarországon: 5,8/31,9/62,3 %, az EU-15 országokban 4,0/24,6/71,4 %, az EU-25 országokban pedig 5,2/25,5/69,3 % volt!

A korábban a Régió gazdasági teljesítményének gerincét képező feldolgozóipar – a saját/lokális nyersanyag- és energiaforrások hiánya/szűkössége ellenére – hagyományosan erősen diverzifikált, több lábbon álló volt és maradt. Ezért is tudta súlyosabb megrázkódtatások nélkül elviselni elektromos-gépipari és vegyipari nagyvállalatainak sorozatos tranzíciós összeomlását, hiszen a kríziskörnyezetben is változatlanul fennálló lakossági igények kielégítése (élelmiszer- és könnyűipar, szolgáltatások, illetve az időszakosan igen jelentős teret nyerő árnyékgazdaság is), valamint a kis- és középvállalati struktúra viszonylag gyors kiépülése bizonyos mértékben amortizálta, sőt kompenzálta is annak terheit.

A gazdaság szerkezetének ilyen nagymértékű átrendeződése eredményeként (hiszen korábban éppen az elektromos-gépipari nagyvállalatok valósították meg az export közel 90 %-át!) azonban a korábban folyamatosan nettó exportőr Észak-vajdasági Régió gazdasága fokozatosan romló tendenciát mutatva, az utóbbi években import terheit mindössze 30-40 %-ig tudja saját exporttal lefedni.

Ugyanakkor a Régió súlyos krízisgondokkal küzdő gazdasága még az igen szűkös beruházási eszközök elosztásánál is hátrányos helyzetbe került, hiszen pl. a 2003. évben a Vajdaság AT területén megvalósított beruházások összege a kimutatott társa-

3. sz. táblázat:

A Vajdaság AT és Szabadka Község 2003-évi társadalmi
össztermékének statisztikailag követett belső szerkezeti megoszlása

Ágazati megoszlás	Szabadka	Vajdaság
Feldolgozó ipar	37,8%	38,9%
Nagy- és kiskereskedelem, szolgáltató kisipar	24,1%	16,0%
Mezőgazdaság, vadászat, erdészet és vízgazdaság vívvvaságvízgazdaságodás	12,1%	19,8%
Közlekedés, raktározás és távközlés	10,5%	7,5%
Építőipar	5,5%	5,1%
Villamos energia-, földgáz- és vízszolgáltatás ivóvízellátástszátelektričnom energijom, gasom i vodom	5,4%	5,1%
Ingatlanforgalom és -bérlet	2,2%	2,7%
Szállodai és éttermi ellátás	1,9%	1,4%
Egészségügy és szociális ellátás	0,4%	0,2%
Halászat	0,2%	0,1%
Egyéb kommunális és szociális szolgáltatások szolgáltatásokomunalne, društvene i lične usluge	0,1%	0,2%
Bányászat	0,0%	3,1%
Összesen	100,0%	100,0%

4. sz. táblázat:

A Szabadka Község területén működő vállalatípusok szerkezeti
megoszlása (2004.)

Vállalatípusok	Bejegyzett cégek		Foglalkoztatottak		Össztermék	
	sz.	%	sz.	%	m€/év	%
Kisvállalatok	2.293	97,0	10.053	41,0	55,68	39,9
Középvállalatok	51	2,2	6.013	24,5	33,45	24,0
Nagyvállalatok	21	0,9	8.448	34,5	50,42	36,1
Összesen	2.365	100,0	24.514	100,0	139,55	100,0

dalmi összterméknek alig 10,4 %-át tette ki. Ez Szabadka Község esetében (sajnos ilyen adatok a regionális szintű megosztásról nem állnak rendelkezésre) mindössze 6,6 % volt.

A 2006. tavaszán közzétett (várható privatizációs bevételekre támaszkodó), kb. 2 milliárd € összegű infrastruktúra-, egészségügyi-és vállalkozás-fejlesztéseket támogató Nemzeti Beruházási Terv keretében viszonylag jelentős (összesen 27,5 millió €) beruházási támogatást helyeztek kilátásba az Észak-vajdasági Régió 10 községének erőteljesebb gazdasági fejlesztésére.

Ez azonban csupán igen intenzív és tőkeerős külső támogatással együtt lehet eredményes, hiszen csak a legszükségesebb és már halaszthatatlanná vált regionális infrastrukturális fejlesztések tőkeigénye is messze meghaladja az NBT reálisan elérhető forrásait.

Jelenleg a reálisan működő/működőképes szerbiai gazdaságnak kb. 80 %-át magánosították, tehát a tranzíció most kerül végző/záró szakaszába, hiszen a nagy közzállalatok (posta, távközlés, kőolajipar, villanygazdaság, vasút, légi közlekedés), valamint a kommunális/közszolgálati tevékenységek privatizációja még csak most kezdődik.

A közzállalati szektor küszöbön álló privatizációját a szakértők „időzített bombának” tekintik, óriási adósságállományuk és munkaerő-feleslegeik ugyanis súlyos szociális terheket rónak majd a privatizációjukat felvállaló kormányzatra.

Megoldatlan kérdés továbbra is az 1945. után elkobzott/államosított vagyon visszaszármasztatása és/vagy méltányos kártalanítása is. Teljességgel nyitott kérdés a természeti és/vagy ásványi kincsek kitermelésével/értékesítésével foglalkozó vállalatok privatizáció utáni koncessziós és/vagy bérletfizetési kötelezettségeinek szabályozásrendszere is.

Az 1945. március 9-e után nacionalizált (és a 2003-ban elfogadott törvény szerint két lépésben denacionalizációra kerülő) vagyon értékét 60-150 milliárd dollárra becsülik, de emellett a szerbiai állami költségvetést terheli még a kb. 12 milliárd dollárnyi köz-

adósság is! A fentiek mindenképpen arra utalnak, hogy a szerbiai tulajdonváltási folyamat koránt sem tekinthető lezártnak, és abban az Észak-vajdasági Régió, de mindenekelőtt a hátrányos helyzetű vajdasági magyar közösség számára még jelentős kibontakozási lehetőségek, de igen riasztó veszélyek is rejlenek.

A Szerbiában folyamatban lévő (2003-ban még 1,4 milliárd dollár szintű, ugyan fokozatosan csökkenő tendenciát mutató, de átlagosan még mindig évi kb. 1,0 milliárd dollárra becsült összbevételű) privatizáció kedvezményezettje egyértelműen a szerbiai politikai/hatalmi elit klientúrája, és az, sajnos, igen hatékony eszköze lehet a Régió kisebbségi közösségei – és azokon belül a vajdasági magyarság – további gazdasági súlyvesztésének és marginalizálódásának.

Leszögezhető, hogy a Régió gazdasága és azon belül a vajdasági magyar közösség teljességgel osztozott az elmúlt időszakban a szerbiai gazdaság egészét is megrendítő mértékben sújtó terhek és hátrányok viselésében. Ezen túlmenően az elmúlt közel egy évszázados folyamatos krízisidőszakban, részben objektív körülmények hatására, de számos esetben szándékosan/tudatosan folytatott regionális és etnikai előjelű szelektív gazdaságpolitika eredményeként is, katasztrofális mértékű viszonylagos súlyvesztést, leépülést és marginalizálódást szenvedett el.

Megfelelő statisztikai adatbázis háttér hiányában ez a folyamat ugyan sem objektív, sem relatív szempontból nem számszerűsíthető. A szerző is csupán az 1. sz. Táblázatban tesz kísérletet arra, hogy az 1991-2002. időszak még úgy-ahogy értékelhető adataiból kihámozza a Régió egésze által ezúttal elszenvedett adalékos (kb. 36-38 indexpontnyi!) relatív gazdasági súlyvesztés mutatószámait. Teljességgel megalapozottan és meggyőződéssel állítható, hogy az 1914. óta elszenvedett regionális súlyvesztés ennek a többszörösére (tehát nagyságrendi léptékűre!) becsülhető, illetve, hogy az a vajdasági magyar közösséget a Régió átlaga felett (akár további 40-60 indexponttal súlyosabban) kiemelten károsította!

> **Kilátások és perspektívák**

Nem lehet vitás, hogy Szerbia gazdasága számára az egyetlen túlélési esélyt az Európai Unióhoz való közeledés és csatlakozás jelenti. Annak ellenére azonban, hogy ez az alternatívánélküliség már évekkel ezelőtt tudatosodott az ország csúcsvezetésében, úgy tűnik, hogy a szerbiai általános politikai közhangulat ehhez szükséges átforgalmazása még évekig is eltarthat. Másrészt a csatlakozás merev gazdaságpolitikai és kisebbségi/emberjogi feltételei miatt sem várható, hogy Szerbia EU tagsága 2012. előtt megvalósuljon.

Az ország teljes jogú EU integrációjának megvalósulásáig (a belső autonómiák és regionalizáció mellett) a Régió és azon belül a vajdasági magyar közösség számára elsőrendű politikai/gazdasági jelentőségű a határokon átívelő, két/több szomszédos ország területrészeire kiterjedő nagyrégiók. Ilyenek a Duna–Tisza–Körös–Maros, és a Duna–Tisza–Dráva–Száva EU-régiók, illetve a Kárpát-medence, vagy Közép-Kelet-Európa valamennyi országára kiterjedő nagytársági kooperációk kérdése.

Ezek a nemzetközivé bővülő kapcsolatrendszerek regionális léptékű gazdasági előnyeiken túl, jótékony szerepet játszhatnak az érintkező kistérségek társadalmi/gazdasági potenciáljainak mozgósításában és az ott élő népesség életkörülményeinek javításában, megkönnyítve/elősegítve ugyanakkor a kisebbségi közösségek és anyanemzeteik közötti folyamatos/intenzív kommunikációt is.

A vajdasági magyarság életterét mindenekelőtt a relatív magyar többségű Észak-Bácska, illetve az abszolút magyar többségű Tisza-mellék összefüggő magyar tömbje képezi. A legutóbbi (2002. évi) népszámlálás keretében kimutatott 290 000 vajdasági magyar, a 7,5 milliós Szerbia legszámosabb kisebbsége. Ez Szerbia összlakosságának mindössze 3,9 %-a, és a 2 millió körüli vajdasági összlakoságnak is csupán 14,4 %-a. Ez nem sokkal több mint a tartomány területén tartózkodó kb. 200.000 menekült. A magyarság közel fele, kb. 130 000 fő azonban szórvány- és szigetpopulációkban, gyakorlatilag a Vajdaság egész területén szét-szórva él.

Az így gyakorlatilag két közel azonos lélekszámú részegységre (tömb-, illetve sziget / szórvány-populációra) osztódó nemzettest identitástudati, közjogi, közoktatási és gazdaságpolitikai státusz/körülmények tekintetében is jelentős mértékben eltér egymástól. Másrészt ez az élettér gazdasági erőforrások, ipari fejlettség, technikai és kulturális színvonal szempontjából is igen jelentős belső különbségeket mutat.

Ugyanakkor megállapítható, hogy jelenleg a vajdasági magyarság élettere és gazdasági tevékenysége mélyen integrálódott a szerbiai gazdaság szövetébe, és szinte még nyomai sem lelhetők fel e gazdasági tevékenység bármilyen szintű horizontális/vertikális típusú regionális/lokális önszerveződésének.

Miután ilyen eltérő körülmények között (még egy jól működő stabil gazdasági környezetet feltételezve is) szinte lehetetlen a teljes vajdasági magyarság számára egyetlen egységes gazdaságpolitikai nemzetstratégiát és/vagy viselkedési modellt megfogalmazni, ahelyett a jelen programkoncepció is mindössze a fent körülhatárolt élettér (földrajzi/politikai régió) általános komparatív előnyeinek/hátrányainak teljességigény nélküli számbavételére szorítkozik csupán.

Egy, a vajdasági magyarság egészének érdekeit/elvárásait megfogalmazó, a mindenkori regionális/lokális erőforrásokra és komparatív előnyökre támaszkodó és a különböző populációtípusok specifikus körülményeit messzemenően figyelembe vevő, de ugyanakkor a gazdasági környezet irányadó/korlátozó feltételrendszerét is érvényesítő, többváltozatú propulzív gazdaságfejlesztési stratégiai forgatókönyv-rendszer kialakítása/megfogalmazása a jelen tanulmány kereteiben sajnos nem volt lehetséges.

> Fejlesztési programkoncepció

A vizsgált – kifejezetten multietnikus szerkezetű, de potenciáljai és gazdasági szerkezete tekintetében mindenképpen egységessé tekinthető – Észak-vajdasági Régióra vonatkoztatott, működőképes és célravezető regionális gazdasági program megfogalmazásakor két alapvető/elvi érdeket és/vagy korlátozó tényezőt is figyelembe kell venni:

- Annak mindenképpen a hátrányos gazdasági/politikai megkülönböztetést szenvedő Régió teljes többségi és (mind a tömbben, mind a szigetben/szórványban élő) kisebbségi közösségének érdekvédelmét kell felvállalnia/szolgáltatnia, ugyanakkor azonban
- Olyan megoldásokat kell benne felkutatni/megfogalmazni és alkalmazni, hogy az eredményes érdekvédelem ne korlátozta a piacgazdaság általánosan elfogadott (kötetlen/szabad) versenyszabályait és ne képviseljen elfogadhatatlan, etnikailag (vagy egyéb módon) szelektív/megkülönböztető elvárásokat vagy megkötéseket.

Ez a két elvben egymással ellentétes alapszempontra sajnos igen nehezen, sőt teljes egészében talán nem is békíthető össze. Csupán a következő alapvető gazdaságpolitikai elvek/célok szolgálhatják eredményesen mindkét elvárást:

- A régió alapvető politikai/gazdasági célja/érdeke a területi autonómiák / regionalizációk minden lehetséges formájának maximális támogatása kell, hogy legyen!
- A központi politikai/gazdasági hatalom gyors/hatékony lebontása és a tartományi/regionális autonómiák és a területi/lokális önkormányzatok építése/erősítése az egyetlen lehetőség és járható út a még tömbben élő, az autonóm/önkormányzati területeken abszolút/relatív többséget képező, vagy akár csak megkerülhetetlen számú (szigetben/szórványban élő) kisebbségi közösségek eredményes/hatékony szelektív gazdasági támogatására.
- Az autonóm/önkormányzati területek és régiók kiemelt önerőre és külső (állami fejlesztési alapok, anyaországi, európai-uniós, alapítványi) forrásokra támaszkodó fejlesztése és támogatása kiváló lehetőség a tömbben élő kisebbségi közösségek gazdasági esélyeinek viszonylagosan szelektív javítására, azonban a szigetben/szórványban élők esetében sajnos már nem igazán lehet ilyen eredményesen működtethető opciót megfogalmazni.
- A Régióban élő kisebbségi közösségek hátrányos helyzetének általános enyhítésére/felszámolására – a személyi elvű kulturális autonómiakonceptió mellett – csupán egyetlen célravezető etnikailag szelektív támogatási lehetőség fogalmazható meg: a

teljes kisebbségi populációra kiterjedő intenzív/hatékony képzési/szakképzési rendszer kiállítása és működtetése!

- A szakképzés kell, hogy legyen a Régió sarkalatos gazdasági/politikai célkitűzése, hiszen itt nem védekezési/önvédelmi és/vagy mások (a többségi közösség és/vagy más régiók) ellen irányuló, azokkal szemben álló konvencionális konfrontálódó viselkedésformákat kell továbbéltetni, hanem a közösség rejtett saját erőforrásainak hatékony, sőt kifejezetten extenzív feltárását kell felvállalni.

Az Északvajdasági Régió számára – erőforrásai, földrajzi fekvése, gazdaságpolitikai helyzete és etnikai struktúrája közös nevezőjeként – csupán egyetlen valóban célravezető gazdaságfejlesztési elképzelés fogalmazható meg: *a fenntartható gazdasági modell* víziója. A fenntarthatóság lényegét elvben három alapfeltétel együttes/optimális kielégítése képezi. Ezek: *a gazdasági életképesség, a környezeti megfelelés és a társadalmi elfogadottság*. A tanulmányban bemutatott – az Északvajdasági Régió szempontjából optimálisnak tekinthető – gazdasági/fejlesztési koncepció teljességgel a fenntartható gazdasági modell mentén került megfogalmazásra.

Erőforrásai, meglévő/örökölt gazdasági struktúrája, szűkebb és tágabb értelemben vett gazdaságpolitikai környezete és a jövőben várható lokális/globális társadalmi fejlődés lehetőségeit és korlátait figyelembe véve – a Régió közép- és hosszú távon fenntartható gazdasági fejlesztésének kulcsterületei:

- a tradicionális, de alapjaiban újrafogalmazott mezőgazdaság és élelmiszeripari komplexum,
- a tradicionálisan diverzifikált, de mindenekelőtt a rugalmas kis- és középvállalati struktúrára támaszkodó feldolgozó, elektromos-gépgyártó, vegyi- és könnyűipar,
- a Régió makro- és mikrolokációját, közlekedési és szolgáltatói infrastruktúráját valorizáló makro- és interregionális áruforgalmi és logisztikai tevékenység,
- a Régió specifikus erőforrásaira, sajátosságaira, multietnikus kultúrájára és hagyományára építkező regionális jelentőségű, tartalmilag innovált idegenforgalmi, turisztikai és vendéglátó-ipari szolgáltató szféra.

> **Regionalizmus**

A fent vázolt elképzelések mentén kialakított gazdaságfejlesztési koncepció felvetéseinek későbbi értékelése és kezelése során a szerzőcsoport a legkorszerűbb számítógép-támogatású rendszerelméleti módszerek (SWOT-elemzés, MACTOR-analízis) alkalmazásával vizsgálta a felvetett legfontosabb procedurális fejlesztési célok/érdekek kérdéseiként a:

- Térség tökevonzó képességének javítását.
- Munkahely-teremtést / megtartást.
- Profit-maximalizálást.
- Profitkivonást.
- Képzést és szakképesítést.
- Környezetvédelmi szempontok érvényesítését.
- Költségvetési bevételek növelésének lehetőségét.
- Versenyképesség növelését.
- Lakosság életminőségének javítását.
- Fenntartható fejlődés korlátainak érvényesítését.
- Elfogadottság a lakosság részéről.

Másik oldalról a célkitűzések megvalósításában döntő jelentőséggel bíró politikai/gazdasági szereplőket:

- Magyar többségű önkormányzatokat.
- Szerbiai Kormányt.
- Vajdasági Kormányt.
- Magyar aktív lakosságot.
- Kis-és középvállalkozásokat.
- Agrárvállalkozókat
- Turizmust.
- Multinacionális cégeket.
- Magyar Kormányt.
- Európai Uniót.
- Ipari vállalatokat.
- Infrastruktúra-fejlesztést.
- Civil szervezeteket.
- Szolgáltatói szférát.
- Energiaipart.
- Információ-kommunikációt
- Egészségügyet.

A vizsgálat felölelte:

- a kölcsönhatásokat,
- a közöttük fennálló konvergenciákat, divergenciákat és ambivalenciákat,
- az azokból eredő döntési/viselkedési kényszereket, veszélyes konfliktuspontokat és kockázati tényezőket.

Az elemzés számos olyan igen nagy jelentőségű körülményre, tényre/jelenségre és összefüggésre mutatott rá, amelyek megerősítették azt az egyébként is megalapozott feltevést, hogy – még egy kiterjedésében/határaitban diffúz, érdekérvényesítési képességében/cselekvésében pedig erősen korlátozott Régió esetében is – valóban célravezetőnek és optimálisnak tekinthető a tanulmánytervben a számára megfogalmazott hosszú távú gazdaságfejlesztési és viselkedési stratégia.

A SWOT- és MACTOR-elemzés igen határozottan és egyértelműen támasztotta alá a szerző egyéb forrásokból és saját adatgyűjtéséből származó azon megállapítását is, hogy a Régió hosszú távú gazdasági és (következésképp) társadalmi fejlődésének kulcskérdése mindenképpen:

- a kistérségi (a Régió belüli önkormányzati),
- határokon átnyúló (északvajdasági, délmagyarországi, nyugatromániai és kelethorvátországi) és
- nagytérségi (DMKT és DTDSz eurorégiók, Kárpát-medence, Dunamente, Közép-Kelet Európa stb.) egészséges regionalizmus, együttműködés és összefogás.

Ezeket a térségeket közös történelmi múltjuk mellett, szinte azonos kiinduló természeti környezet és erőforrások, valamint gazdaságfejlesztési lehetőségek/célok teszik kényszerű szövetségesekké a küszöbön álló európai és világpiacon megmérettetésben.

> **Rezime**

Autor u ovom suženom prikazu prezentira najvažnije rezultate jedne ranije obuhvatne studije istorije, sadašnjeg privredno-političkog statusa i mogućih konceptijskih osnova strategije razvoja

Severno-vojvođanske regije, definisane kao privredno-etničke celine životnog prostora većinske populacije vojvođanskih Mađara, koja se po definiciji ne uklapa u volontaristički utvrđene granice/ograničenja važeće administrativne teritorijalne podele pokrajine.

U studiji se daje argumentovani prikaz u široj javnosti nedovoljno poznate činjenice, da je usled višekratnih ratnih razaranja i političko-privrednih prestrukturiranja ovaj region tokom prošlog veka doživeo čitavu seriju uzastopnih događaja, ali i agresivnih, ciljno usmerenih te i etnički obojenih voljnih intervencija u pravcu sve izrazitijeg i intenzivnijeg sužavanja ranijeg neprikosnovenog statusa privredno i kulturno izrazito najrazvijenijeg područja zemlje. Ukazuje se takođe da ovaj proces relativne i apsolutne marginalizacije ekonomskog značaja i privredno-političke težine regije i njenog (pre svega manjinskog) stanovništva i danas traje, te da i sadašnji tranzicioni procesi jednoznačno i naglašeno deluju u tom pravcu.

Analizirajući dostupne pokazatelje autor ukazuje da za komparativnu statističku analizu još dostupnom periodu 1991-2002. regija je doživela pad/gubitak svoje relativne ekonomske težine u odnosu na ostala područja Srbije za čak 36-38 indeksnih poena, a da se ukupno pretrpljeni ekonomski gubitak regije posle 1920. godine realno procenjuje na katastrofalno visoku vrednost, koja je po svemu sudeći čak za red veličine veći od gore navedenih pokazatelja.

Autor u studiji ukazuje nadalje na postojeća veoma tvrda ograničenja u pogledu poželjnog/željenog zaustavljanja i/ili čak radikalnog preokretanja ovih veoma nepovoljnih tendencija, te i formuliše jedinu realno prihvatljivu konceptijsku osnovu budućeg razvoja regije: viziju održivog privrednog razvoja optimalnom valorizacijom sopstvenih komparativnih pogodnosti u vidu dostupnih prirodnih, tehničko-tehnoloških i kulturnih resursa. Tako artikulisani model održivog privrednog razvoja znači istovremeno i optimalno zadovoljavanje tri vitalna uslova: ekonomske konkurentnosti, ekološke prihvatljivosti i društvene prihvaćenosti.

Irodalom

1. (ÉSZAKVAJDASÁGI) REGIONÁLIS FEJLESZTÉSI KONCEPCIÓ
c. RTT-projekt keretében készült részstanulmányok: I. Gazdasági tevékenység, II. Energiagazdaság, III. Szolgáltatószerktor és infrastruktúra, Témavezető: Dr. Sefcsich György, 2007, Szabadka

Országos stratégiai dokumentumok:

2. Statistički godišnjak Srbije 2005. (Szerbia 2005. évi statisztikai évkönyve), Republički zavod za statistiku, Beograd, 2006.;
3. Nacionalna strategija Srbije za pristupanje EU (Szerbia EU-csatlakozási nemzeti stratégiája), Kancelarija Vlade RS za pridruživanje Evropskoj Uniji, Beograd, 2006.;
4. Strategija razvoja poljoprivrede Srbije (A szerbiai mezőgazdaság fejlesztési stratégiája), Vlada Republike Srbije, Beograd, 2006.;
5. Nacionalna strategija upravljanja otpadom – sa programom približavanja EU (Nemzeti hulladékkezelési stratégia – és EU-felzárkózási program), Vlada Republike Srbije, Beograd, 2003.;
6. Matejić M., uredn.: Strategija privrednog razvoja Srbije do 2010. – Ekspertni predlog (Szerbia 2010-ig terjedő gazdasági fejlődésének stratégiája – szakértői szövegtervezet), Vlada Republike Srbije, 2002.;
7. Vodoprivredna osnova Republike Srbije (A Szerb Köztársaság vízgazdálkodási alapjai), Ministarstvo za poljoprivredu, šumarstvo i vodoprivredu, Beograd, 2001.;
8. Ekspertska radna grupa: Komentar prednacrta Zakona o telekomunikacijama (A telekommunikációkról szóló törvény előzetes szövegtervezetének kommentárja), Savezni zavod za informatika, Beograd, 2001.;

Regionális/lokális stratégiai dokumentumok:

9. Projekat strategije razvoja opštine Subotica do 2020. godine (Szabadka község 2020-ig terjedő fejlesztési stratégiája), Közgazdasági Kar, Szabadka, 2000.;
10. Malagurski B. i saradn.: Strategija ekonomskog razvoja opštine Subotica – Radna verzija (Szabadka község gazdasági fejlődési stratégiája – Munkaverzió), Közgazdasági Kar, Szabadka, 2006. szeptember 17.;
11. Cinkler R. i saradn.: Strategija razvoja vodosnabdevanja, kanalizacija i zaštite vodoprijemnika u Subotici (A vízellátás, csatornázás és a szennyvízbefogadók védelme Szabadkán), Víz- és Csatornázási Kommunális Közvállalat, Szabadka, 2006.;
12. Dr. Somogyi S. és Dr. Sefcsich Gy.: Gazdasági program – A VMSz cselekvési programjának azonos c. fejezete; 2289.1.hu. SZD/206.05.10. sz. nem publikált tanulmány, vitaanyag;
13. Dr. Somogyi S.: Észak-Vajdaság – Fejlesztési program (Általános rész) – SAB Trade, 1997.; nem publikált előtanulmány;
14. Dr. Sefcsich Gy.: Az Észak-Vajdasági Régió ipara és energiagazdasága – Tanulmányvázlat egy regionális/interregionális gazdaság-

- és területfejlesztési stratégia megfogalmazásához – SAB Trade, 0600.a.hu.ÍRÁ/1998.03. 07. sz. nem publikált előtanulmány;
15. Die Wasserversorgung der Theißregion in Serbien (A szerb-ai Tiszamente Régió vízellátása) – Sachsen Wasser GmbH, 2003.11.28., nem publikált előtanulmány;
 16. Király Z. és munkatársai: Tanulmány Vajdaság AT ivóvízminőség-javítási programjához, Újvidék, 2002., nem publikált előtanulmány;
 17. Baćević Lj.: Razvoj Interneta u Jugoslaviji, EUNET, Beograd, 2003.;
 18. Dr. Sefcsich Gy.: A mezőgazdasági melléktermékek (biomasszák) energetikai hasznosításának vajdasági tapasztalatai és lehetőségei, A VMTT szervezésében 2002. novemberében Újvidéken megtartott „Környezetkímélő mezőgazdasági és élelmiszeripari termelés a Vajdaságban” tud. tanácskozáson, 1463.hu.ÍRÁ/2001.10.18.;
 19. Završni izveštaj Radne grupe za razmatranje mogućnosti ponovnog uvođenja tramvajskog saobraćaja u Subotici (A szabadkai villamosközlekedés újraindításának lehetőségét vizsgáló munkacsoport zárójelentése), Szabadkai Önkormányzat, 1886.se.SZD/2003.03.31. – nem publikált munkatanulmány;

Tervek/tanulmányok:

20. Dr. Sefcsich Gy., Dr. Benák J. és Mr. Cinkler R.: Project on solid waste collection and disposal on the territory of Northern Bačka (Tanulmányterv – Szilárd hulladékok begyűjtése, feldolgozása és lerakása az Észak-Bácskai Régió területén), Szabadkai Önkormányzat, 2001.;
21. Mr. Cinkler R., Dr. Benák J., Dr. Sefcsich Gy. i sar.: Idejni projekat rekonstrukcije i proširenja uređaja za prečišćavanje otpadnih voda (UPOV) grada Subotica (Szabadka Község szennyvíztisztító telephéne átépítése és bővítése – Előterv), Vízgazdálkodási Intézet. Szabadka, 2499.se.SZD/ 2006.03.30.;
22. Mr. Cinkler R. és munkatársai: Sanacija i rekultivacija deponije otpadnih mate-rijala u Subotici – Studija (A szabadkai hulladéklerakó szanációja és rekultivációja- Kivitelezhetőségi tanulmány), Vízgazdálkodási Intézet, Szabadka, E-91/95, 1996.;

Dr. Sefcsich György,
gépészmérnök, nyugalmazott műegyetemi tanár.
24104 Szabadka, Július 4. u. 19/a,
Tele.: 64 835-6068,
E-Mail: sefcsich@eUNET.yu

A Vajdaság gazdaságfejlesztési terve

Pásztor István,

A VT privatizációs és vállalkozásfejlesztési titkára

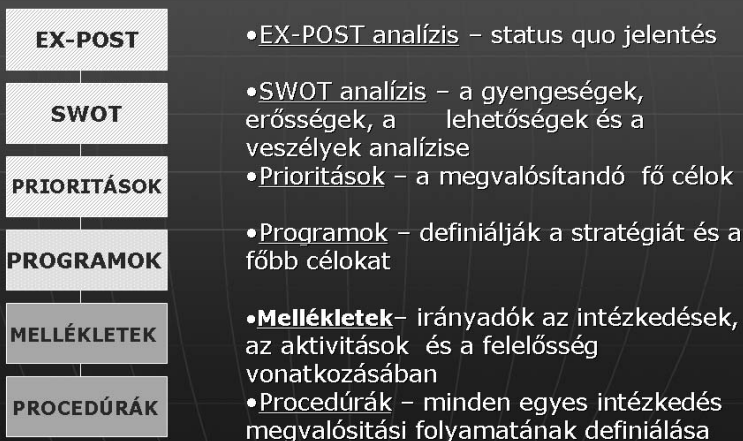
- 1) Statutáris kötelezettség,
- 2) A terv célja:
 - a regionális jólét szintjének növelése:
 - a) a lakosonkénti jövedelem és a
 - b) munkahelyek számának növelése által
 - biztosítva a
 - fenntartható gazdasági fejlődés és az
 - esélyegyenlőség
 - elvének megvalósulását

A tervezési folyamat szereplői



A TERV STRUKTÚRÁJA

Az EU Gazdasági Bizottságának ajánlása szerint



EX-POST ELEMZÉS

Az EX-POST elemzés jelentés a

- humán erőforrások, a
- gazdaság és az
- infrastruktúra

szféráiban uralkodó társadalmi-gazdasági helyzetről, a rendelkezésre álló adatok alapján.

A SWOT ANALÍZIS

A KÖVETKEZŐ TÉNYEZŐKET VIZSGÁLJA:

- Természeti erőforrások
- Demografia
- Gazdaság
- Infrastruktúra
- Művelődés és oktatás
- Szociális védelem
- A gazdálkodás általános feltételei

A PRIORITÁSOKA a fejlesztés céljait határozzák meg. Három prioritási tervet definiáltunk, a realizálásukhoz viszont kilenc stratégiát dolgoztunk ki. Ezek a következők:

1. prioritás			2. prioritás				3. prioritás	
VAT belső potenciáljának a kihasználása			A régió gazdasági fejlődéséhez szükséges keretfeltételek javítása				A minőség javítása és a régió emberi erőforrásának a kihasználása	
1.1. stratégia	1.2. stratégia	1.3. stratégia	2.1. stratégia	2.2. stratégia	2.3. stratégia	2.4. stratégia	3.1. stratégia	3.2. stratégia
Az MSP fejlesztése	Mezőgazdasági komplexum/élelmiszeripar és élelmiszerfeldolgozó ipar	Az idegenforgalom fejlesztése	Idégenforgalmi hálózat	A régió energia- és vízellátásának javítása	A csatornahálózat rekonstrukciója – a vizek jobb kihasználása	A külföldi beruházások vonzóbbá tétele	A középiskolai szakoktatás re-formája és az oktatási rend-szerben elfoglalt helyének erősítése	Professzionális képzés a modern technológiák, különösen az informatika körében
Program			Program				Program	
1,2,3,6	4,5	11	7	8	9	10	12	13

PROGRAMOK

Program	A PROGRAM NEVE	KÖLTSÉGVETÉS
1	AZ ÚJ TECHNOLÓGIÁK BEVEZETÉSÉNEK SERKENTÉSE	2.300.000
2	INKUBÁTORHÁZAK ALAPÍTÁSA	1.310.195
3	ÜGYVITELI STANDARDIZÁCIÓ ÉS SZERTIFIKÁCIÓ	2.000.000
4	MEZŐGAZDASÁGI TERMÉKEK EXPORTJÁT SERKENTŐ ALAP LÉTREHOZÁSA	576.125
5	A TERMŐFÖLD KOMASZÁCIÓJA	1.500.000
6	KIVITELSERKENTŐ ALAP	1.937.125
7	E-VAJDASÁG	3.000.000
8	ENERGETIKAI HATÉKONYSÁG PROJEKTJE	2.469.700
9	VIZELLÁTÁSI MINTA PROJEKT	1.200.000
10	V.I.P. (VOJVODINA INVESTMENT PROMOTION)	4.500.000
11	FOLYAMI TURIZMUS FEJLESZTÉSE	3.021.375
12	INTEGRÁLT KÉPZÉSI RENDSZER	3.879.125
13	MUNKAERŐÁR SZUBVENCIÓALÁSÁNAK PROJEKTJE	1.926.625
14	STRATÉGIAI GAZDASÁGI KUTATÁSOK KÖZPONTJA	160.925

ÖSSZ. KÖLTSÉGVETÉS: 31.000.000 €
VAJDASÁGI ÖNERŐ: 8.000.000 € (max 25%)
KÜLSŐ FORRÁSOK: 23.000.000 € (min 75%)

MIT NYÚJT A TERV

- Átfogó, hatékony koncepció a vajdasági gazdaság fejlesztésére
- Lehetővé teszi a nemzetközi alapok igénybevételét (az EU alapjai, Interreg III.)
- Előny lehet a Szerbián belüli és kívüli konkurens régiókkal szemben
- Támpont a helyi jellegű fejlesztési elképzelések kidolgozásakor
- Határon átnyúló fejlesztések kapcsolatteremtésének hosszú távú alapja



Szabadka község gazdaságfejlesztési stratégiája 2007–2011

Kudlik Erika

> **Bevezető**

Szabadka község fejlesztési stratégiájának alapvető célja a tudáson és újításokon alapuló fenntartható gazdasági fejlődés és növekedés, amely biztosítja Szabadka gazdaságának versenyképességét, jobb gazdasági eredményeit, a tőkevonzást, a lakosság életszínvonalának növekedését, valamint az infrastruktúra és a gazdaság fejlődését ösztönző egyéb feltételek megteremtését.

A stratégiai tervezés előnyben részesíti az újító és együttműködő hozzáállást azon problémák megoldásában, melyekkel Szabadka szembesül, törekedve az elsőbbséget élvező területek és ágazatok meghatározására, bekapcsolva a megoldások kivitelezésébe a hatalom különböző szintjeit, a tudományos és fejlesztési intézményeket, valamint a civil szervezetek képviselőit. Az elvárások szerint a stratégiai tervek a fejlődés mozgatórugójaként működnek, különös tekintettel az új beruházások vonzásában és a munkahely-teremtésben.

A stratégiai dokumentumba foglalt fejlesztési törekvések és lehetőségek felismerése feltételezi a lokális közösség, illetve Szabadka község világos jövőképét, küldetésének megfogalmazását. Ezekhez a feladatokhoz szükséges a közösség gazdasági, politikai és közéleti valamennyi szereplőjének mozgósítása.

Szabadka község gazdaságfejlesztési stratégiája négy, a célok, intézkedések, és projektumok révén definiált prioritási területet céloz meg. Az elfogadott irányelvek és prioritások a stratégiai alapdokumentumból erednek, ami az alapvető adatokat, SWOT elemzéseket tartalmazza és közvitán szerepelt a helyi közösségekben.

Szélesebb értelemben Szabadka község gazdaságfejlesztési stratégiájának kidolgozása az intézmények és ezek alapjait képező érdekcsoportok partnerségén, valamint a köztársaság és a tartomány stratégiai dokumentumaira épül.

> A gazdaságfejlesztési stratégia kidolgozásának résztvevői

A gazdaságfejlesztési stratégia kidolgozása a következő nyolc területtel megbízott munkacsoporton belül történt:

- gazdaság, kis és középvállalkozások (KKV),
- mezőgazdaság,
- infrastruktúra és területi tervezés,
- újítások,
- területi marketing,
- szolgáltatóipar,
- turizmus és
- mennyiségi adatok feldolgozása.

A tervezési munkát a Stratégiaügyi tanács koordinálta. A községi közigazgatás mellett a munkában részt vettek a Közgazdasági Kar és a Szabadegyetem szakemberei és képviselői, a Kis és Középes Vállalkozások Regionális Fejlesztési Központja, a Szabadkai Regionális Gazdasági Kamara, a Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat, a vállalkozók és földművesek egyesületei, a helyi közösségek, a pénzügyi intézmények, a szolgáltatóipar, a közvállalatok és intézmények, Szabadka fejlesztési szövetsége és más nem kormányzati szervezetek tagjai. Kiemelkedő fontosságú volt a Köztársasági Statisztikai Hivatal szabadkai osztályának támogatása is.

A stratégia modellezésében és értékelésében segítséget nyújtottak az INFORMEST szaktanácsadó iroda, az olasz kormány programján belül a Friuli-Venezia Giulia tartomány képviselői és az USAID MEGA programja.

A stratégiai dokumentum végrehajtása az akciótervben meghatározott tevékenységek révén valósul meg. A dokumentum részletesen ismerteti a projektumok megvalósításának időbeli, pénzügyi

és szervezeti kereteit. Jelenleg is a további elemzések, operatív tervek kidolgozása történik. A köztársasági, tartományi és helyi végrehajtók közötti viszonyok tisztánlátását szolgálja a partnerek és célok, valamint azok kapcsolatrendszerének vizsgálata.

> **Helyzetelemzés**

A község földrajzi helyzete, geomorfológiai tulajdonságai, éghajlati viszonyai valamint a talaj típusa bizonyos értelemben keret szab a gazdasági fejlődéshez. Fontos Szabadka fekvése, mert a közutak és vasútvonalak kereszteződésén terül el, így Szerbiában egyike a legjelentősebb közlekedési csomópontoknak.

> **Népesség, foglalkoztatottak**

Szabadka község lakosságának száma 1981-ig növekedett, 1981 után a legutóbbi, 2002-es népszámlálásig csökkent. Különösen a kisebb településeken kifejezett a lakosság számának csökkenése, míg a városi lakosság száma megközelítőleg azonos az előző népszámlálás adataival. A kedvezőtlen demográfiai folyamatok eredményeképpen Szabadka községben a népesség korösszetételét a demográfiai előregedés jellemzi.

Az 1992-től 2003-ig terjedő időszakban, a gazdaságban foglalkoztatottak száma 28%-kal csökkent, míg a nők részvételi aránya 1,07%-kal növekedett.

Ellentétes hatások és eltérések észlelhetők a munkanélküliek számát és a munkanélküliség arányát illetően, ami a régió és a község gazdasági helyzetével, valamint a privatizációs folyamatokkal magyarázható. Az ésszerűsítési folyamat eredményeképpen számos dolgozó maradt munka nélkül. A foglalkoztatási arányok azt mutatják, hogy a lakosság egyes rétegei, különösen a fiatalok, egzisztenciálisan veszélyeztetett helyzetbe kerültek.

Ugyanakkor voltak munkanélküliséget csökkentő hatások is, ami elsősorban az önfoglalkoztatásnak köszönhető. A munkahelyek hiányában sokan önálló vállalkozásba fogtak, ami pozitív

irányvételt jelent. Beigazolódik az alapfeltevés, hogy a gazdaságpolitika egyik kulcsfontosságú célja az elkövetkező időszakban az új munkahelyek teremtése.

> **Infrastruktúra**

Szabadka község útjainak hossza – mind az útfelületek, mind a lakosság számát tekintve – megfelel a vajdasági szintnek. Szabadka község egyedül a helyi utak tekintetében van előnyben. Ez arra enged következtetni, hogy az alapvető úthálózat jól kiépített, de nem fektettek elég hangsúlyt arra, hogy a hálózat egyes részei magasabb rangot kapjanak.

A fenti adatok alapján levonhatjuk a következtést, hogy a szükségletekhez mérten az utak minősége nem kielégítő. Szabadka területén nincs autópút, hacsak a félpályás autóputat nem tekintjük annak, ami néhány kilométeres szakaszban halad át a község területén. A helyi utak rossz állapotban vannak. Szabadka körül nincs kerülőút és a nemzetközi közlekedés a városközponton keresztül bonyolódik le.

A vasútvonalak tekintetében gyakorlatilag már csak a Budapest–Szabadka–Újvidék–Belgrád vasútvonalnak van jelentősége. A Szeged felé vezető vasútvonal felújításra szorul. A Zombor és Gombos felé vezető vasút jelentősége átmenetileg csökkent, mert a közlekedés továbbra sem működik Eszék, Vinkovci, Zágráb, Ljubljana, illetve Rijeka és Velence irányába. A Baja felé vezető vasútvonalon pótolni kell egy hiányzó, leszerelt szakaszt ahhoz, hogy helyreállítsák a forgalmat Baja, Pécs és Zágráb, valamint Temesvár és Bukarest felé.

A 2006. évi állapotokat tekintve a gázelosztó hálózat hossza Szabadka község területén 330 km, melyre 7500 fogyasztó csatlakozott, ebből 7000 a háztartási és 500 az üzleti és ipari nagyfogyasztó.

A háztartások villanyáram-ellátottsága Szabadka községben, hasonlóan a régió többi részéhez, viszonylag magas szintű, mintegy 99%. A villanyenergia minőségét illetően a fogyasztók elégedetlenek, ugyanis a feszültség ingadozó, gyakori az áramkiesés,

ami hatással van az életminőségre és a megbízhatóságra. Hasonlóképpen az ipar meghatározott erősségű, minőségű és feszültségű áram iránti igénye is kielégítetlen.

A város hőszolgáltató rendszere 9200 fogyasztó hő-ellátását biztosítja 235 háztartási és 115 lakó- meg üzleti célú épület hőközpontja révén. Szabadka község területén a hő-ellátás a háztartások mintegy 20%-át fedi le.

Szabadka község nem rendelkezik elegendő és megfelelő minőségű vízkészlettel, sem a lakossági, sem az ipari tevékenységek hosszú távú igényeinek kielégítésére. A szabadkai I. vízkitermelő mű kiépített vízkezelő kapacitása a lakosság kb. 70%-át látja el kiváló minőségű vízzel. A többi vízkitermelő létesítmény (a II. vízkitermelő mű és az elszórt víznyerők) nem rendelkezik vízkezelő rendszerrel és a víz minősége nem felel meg az ivóvíz egészségügyi szabályzatban megkövetelt mutatóinak. Szabadkához hasonlóan a környező települések vízkitermelő létesítményei sem rendelkeznek vízkezelő rendszerrel.

A csatornahálózat kiépítettsége Szabadkán és a környező településeken még mindig rendkívül alacsony. Az utcák csatornahálózattal való ellátottsága a városon belül nem éri el az 50%-ot, míg a környező településeken ez az arány jóval alacsonyabb, mindössze 1%.

A szennyvíztisztítás egyedül Szabadka területén megoldott. Palicsón a szennyvíztisztítás megoldatlan, míg a környező településeken meg sem kezdték a tisztítók kiépítést.

Szabadka község területét néhány patakmeder szeli át, mint a Kőrös, a Csík vagy a Fok. A patakmedrek csak azokban az időszakokban tekinthetők vízfolyásnak, amikor a légköri csapadék vagy a talajvizek mennyisége jelentős. A patakmedrek a város egyes részein a csatornahálózat részét képezik.

A Tisza és a Palicsi-tó között kiépített csatorna nem használható, ezért Szabadka községben felszíni vízkészletnek csak a tavak tekinthetők. A Palicsi tó kb. 500 hektárnyi területű, a Ludasi tó területe pedig 300 hektárnyi. Szabadka község tavai az idegenforgalom fejlesztésének egyik alappilléreül szolgálhatnak.

A postai, telefon és távírói szolgáltatást illetően a 2003-as adatok szerint Szabadka községet 35 postahivatal látja el és 46263 telefon-előfizetőt tartanak nyilván, ami minden 1000 lakosra 309 előfizetőt jelent. A csatlakozásoknak több mint fele digitális, és arányuk egyre növekszik.

Kedvező földrajzi fekvésének köszönhetően Szabadkán halad keresztül az optikai adatszállító kábelrendszer, ami Szerbia távközlési hálózatát Közép- és Délkelet Európa országaival köti össze.

Az Internet használatról csupán becslések vannak, melyek szerint a telefon-előfizetőknek több mint 30 %-a használja a világhálót, ami azt jelenti, hogy a szabadkai háztartások azonos százaléka rendelkezik Internettel, ami szerbiai viszonylatban magas aránynak számít.

Szabadkán működik a DHL gyorsfutárszolgálat is, amelynek révén küldeményünket 24 illetve 48 órán belül Európa bármely pontjára eljuttathatjuk.

> **Környezetvédelem**

A környezetvédelem napjaink globális problémája. 2003. októberében Szabadka Község Képviselő-testülete elfogadta az Önkormányzati környezetvédelmi akciótervet, ami meghatározza a környezetvédelem terén jelentkező problémák megoldását.

Szabadka község területén, majdnem minden településen megoldatlan a hulladék szervezett begyűjtése és elszállítása. Ezzel összefügg a háztartási hulladék elszállításának gyakorisága, a géppark, a hulladék tárolására szolgáló megfelelő konténerek és az illegális hulladéklerakók keletkezésének kérdése is.

A másik nagy probléma a központi hulladéktelep elhelyezése és a hulladék kezelése. Az üzemelő hulladéklerakó (szeméttelep) kb. 35 hektáron (maga a depó 9 ha) mocsaras területen, kb. 2 kilométernyire a város központjától helyezkedik el. A szeméttelep állapota miatt fennáll a talajvizek és a levegő szennyezésének, a fertőzések terjedésének, tűz keletkezésének, és metánrobbanásnak a kockázata, de veszélyes hulladék is kerülhet a telepre.

A hulladék-semlegesítési terv kidolgozását és jóváhagyását követően, a pénzügyi lehetőségekhez mérten, javítani kell a hulladéklerakó állapotán. A semlegesítéssel párhuzamosan folyamatban van az új regionális hulladékkezelő központ tervezése is.

A levegő minőségének vizsgálata napi szinten történik, de a jelentkező problémák megoldása még várat magára.

A környezeti zajártalom eddigi vizsgálata alapján megállapíthatjuk, hogy Szabadkán és Palicson (1999-2006 közötti időszak) bizonyos övezetekben a zajártalom meghaladja a megengedett szintet, ami annak a következménye, hogy korábban már a tervezés során sem tartották be a műszaki előírásokat. A következő időszakban a tájtervezés során, az építmények rendeltetésétől függően, a törvényes előírásoknak és jogszabályoknak megfelelően kell kialakítani a megfelelő szigetelést.

A község 100.736 hektárnyi területének mintegy 12,5%-át védett területek képezik, ami környezetvédelmi szempontból nagyon jelentős.

> **Gazdaság**

A gazdaság legfontosabb mutatói kerültek felmérésre, mint pl. részvétel a nemzeti jövedelem megvalósításában és a foglalkoztatásban. Szembeötlő, hogy a nemzeti jövedelem és a foglalkoztatottság jelentős mértékben csökkent, Szabadka község többé már nem olyan erős ipari központ, mint amilyen a korábbi időszakban volt.

> **Ipar**

Szabadka ipara hagyományosan sokrétű. Az élelmiszeripar és különböző ágazatai mellett erőteljesen fejlődött a villamossági- és a fémipar, a vegyipar, a textilipar, a bőrfeldolgozó ipar, a cipőgyártás, a harisnygyártás, a nyomdászat és az építőipar.

A felsoroltakat illetően a következő időszakban is többé-kevésbé intenzív fejlődés várható, amihez a község megfelelő alapok-

kal rendelkezik (kapacitás, tudás és tapasztalat, szükséges munkaerő, nyersanyagkészlet, piac, stb.).

Szabadkán az élelmiszeripar a legerősebb iparág, melyet az alkoholos italok gyártása, az édességipar, a gabona- és tejfeldolgozás képez.

A feldolgozóipart követi a villamossági- és fémipar, amit több mint 10 év után ismét jelentős fejlődési lehetőségekkel rendelkező iparágként emlegetnek.

A textilipar keretében szintén pozitív változások észlelhetők, különösen a harisnyagyártás és a gyermek-ruházat gyártása terén.

Szabadka iparának erősségét hagyományosan a kisipar és a nyomdászat képezi.

Az elemzések arra utalnak, hogy gyengébb ágazatokként említhető a vegyipar, melyet a bőrfeldolgozás és a cipőgyártás követ, a textilipar egy része, a húsfeldolgozó ipar, de ide sorolhatjuk a kisipar és a fémfeldolgozás egyes ágazatait is.

A feldolgozóipar Szabadka községben, ugyanúgy, mint Vajdaságban és Szerbiában is, a legnagyobb arányban vesz részt a társadalmi termék megteremtésében (37,8%), a beruházásokban (42,6%) és a foglalkoztatásban (36,05%).

A kis és közepes vállalkozások számának növekedése az elmúlt 15 évre tehető, vagyis a nagyvállalatok széthullásának időszakára. E folyamatnak köszönhetően Szabadka községben kifejezett a kisvállalkozások száma. Ezt tükrözik a gazdasági eredmények is, vagyis a 2004-ben megvalósított társadalmi termék szintjének alakulása. A társadalmi termék 40%-a a kisvállalkozásokban, 24%-a a közepes vállalatokban, és a fennmaradó 36%-a a nagyvállalatokban valósult meg.

Szabadka gazdaságának külkereskedelmi mérlege kedvezőtlen, mert a behozatal értéke jelentősen meghaladja a kivitelét. Ebben a feldolgozóiparnak van legnagyobb „negatív szerepe” (2004. – 93%, 2005. – 67%).

> **Mezőgazdaság**

A kedvező természeti adottságoknak köszönhetően a mezőgazdaság még mindig jelentős hatást gyakorol Szabadka gazdaságára és nagymértékben hozzájárul a nemzeti jövedelemhez. Szabadka mezőgazdaságát a gyümölcstermelés, a zöldségnövény-termesztés, szőlőtermelés, az ipari növények termesztése és az állattenyésztés jellemzi.

A duális üzemi struktúra e tekintetben is tükröződik. Az áruterelésben a mezőgazdasági vállalatoknak és a nagyobb magángazdálkodóknak van döntő hatásuk. Az elaprózott kisgazdaságok termelése szervezetlen, nem egységes, így rontja a versenyképességet és a mezőgazdaság hatékonyságát. A gyenge hatékonyság oka az üzemi struktúrán túl a mezőgazdaság gépesítésének foka, ami nem kielégítő, ezen felül az erőgépek és az eszközök zöme is elavult.

A mezőgazdasági terményfeldolgozás problémákat vet fel. A félkész termékek értékesítésének szintje magasabb, mint a késztermékeké. Az ilyen kedvezőtlen piaci helyzet egyenes következménye a meglévő kapacitások kihasználatlanságának, a megfelelő feldolgozás és fejlesztési programok hiányának.

Nem elhanyagolandó Szabadka organikus mezőgazdasági termelése. A lehetőségek kihasználása érdekében tovább kell fejleszteni az organikus eredetű mezőgazdasági-élelmiszeripari termékek előállítását is.

Az elemzések szerint hasonló lehetőségek rejlenek a mezőgazdaság és az idegenforgalom, valamint az idegenforgalom és a kisipar integrációjában.

A potenciális uniós csatlakozás pénzügyi és kiviteli lehetőségeket is jelent, de szembetűnő hiányosság, hogy a helyi mezőgazdaság felépítésében túl nagy arányban vannak a hagyományos mezőgazdasági-élelmiszeripari termékek, s mivel e termékekből a fejlett országok piacain túlkínálat van, azokat nem tudjuk külföldön értékesíteni.

> **Kereskedelem, határátkelőhelyek, közraktárak, logisztika**

A Köztársasági Statisztikai Hivatal adatai alapján a kereskedelmi szektorban az elmúlt időszakban a társadalmi termék növekedése észlelhető. A kiskereskedelemben csökken az üzletek és az alkalmazottak száma. Ennek alapvető oka a kínálat átrendeződése, a nagy bevásárló központok, hipermarketek megjelenése, ami nagyon jelentős a foglalkoztatás és a pénz áramlása hatékonyságának növelésében.

A határátkelőhelyek közül jelentősebbek a Horgos–Röszkei határátkelő (28 kilométerre Szabadka központjától), ami ugyan a szomszédos Magyarokanizsa község területéhez tartozik, valamint a Kelebia-tompai átkelő (10 kilométerre Szabadka központjától) Szabadka község területén. Emellett jelentős még a Bajmokbanbácsi, a gyálai átkelő Kanizsánál és Zombornál a béregi, melyek közül az első kettő nyitva tartása korlátozott.

Napjainkban felaprózott és szervezetlen a közraktárak rendszere. A magánkezdeményezés új alapokat szab a fejlődéshez és a „Közraktárak” vállalat szerepét fokozatosan a magánberuházók veszik át. A Phiwa vállalat Szabadka nyugati kijáratánál mintegy 20 hektárnyi területen korszerű raktárrendszert és logisztikai központot épít. Ezen túl a szabadkai vámszabad terület egyike a Szerbiában működő három vámszabad övezeteknek.

Szerbia szintjén még nem készült logisztika-fejlesztési stratégia. Létezik három páneurópai közlekedési folyosó (közúti, vasúti és folyami), melyek áthaladnak a térségen, és jó alapul szolgálnak a logisztika fejlődéséhez.

A várható személy-, teher- és átmenő forgalom miatt Szabadkának a kultúra terén is regionális központtá kell válnia (kreatív kulturális élet, mozi, figyelemre méltó színházi repertoár, stb.). A multi-kulturális fejlesztésnek erősítenie kell hatását az általános gazdasági fejlődésre.

> **Fejlesztési tervek**

Elkészült Palics nagyberuházási terve, amely szakmai alapot képez a további fejlesztéshez és előirányozza az idegenforgalmi célállomás pozitív tulajdonságainak kihasználását, az üdülőközpont és a gyógyfürdő történelmi arculatának artikulálását. A jó fekvés és a főbb potenciális piacokhoz való hozzáférhetőség, az erős kulturális háttér és a minőséges piaci környezet esélyt jelent az idegenforgalmi célállomás teljes értékláncának fejlesztéséhez, az egész éves működés lehetőségével.

Kezdetét vette néhány magánberuházás is új, korszerű és exkluzív szálláshely megvendéglátó-ipari létesítmény kiépítésére, minden olyan kísérő szolgáltatással, amit a mai bonyolult, igényes, mobil és dinamikus turista igényel.

A uniós csatlakozási folyamat során készülő fejlesztési stratégiák sorában elfogadásra került Szabadka általános településrendezési terve is.

> **Jövőkép**

Szabadka regionális központként növeli gazdaságának versenyképességét és fenntarthatóságát. Stabil növekedést mutat, amit a tudásra és újításokra alapoz, védjegyes termékekkel és szolgáltatásokkal rendelkezik, melyek keresettek a piacon, s gyártóik számára jövedelmezőek.

Szabadka jövőképe az alábbi elemeket foglalja magában:

1. Szabadka, mint regionális központ, a többi hasonló központhoz viszonyítva jól pozicionált és erősíti gazdasága versenyképességét, melynek fejlődése a tudáson és újításokon alapul, s ennek eredményeképpen az itt gyártott termékek sora védjeggyel ellátott, keresett cikk, melyek gyártóiknak nyereséget szavatolnak, a foglalkoztatottak megfelelő bért kapnak, ami kihat a polgárok életszínvonalának növekedésére, beleértve a szociális esélyegyenlőséget.

2. Az ökológiai elveken alapuló termelésnek (organikus és egyéb termékek, melyek előállítása vagy fogyasztása során optimális a környezeti hatás) egyre több követője van és Szabadka öszttermelésében folyamatosan növekszik.
3. A konkurencielőnyű gazdasági ágak megfelelő támogatást kapnak a közszférától. A közszféra, köteletségével összhangban, meghatározta a beruházási területeket és kedvezményeket melyekkel régióinkban ösztönzi a beruházást.
4. A közszféra jogi és adminisztratív előfeltételeket teremtett az ipari vállalatok, a mezőgazdaság valamint a szolgáltató ipar dinamikus fejlődéséhez és gazdasági növekedéséhez mind a nagyüzemek, mind a KKV-k esetében.
5. A köz- és magánjellegű fejlesztési intézmények megfelelő információkat nyújtanak, gyors és hatékony ügyintézészt biztosítanak, a gazdaság igényeinek megfelelően megszervezik az alkalmazottak és a vállalkozók képzését és továbbképzését, megfelelő tanácsadó szolgálatot működtetnek.
6. A mezőgazdaság szakosítja termelését. Kivételre vagy a hazai piacra, kis- vagy nagykereskedelem részére olyan termelés felé orientálódik, amely jövedelmező és versenyképes a piacon, tekintet nélkül arra, hogy élelemről, italról vagy energiáról van szó.
7. A falufejlesztés támogatása kiterjed az új technológiák bevezetésére, a kisebb ipari kapacitások és szolgáltatások fejlesztésére, és nem csak a mezőgazdaságra illetve az élelmiszertermelésre korlátozódik.
8. Ipari parkok, inkubátorok és technológiai központok létesültek, melyekben új technológiákat, termékeket és szolgáltatásokat dolgoznak ki, vállalkozásokat kezdenek.
9. Az infrastruktúrának és a logisztika fejlesztésének meg a szállításnak kell idevonzania a beruházókat.
10. A szolgáltató ipar gyorsabban fejlődik, mint az ipar és mezőgazdaság, s dinamizálásában külön szerepet játszik az idegenforgalom.
11. Szabadka, a gazdaság különböző ágazataiban, vonzó központtá válik a hazai és külföldi beruházók számára.
12. Szabadka a tudás központjává válik nem csak az egyetemi karok száma alapján, hanem az itt képzett szakemberek minősége és szakmai profilja tekintetében is, így keresettek a munkaerő-piacon.

13. Új munkahelyek létesülnek, a meglévő cégek megtalálják helyüket a piacon és ennek köszönhetően csökken a munkanélküliség.
14. A kultúra és a gazdaság egybefonódik, nem csupán a nemzetiségek és a vallások, de az új irányzatok iránti nyitottság révén is.

A vállalkozás és a kreativitás, a meglévő erőforrások reális felmérése és ötletek olyan lehetőségek, amelyeket Szabadka nem fog elszalasztani.

> **A küldetés**

A gazdaságfejlesztési stratégia célja: egyesíteni a Szabadka területén működő entitások pozitív energiáit, amelyek érdekeltek és hajlandóak részt venni a város fenntartható és dinamikus fejlesztésében, a versenyképesség, az újítások, valamint a tudás és korszerű technológiák alkalmazásának elvét alkalmazva.

A helyzetelemzés alapján megfogalmazott kulcsfontosságú feladatok:

- A gazdaság bekapcsolódása az európai és világgazdaságba, a város és a gazdaság megfelelő marketingjével, a reális lehetőségek hangsúlyozásával és a külföldi beruházók ide vonzásával.
- A hatékonyabb gazdálkodás, a hazai és a nemzetközi gazdasági folyamatokba való bekapcsolódás érdekében megfelelő támogatások biztosítása a hazai vállalatoknak.
- Különös hangsúlyt kap a bekapcsolódás az Európai Unió megfelelő együttműködési programjaiba és projektjeibe, beleértve a regionális jelentőségű, a régióközi és határokon átnyúló programokat. Megkülönböztetett figyelmet kell szentelni a nemzetközi és hazai fejlesztési alapoknak és programoknak is.
- Szükség van a kis és közepes vállalkozások fejlesztésére és számuk növelésére, melyek a nagyobb vállalatokkal együttműködő partnerekként a piac és a lakosság szolgálatában állnak. Piaci integrálódásuknak támogatnia kell az ésszerű

munkamegosztást, a termelő vállalkozások szakosodását és a foglalkoztatottság növelését.

- A KKV-k fejlesztése és pénzelése, a meghatározott prioritások, és célok szerinti feladatok megvalósítása érdekében további törekvéseket igényel. Az operatív programok kidolgozása meghatározza a stratégia valóra-váltásának eszközeit, a végrehajtókat, a határidőket és a felelősséget.
- A feladatok végrehajtása során a jobb teljesítmény és eredmény érdekében folytatni kell az együttműködési és kapcsolatteremtési kultúra fejlesztését. A stratégiába foglalt első kísérleti projektek megvalósulása ugyanakkor megalapozza a vidék gazdasági és általános fejlődésének irányvonalát.

A stratégia végrehajtása megköveteli a projektek, intézkedések és célok rendszerezését a gazdasági fejlesztés négy alapvető területére:

A – INFRASTRUKTÚRA

B – ELSŐDLEGES ÉS MÁSODLAGOS SZEKTOR

C – TERCIÁLIS SZEKTOR

D – SZABADKA MINT RÉGIÓ VERSENYKÉPESSÉGI
ELŐNYÉNEK MEGSZERZÉSE ÉS ERŐSÍTÉSE.

A fejlesztési feladatok felosztása a stratégiai feladatok első szintjét képezi. Az intézkedések és projektek definiálását, és a prioritások meghatározását az éves tervek fogják definiálni irányítva a különböző forrásokból származó pénzeszközöket is.

> **Elsőbbségi célok és intézkedések**

A – INFRASTRUKTÚRA

Az elsőbbséget élvező javasolt célok:

Az ipari-üzleti övezetek elsődleges infrastrukturális felszerelése.

A logisztikai infrastruktúra fejlesztése.

A közlekedési és úthálózat kiépítése és újbóli rendeltetésre bocsátása.

Gazdálkodás a természeti erőforrásokkal.
Befektetés a kulturális-társadalmi rendeltetésű infrastruktúrába.
Bekapcsolódás a nemzetközi folyamatokba.

B – PRIMER ÉS SZEKUNDER SZEKTOR

Az elsőbbséget élvező javasolt célok:

A termelési tevékenységek pénzügyi támogatása.
Megfelelő, értelmiségi és szakkáderek képzése.
EU szabványok szerinti, versenyképes termelési feltételek megteremtése.
Kedvező feltételek biztosítása az ipari és üzleti övezetekben.
A mezőgazdasági termelés fejlesztése.
Bekapcsolódás a nemzetközi folyamatokba.

C – TERCIÁLIS SZEKTOR

Az elsőbbséget élvező javasolt célok:

Az idegenforgalom fejlesztése.
A szolgáltatói tevékenység fejlesztése.
A város elhelyezése Délkelet Európa logisztikai rendszerében.
Bekapcsolódás a nemzetközi folyamatokba.

D – SZABADKA MINT RÉGIÓ VERSENYKÉPESSÉGE ELŐNYEINEK KIEMELÉSE ÉS ERŐSÍTÉSE

Az elsőbbséget élvező javasolt célok:

A város bemutatásának fejlesztése.
A befektetések és új munkahelyek létesítésének népszerűsítése.
Idegenforgalom- fejlesztési bemutatók.
A város kulturális és szórakoztató arculatának fejlesztése.
A község oktatási és egyetemi központtá minősítése.
Bekapcsolódás a nemzetközi folyamatokba.

> **Végrehajtási terv**

A terv végrehajtásának első lépéseként a Képviselő-testület elfogadta a stratégiai dokumentumot, ami biztosítja a nyilvános és politikai támogatást, valamint a kitűzött célok megvalósításához szükséges humán és pénzügyi erőforrások hozzáférhetőségét.

A monitoring, illetve a terv megvalósulásának figyelemmel kísérése a Gazdaságfejlesztési tanács és a Gazdaságfejlesztési iroda mint a Tanács operatív háttérszervezetének a feladata lesz.

A Gazdaságfejlesztési tanács szerepe és feladatai:

- Szervezi és részt vesz az akcióterv javaslatának kidolgozásában, melyet utána megvitatásra a Községi tanács elé terjesztenek.
- Figyelemmel kíséri és felméri a projektumok, a projektumfeladatok és a stratégiai terv alkalmazását, megvalósítását,
- Javaslatokat tesz a meglévő stratégiai terv és akcióterv kiegészítésére és módosítására,
- Éves beszámolót terjeszt a Szabadkai Községi Képviselő-testület elé.

> **Rezime**

Strateško planiranje na nivou javne politike ogleda se u dokumentu Strategije ekonomskog razvoja Opštine Subotica (u daljem tekstu Strategija). Potreba za ovakvim dokumentom izrasla je iz prepoznavanja zahteva koje postavlja nova socio-ekonomska situacija. Izrada Strategije započela je 2005. godine, kao ambiciozan projekat koji je uključio preko sto ljudi (stručnjaka iz relevantnih oblasti). Strategija se zasniva na bottom-up pristupu. Radi što boljeg uvida u trenutnu situaciju, kao i obezbeđivanja relevantnosti dokumenta, projekat izrade Strategije je obuhvatio predstavnike javnog i privatnog, vladinog i nevladinog sektora, uključujući lokalnu samoupravu i opštinsku administraciju, predstavnike Ekonomskog fakulteta Subotica, Otvorenog Univerziteta, zatim Regionalnog centra za razvoj MSPP, Regionalnu privrednu komoru Subotica, Republičkog zavoda za statistiku i Nacionalnu službu za zapošljavanje. Posao je bio organizovan u okviru sedam sektorskih grupa (Privreda i MSP, Poljoprivreda, Infrastruktura i prostorni

plan, Inovacije, Marketing lokacije, Sektor usluge, Turizam) i grupe za obradu Kvantitativnih podataka.

Pomoć u modeliranju i evaluaciji Strategije pružili su konsultantska kuća INFORMEST, predstavnici regije Frulija Venecija Đulija iz programa italijanske vlade i MEGA Program – organizacije USAID.

Strategija će biti implementirana, odnosno operacionalizovana kroz akcioni plan, koji će sadržati vremenske i finansijske odrednice, kao i organizacioni okvir za implementaciju strateških mera.

Vizija

Subotica kao regionalni centar jača konkurentnost i održivost svoje privrede i beleži stabilni rast temeljeći ga na znanju i inovativnosti, brendiranim proizvodima i uslugama, traženim na tržištu i profitabilnim za one koji ih stvaraju.

Misija

Misija strategije ekonomskog razvoja je da okupi i stimuliše sve pozitivne kapacitete entiteta na području subotičke opštine, sa opštim ciljem održivog i dinamičnog razvoja, na principima konkurentnosti, inovativnosti i korišćenja savremenih znanja i tehnologija.

Irodalom

Nacionalna strategija Srbije za pristupanje Evropskoj uniji

Strategija za smanjenje siromaštva

Višegodišnji indikativni planski dokument (MIPD)

Lokalni ekološki akcioni plan opštine Subotica

Program privrednog razvoja AP Vojvodine

Strategija regionalnog razvoja Republika Srbije 2007-2012.

Council Decision on the principles, priorities and conditions contained in the European Partnership with Serbia and Montenegro including Kosovo

Nacionalni program zaštite životne sredine Republike Srbije

Nacionalni milenijumski ciljevi razvoja u Republici Srbiji

Generalni plan opštine Subotica- Palić do 2020. godine

Kudlik Erika, okleveles közgazdász,

Koordinator za lokalni ekonomski razvoj

Trg Slobode 1.

Subotica

Telefon: 626 878

E-mail: erika.kudlik@subotica.co.yu

Fejlesztési lehetőségek – mit tettünk, mit tegyünk Topolyán

Balassa Endre

> **Fejlesztési terv?**

Fejlesztési tervekkel kapcsolatban megfogalmazódnak kérdések és néha ki merjük mondani a választ, néha nem:

– Miért jó ez a közösségnek?

Mert sikeres folyamat után olyan dokumentum születik, amit sokan magukénak érezhetnek, és ebben az esetben nehezebb a szőnyeg alá söpörni a majdani stratégiát.

– Miért kellene bekapcsolódnom a kidolgozás folyamatába?

Ha esetleg vállalkozni szeretnék a jövőben, vagy pl. EU támogatást igénybe venni, szükséges lesz a helyi (és minden egyéb) stratégiára hivatkozni. Ezért jobb részese lenni a folyamatnak és megjeleníteni a számomra fontos prioritásokat már a stratégia megfogalmazásának folyamatában.

A legszerényebb megközelítésben sem mindegy milyen irányba fejlődik a közösség amelyben élek.

> **A folyamat**

A stratégiai tervezés minden esetben három kérdést igyekszik megválaszolni:

- Hol tartunk pillanatnyilag?
- Hová szeretnénk eljutni?
- Hogyan juthatunk el a célig?

A gyakorlat szerint bölcs dolog még egy, a negyedik kérdést is hozzátenni:

– Honnan tudjuk, hogy célba értünk?

A helyi önkormányzatokról szóló törvény értelmében a községek feladata és kötelessége a különböző fejlesztési tervek, egyebek között a gazdaság-fejlesztési stratégia kidolgozása. Választás és elhivatottság kérdése egy közösség vezetése részéről, milyen utat választ, hogy eljusson az óhajtott dokumentumig. Megteheti ezt úgy, hogy a stratégia elkészítésére felkér egy erre (véltetőleg) hivatott intézményt és „kulcsrakészen” megrendeli, vagy egy hosszadalmasabb, participatív folyamat keretében, saját szakembereit mozgósítva, külső szakértők bevonásával fogalmazza meg azt.

A külföldi szervezetek erre az utóbbi útra biztatják a közösségeket, mivel a tapasztalatok szerint e módszer feltételezi a közösség egészének megmozdulását és olyan folyamatok elindítását, amelyek új gondolkodást és gyakorlatot teremtenek, bevonva a polgárokat a döntés előkészítésébe, majd a döntéshozatalba.

Egy participatív megközelítésre alapozott stratégia kidolgozása, illetve megvalósítása kilenc lépést foglal magába:

1. A közösség mozgósítása

Első lépésként el kell érni, hogy a stratégia kidolgozásának szükségessége kapcsán konszenzus alakuljon ki a közösségben. A folyamat élén álló testületnek, Tanácsnak (politikai) döntéshozó, befolyásoló súllyal kell rendelkeznie. Integratív testületként élveznie kell mindhárom: az állami (esetünkben politikai), vállalkozói és civil szféra bizalmát. A legszerencsésebb, ha maga a testület is ezekből a szférákból áll össze részarányosan. A gyakorlat szerint ott számíthatunk eredményes munkára, ahol teljesül e feltétel.

E testület koordinálja a folyamatot és az ő döntéseiktől függ (a konzultánsokkal egyetértésben) az is, hogy a későbbi szakmai munka keretében milyen szakterületeket (szektorokat) határoznak meg. Fel kell térképezni és megnyerni a tervezésnek azokat a szakembereket, akik a szakmai (szektorális) csoportokban később elvégzik az elemzéseket és prioritásokat javasolnak.

A „Pillanatnyilag hol tartunk?” kérdésre adja meg a választ a második és harmadik lépés:

2. Az erőforrások leltárba vétele

A rendelkezésre álló statisztikai és egyéb adatok begyűjtése, rendezése és feldolgozása a Tanács javaslatai alapján ágazatok szerint. Az adatok feldolgozása elő kell, hogy segítse a szektorális szakmai csoportok hatékony munkáját.

A szektorális szakmai csoportokba meghívott szakemberek megkapják az azonos és saját szakterületüket érintő anyagokat, de kérhetik a szerintük fontos, ám hiányzó információk begyűjtését, ami felgyorsíthatja a későbbi szakági elemzést.

3. A közösség és a gazdaság jelenlegi állapotának, helyzetének felmérése

A szektorális szakmai csoportok keretében az előző fázisban kialakított adatbázis, valamint SWOT és PEST elemzések segítségével a 2-3 hónapos folyamat során felméri a jelenlegi állapotot. A közösségi szolgáltatások minőségének objektív megállapítására gyakran kérnek fel külső evaluátorokat (értékelőket) is.

A „Hová szeretnénk eljutni?” – kérdésről szól a negyedik és ötödik lépés.

4. A vízió megfogalmazása

Ennek a lépésnek olyan közös jövőkép kialakítása a célja, amely képes összefogni a közösség aktív energiáit. A vízió megfogalmazása, a szektorális csoportok ajánlatai alapján a Tanács keretében történik.

5. A stratégiai célok meghatározása

A Tanács felelőssége a stratégiai célok meghatározása, ami lényegében a vízióhoz vezető utat jelöli ki.

Hogyan jutunk el a célig? – Erre a kérdésre a hatodik és hetedik lépésnek kell megadnia a választ.

6. Az alternatívák és prioritások meghatározása

A szektoriális csoportok bevonásával tanácsos minden stratégiai célt alternatívákra és prioritásokra bontani, ami később lehetővé teszi a megvalósítás projekt típusú menedzselését.

7. Megvalósítás

Miután elkészült a megvalósítás terve, kezdődhet a stratégia lépésről-lépésre, projektenként történő megvalósítása.

Jobbik esetben az éves költségvetések kimenő oldalán szereplő beruházások évről-évre visszatükrözik a stratégia által előirányzottakat. Mivel a célok, alternatívák és prioritások hierarchikusan vannak felépítve, elvileg „csak” sorba kellene vennünk őket.

A megvalósítás a kritikus fázis, mert a prioritásokkal és a megvalósítási tervvel, a monitoring módszerétől függően, tulajdonképpen mérhetővé válik a tisztségviselők és a politikum teljesítménye, ami egyeseknek kellemetlen állapotot vagy folyamatot jelent. Ez az egyik oka annak, hogy nagyon sok stratégiai dokumentum számára egyenes út vezet egy jól zárható fiókiig.

Honnan tudjuk hogy célba értünk? – Erre a kérdésre az utolsó két lépés ad választ.

8. Nyomon követés és elemzés – monitoring

A stratégia elfogadásakor, az illetékes testület – pl. a Községi Képviselő Testület – rá kell, hogy ruházza valakire a feladatot, aki figyelemmel kíséri a stratégia megvalósítását, amiről évente jelentést készít. A gyakorlat szerint – valószínűleg az előző pontban már említett okokból, de lehet hogy csak mulasztásból – a folyamatnak ezt a részét legtöbbször nem rögzítik, a feladatot nem teljesítik.

9. Finomítás és módosítás

A jelentések elemzése alapján az időközben megváltozott feltételek, pl. törvényrendeletek vagy más okok miatt lehetségesek a módosítási javaslatok is. A határozatot hozó testület ezeket meg-

vitatva a stratégia szerves részévé teheti, így stratégiánk ideális esetben soha sem lesz 1 évnél «idősebb».

> **A topolyai stratégiai dokumentum felépítése**

Topolya község gazdasági fejlesztésének stratégiai irányelvei

1. Bevezető
 1. 1. Topolya történelme
 1. 1. 1. Földrajzi fekvése
 1. 1. 2. Történelme
 1. 2. Topolya község fejlesztési tervlata és terve
 1. 3. A stratégia elemei
2. Helyzetelemzés
 2. 1. A helyzet minőségi és mennyiségi elemzése
 2. 1. 1. A gazdaság általános áttekintése
(makrogazdasági mutatók)
 2. 2. SWOT elemzés
 2. 2. 1. Átfogó SWOT elemzés
 2. 2. 2. SWOT elemzés ágazatonként – a felsorolt ágazatokat a gazdaság szemszögéből vizsgálva: Mezőgazdaság, Idegenforgalom, Vállalkozás, Infrastruktúra, Oktatás és Egészségügy
 2. 2. 3. PEST elemzés
3. Vízió, küldetés
 3. 1. Vízió
 3. 2. Küldetés
4. Általános és specifikus célok
 4. 1. Ágazatonként meghatározott célok
 4. 1. 1. Mezőgazdaság
 4. 1. 2. Idegenforgalom
 4. 1. 3. Életminőség és szociális érzékenység
 4. 1. 4. Infrastruktúra
 4. 1. 5. Vállalkozás-fejlesztés
5. Prioritások és intézkedések
6. Projektumok
7. Záró megállapítások
8. Mellékletek (anexok)

> **Kihívások és lehetséges hozadékok**

Kihívások:

– Első kihívás mindhárom említett szektor sikeres bekapcsolása:

Az állami szektor képviselői – mivel létezik a politikai szándék, általában hajlandóak bekapcsolódni a folyamatba. A kihívást az jelent, hogy mennyire szándékoznak „rátelepedni” a folyamatra, illetve az eredményeket kizárólag a saját és nem a közösség sikereként elkönyvelni.

A civil szféra képviselői általában pozitívan fogadják a kezdeményezést és stabil támogatói a folyamatnak.

A vállalkozói réteg a legkritikusabb csoport. Nehezen hiszik el, hogy megkérdésük őszinte szándékkal és nem politikai poén-szerzés céljából történik. Fontos rámutatni a születendő stratégia fontosságára, hogy alapul fog szolgálni a majdani uniós pályázatok követelményei formai teljesítésének. Nem mindegy, hogy egy vállalkozás hivatkozhat-e arra, hogy fejlesztési terveit a községi stratégia is prioritásként jegyzi-e, vagy sem. Viszont amennyiben elképzelései ellentétesek a stratégiával, nem tud sem engedélyekhez, sem eszközökhöz jutni.

- Korrekt anyagi háttér az útiköltségek, tiszteletdíjak fedezésére, és ami a legfontosabb: külső szakértő alkalmazására, aki személyesen kíséri a folyamatot, tehát mérvadóan, mégis objektív segítséget nyújthat számunkra.
- Meghatározni és elfogadtatni a döntéshozókkal a monitoring rendszert és az új javaslatok beépítésének mechanizmusait.
- A folyamatba egyenrangú félként kapcsolni be a kis közösségeket (falvakat). A gyakorlatban ez elsősorban anyagi kérdést jelent, de nem korrekt elvárni, hogy valaki a munka során hátrányos helyzetben legyen csak azért, mert nem a községi székhelyen lakik. Költségeiket meg kell téríteni, különben az utazó szakemberek a munka során lemorzsolódnak, tehát nem lesznek megjelenítve az általuk képviselt specifikumok sem.

Hozadékok:

- Azt a stratégiai dokumentumot, amit sokan magukénak érznek, nehezebben mellőzik és nem válik a napi politika játékszerévé.
- Olyan mechanizmusokkal rendelkező „élő” dokumentum keletkezik, amelyek révén rövid idő alatt képesek alkalmazkodni az egyébként gyorsan változó társadalmi és gazdasági körülményekhez.

Technikai feltételek:

- Célszerű úgynevezett „semleges terepen” dolgozni. A gyakorlati tapasztalatok azt mutatják, hogy nem volt gond a szakemberek részvételével, amikor a munka „civil” helyszínen zajlott. Kevésbé szívesen és kisebb valószínűséggel működtek együtt a különböző opciókhoz (hatalom-ellenzék, egyik párt-másik párt) tartozó szakemberek a szektorális csoportokban, amennyiben más helyszínen – akár például a községben – ülészttek.
- A szakmai csapatnak állandó, többségében hazai szakemberekből kell állnia és végrehajtani a szervezési munkát, irányítani a munkafolyamatot, megszervezni a külső szakértők bevonását, akik feldolgozzák (a gyakorlatban általában a PEST elemzéssel) a makro környezetet és a globális irányzatokat is.
- Szakmailag és módszertanilag fel kell készíteni a Tanács és a szektorális csoportok vezetőit, hogy a folyamat mindegyik lépésében tisztában legyenek helyükkel és felelősségükkel, képesek legyenek vezetni a műhelymunkát. Ez pótlólagos időt és energiát igényel a folyamatot vezető csapat munkatársaitól.

> Hol tartunk most Topolyán?

Participatív módon – kb. 300 szakember bevonásával – elkészült:

- A község környezetvédelmi akcióterve
- A község gazdasági fejlesztésének stratégiai irányelvei
- A szociális szolgáltatások fejlesztésének stratégiája.

Hiányos viszont a stratégiák monitoring rendszere és senki sem felel az esedékes korrekciók megfogalmazásáért, korrekatív döntések előkészítéséért és benyújtásáért. Úgy tűnik, hogy az önkormányzat 2008-ban változtat a helyzeten. Folyamatban van a teendők, határidők és szükséges erőforrások meghatározása, márciusban minden bizonnyal megkezdődik az érdemi munka mindhárom stratégia kapcsán.

Pillanatnyilag, összhangban a felsőbb stratégiákkal, hat helyi közösségben van folyamatban a helyi prioritások és fejlesztési irányelvek meghatározása. E feladatok valóra váltása a helyi akciótervek, egyfajta helyi közösségi fejlesztési stratégiák kidolgozását jelenti. E dokumentumok is a már az előbbieken leírt, participatív módszer lerövidített változatát tartalmazzák, ami három részből áll:

- Helyzetelemzés, rendelkezésre álló erőforrások meghatározása.
- Vízió, stratégiai célok, prioritások és intézkedések meghatározása.
- Kapcsolódások tisztázása a köztársasági, tartományi és községi stratégiákkal.

Leírásra kerülnek a programok összefüggései, megkönnyítenőd ezzel a pályázatírást és lobbizást, nem utolsó sorban az EU-s IPA¹ alapok majdani lehívását.

Specifikus, de talán nem is meglepő tapasztalat, hogy egyes helyi közösségek, amelyek alapján véve jó, mégsem eléggé autoritatív módon működnek, nem igazán akartak őszinte tervezési folyamatot, inkább csak formális megközelítést a rend és az image kedvéért, azzal a meggyőződéssel, hogy „mi tudjuk, hogy mit akarunk”.

¹ IPA= Instrument for Pre-accession Assistance (Előcsatlakozási Támogatási Eszköz)

> Záró gondolatok

- Mind több községi önkormányzat készíti elé stratégiai terveit, de a tervek megvalósítása, nyomon követése gyerekcipőben jár, és kevesen dolgoznak tudatosan ezen a feladaton.
- A helyi közösségekben nem kielégítő a tervező tevékenység. Ennek több oka lehet. Az illetékesek nem figyelnek a feladatra, a figyelmeztetéseket beavatkozásnak tekintik és nem látják a tervezés értelmét.
- Nincs gazdája a klaszter projekteknek. A klaszter projektek eddig többnyire (párt)politikai alapon generálódtak, ami elriasztotta a más pártokhoz tartozókat. Nem igazán léteznek községközi fejlesztési szervezetek, így a koordináció a gond az ilyen projektek kialakításakor is.
- Mindenki magának kívánja építeni a fejlesztési hálózatokat. Ha ezek a tervek megvalósulnak, a pártok, minisztériumok, civilek, vállalkozások fennhatósága alatt lesz 4-5 hálózat, amelyek egymást versenytársként fogják kezelni. A kis közösségekben állandósul a megosztottság, így csak kevés (kis) központ tud majd Uniós pályázati mércékkel is mérhető referenciákat összegyűjteni. Ez viszont továbbra is hátrányos helyzetbe hozza a fejletlen közösségeket, amelyek képtelenek szinergetikai hatásokat elérni saját berkeikben, így a „nagyok” diktátumai alapján lesznek kénytelenek viselkedni. Projekt-kezelők nyelvén szólva, jó partnerek lesznek, mert úgy sem tudnak beleszólni a (nagy)projekt menetébe, viszont nincs kapacitásuk önállóan pályázni.
- Hiányos az együttműködés a fejlesztési stratégiákkal, a térségfejlesztéssel foglalkozó szakemberek között. Nincs intézményesített kerete a kommunikációnak, de bátorítóak a civil kezdeményezések és az is, hogy egyre többen érdeklődnek a téma iránt. A szakemberek talán jó eséllyel indíthatnak el olyan folyamatokat, amelyek némileg összehangolt fejlesztést generálhatnának a régió szintjén is.
- Topolya Község Fejlesztési Társulása, mint a Topolya községben kidolgozott stratégiák folyamat-menedzsere, szívesen megosztja tapasztalatait bárkivel, aki participatív módon szeretne stratégiát kialakítani.

> **Rezime**

Koraci u strateškom planiranju lokalno-ekonomskog razvoja su: mobilizacija zajednice, stvaranje mape resursa, sektorijalne i globalne (PEST i SWOT) analize, stvaranje vizije i definisanje strateških ciljeva, definisanje alternativa i prioriteta, realizacija, praćenje i prilagođavanje.

Najveći izazovi u procesu projektovanja su: uključivanje sva tri sektora (posebno preduzetnika), potreban budžet, uključivanje seoskih sredina u strateško planiranje, kako uspostaviti sistem monitoringa i mehanizme za redovne analize sprovođenja i inoviranja dokumenta.

Korist od takvog pristupa je u tome što je to zajednički dokument koje je vlasništvo zajednice i da je dokument „živ”.

Tehnički uslovi koji pomažu projektovanje: da se proces vodi na „neutralnom terenu”, da je lokalni tim stabilan i da učestvuje i eksterni stručnjak, da je dobra metodološka priprema za sve učesnike u procesu.

U Bačkoj Topoli participativnom metodom su izrađeni: Lokalni ekološki akcioni plan, Strateški pravci lokalno-ekonomskog razvoja opštine Bačka Topola, Strategija razvoja sistema socijalne zaštite i u toku je izrada strategija lokalnog razvoja u šest mesnih zajednica.

Sve više opština izrađuje svoje strateške planove, ali to ne prati u dovoljnoj meri sistem monitoringa.

O planiranju u mesnim zajednicama se vodi mnogo manje računa.

Klaster projekti se slabo generiraju, nemaju pravog adresanta.

Na terenu paralelno se razvijaju više mreža za razvoj, a oni pojedinačno nisu održivi. Saradnja među stručnjacima za razvojne strategije i regionalni razvoj je nezadovoljavajuća i nema institucionalni okvir, ali postoje ohrabrujuće inicijative.

Balassa Endre (1964)

Topolya Község Fejlesztési Társulása: a programtanács vezetője

ALFA – Resource Center for Development Novi Sad szakértője

SKGO – Beograd, a Tréning Központ munkatársa

Development Alternatives, Inc. DAI Belgrade, USAID – SCOPES program munkatársa

Topolya, Kucserka József 13.; Tel.:063 376 916

E-mail: bendre@stcable.co.yu

Magyarkanizsa község stratégiai fejlesztési terve 2006–2010

Fejsztámer Róbert

> **Bevezető gondolatok**

Községünk fejlesztési stratégiája: közösségünk versenyképességének fejlesztését célozza, amivel jelentős mértékben javítható az egyéni élet minősége is.

A fejlesztési stratégia nem csak a községi költségvetés nyújtotta lehetőségeket veszi figyelembe, hanem a külső forrásbevonási módokat is. Illeszkedik Magyarkanizsa község társadalmi, gazdasági és természeti viszonyaihoz, felépítésében mindazokat a kérdéseket és megoldandó problémákat tartalmazza, amelyek meghatározzák közösségünk jelenét. A jelenlegi viszonyokból kiindulva a jövőre összpontosít. Egy olyan jövő képét vetíti előre, amelyben szavatolt gyermekeink biztonsága, fejlődésének alapja.

A városfejlesztési stratégia olyan alapidokumentum, amely a község fejlődésének hosszú távú kereteit, irányait jelöli ki, realizálása megköveteli az érintettek tartós együttműködését. A stratégia központi eleme az együttműködés, ami nem csak az önkormányzat, de az intézmények, közösségi szervezetek, vállalkozások közötti koordinációt is támogatja.

> SWOT-elemzés (külső tényezők)

Tényezők	Lehetőségek	Veszélyek
Természeti erőforrások	<ul style="list-style-type: none"> – Új energiaforrások igénybevétele – A Tisza nemzetközi hajózóúttá nyilváníttatása – A termálvíz, a kőolaj és a földgáz jobb hasznosítása 	<ul style="list-style-type: none"> – A környezettudatos megközelítés hiánya – Jégverés és aszály – Kedvezőtlen széljárás – Árhullám
Népesség	<ul style="list-style-type: none"> – Olcsó munkaerő – Női munkaerő foglalkoztatása (távmunkában) 	<ul style="list-style-type: none"> – A munkavállalók kedvezőtlen korszerkezete – A fiatalok elköltözése, a szakemberek elvándorlása
Gazdaság	<ul style="list-style-type: none"> – A fenntartható fejlődés biztosítása – A termékek iránti kereslet növekedése a világban – Kereskedelmi központ létesítése – Logisztikai központok létesítése – Vállalkozói inkubátor létesítése – Az export növelése – A kis- és közepes vállalatok és vállalkozások fejlesztése – A partnerség erősítése – Az idegenforgalom fejlesztése – A falusi turizmusban rejlő lehetőségek kihasználása – Klaszterek alakítása – Szolgáltató tevékenységek fejlesztése – Intellektuális szolgáltatások fejlesztése – EU-ismeretek gyors elsajátítása 	<ul style="list-style-type: none"> – A vállalkozói szellem fejletlensége – A bankok kedvezőtlen hitelpolitikája – A nem ösztönző gazdaságpolitika – A decentralizálás folyamatának elhúzó-dása – A fürdőközpontok esetleg sikertelen magánosítása

<p>Közművek</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Összekapcsolódás a X. Európai folyosóval – A határátkelők jobb és sokoldalúbb hasznosítása – Utak átépítése – Ipari park létesítése – Vámszabad övezet létesítése – A Tisza-Palics csatorna fokozottabb hasznosítása – A kikötő átépítése 	<ul style="list-style-type: none"> – A csatornahálózat karbantartásának elhanyagolása – Apolitikai helyzet befolyása
<p>Társadalmi tevékenységek</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Az egészségügyi megelőzés fejlesztése – A gazdasági és egyéb szervezetek fokozottabb együttműködése az oktatási intézményekkel – A munkavállalók és ifjúság képzése – A lakosság környezettudatossá nevelése – Vagyon visszaszármaztatás – A helyi önkormányzat nyitottsága az új kihívások iránt 	<ul style="list-style-type: none"> – A magasan képzett szakemberek elvándorlása – A szegénység fokozódása – Informatikai szakemberek hiánya – A reformok megtorpanása – Az idegen nyelvek ismeretének hiánya

> **Jövőkép**

Vízió

A magyarországi önkormányzatnak a következő öt évben olyan emberléptékű várossá kell válnia, amely infrastrukturálisan és közgazdaságilag rendezett közeg lesz és beilleszkedik a mai kor gazdasági, technológiai, kommunikációs és jogi folyamataiba.

A magyarországi önkormányzat 2010-ben: egészséges, biztonságos és fenntartható közösség és kellemes hely lesz minden nemzedék életéhez. A közösséget szakavatott helyi irányítás fogja vezetni, a terület gazdaságilag fejlett lesz, az új beruházások számára vonzó célpontnak fogják tekinteni, ahol a rendelkezésre álló erőforrásokkal ésszerűen gazdálkodnak. A kommunális, a

városi és különösen a közlekedési infrastruktúra ezt a térséget könnyebben hozzáférhetővé teszi.

Erények

A magyarkanizsai önkormányzat küldetése az alábbi erényekre támaszkodik:

- Felelősség a rendelkezésre álló természeti és emberi erőforrások iránt;
- Valamennyi állampolgári igény méltányolása;
- Hatékonyság a nehézségek megoldásában;
- Nyilvánosság és megbecsülés a helyi hatalom gyakorlásában;
- Csapatmunka és fölvilágosultság a küldetés teljesítésében;
- Kiegyensúlyozott társadalmi-gazdasági fejlődés, fenntarthatóság.

Stratégiai célok

A helyi gazdasági fejlődés és foglalkoztatás terén a küldetésnek az alábbi stratégiai célok teljesítését kell eredményeznie:

- Fejlett kis- és középvállalati és önálló vállalkozói szektor.
- Korszerű és hatékony termelésen nyugvó fejlett mezőgazdaság.
- A külföldi és hazai vendégeket ittmarasztaló tájjellegű környezetben és tartalmakon nyugvó fejlett idegenforgalom.
- Fejlett szolgáltató tevékenységek.
- Kanizsa: fürdőváros, ökológiai oázis és természeti park.

A helyi gazdasági fejlődés stratégiai céljainak elérése érdekében az önkormányzat területén javítani kell a kommunális és a közlekedési infrastruktúrát. A stratégiai kérdések ezen a téren:

- A közlekedési infrastruktúra átépítése és fölújítása, csatlakozás a X. és X./A európai folyosóra
- A szükséges infrastrukturális feltételek megteremtése az ökológiai feltételek megőrzéséhez.

Magyarkanizsa fejlesztési víziójának megvalósításához olyan üzleti környezet megteremtésére van szükség, amely elősegíti és serkenti a meglévő vállalatokat fejlődését, új vállalatok létrehozására bátorít, és új beruházókat vonz önkormányzatunkba. Jogszábályi változtatásokra van szükség, csökkentendő az üzleti szabályozás és bejegyeztetés terheit. A rendszer megváltoztatása a köztársasági hatalom kezében van, de a helyi önkormányzatnak kezdeményeznie kell a változásokat, megteremteni a változásokhoz szükséges környezetet, és tevékeny szerepet vállalni az önkormányzat gazdasági és társadalmi fejlődéséhez szükséges háttér megteremtésében.

Ehhez szükséges:

- Valóráváltani az önkormányzat stratégiai tervének célkitűzéseit.
- Szakemberekkel, műszakilag és szervezetenleg megerősíteni a helyi irányítás szerveit, az akció- és operatív programok tervezéséhez és végrehajtásához.
- A termékek és szolgáltatások versenyképességének fokozása és a foglalkoztatottság növelése érdekében serkenti a kis- és középvállalati és vállalkozói szektor fejlődését.
- A helyszínek kommunális ellátásával ösztönözni a zöldmezős beruházásokat és befektetéseket az elhagyott kapacitásokba.
- Megteremteni az intézményi fejlődés feltételeit.
- Ösztönözni a gazdasági infrastruktúra fejlesztését.
- Kibontakoztatni a stratégiával összhangban álló projektumok és üzleti kezdeményezések ösztönzési mechanizmusait.
- Bekapcsolni a lakosságot, egyesületeiket és önkormányzati szervezeteiket a döntéshozatali folyamatba.
- A lakosság igényeinek kielégítésére önkormányzati szolgáltató központot létesíteni.
- Ösztönözni a regionális együttműködést.
- A gazdasági tevékenységek során méltányolni a hagyományos értékeket.
- Helyi stratégiát kidolgozni a szegénység csökkentésére.

> **Akciótervek**

Helyi gazdaságfejlesztési tervek és projektumok

Kis- és középvállalatok és vállalkozások fejlesztési projektumai

1. Kis- és közepes vállalatokat fejlesztő ügynökség létesítése
2. Ipari park létesítése
3. Üzleti inkubátorház létesítése
4. Logisztikai központ létesítése
5. Vám szabad övezet létesítése
6. Vállalkozóképzési terv
7. Klaszterbe rendeződés
8. Szövetkezetek létesítése
9. Munkanélküliség-csökkentés

Mezőgazdaság-fejlesztés projektumok

1. Öntözőrendszer-fejlesztés
2. Mezőgazdaság-fejlesztési központ létesítése
3. Mezőgazdasági termelők képzése
4. Zöldövezet-létesítés
5. Márkatermék-kialakítás
6. Biotermelés fejlesztés
7. Mezőgazdasági másodlagos nyersanyagok földolgozása
8. Állattenyésztés-előmozdítás
9. Halgazdálkodás-előmozdítás
10. Alternatív energiaforrásul szolgáló mezőgazdasági termékek termelése
11. A termálvíz zöldségtermesztési hasznosítása

Idegenforgalom-fejlesztési projektumok

1. Célpontmenedzsment-létesítés
2. Az idegenforgalom fejlesztésének objektív lehetőségei és fejlesztési perspektívái a magyarkanizsai önkormányzatban
3. Ökoturizmus-fejlesztési és bungalóövezet-létesítés
4. A hajózási turizmus infrastruktúrájának kialakítása
5. A magyarkanizsai gyógyfürdő

6. A Kis-Tisza ág és az Adorjánig húzódó kubikgödrök rehabilitálása
7. Nemzetközi fesztiválok
8. A Vigadó átépítése
9. A horgosi Kárász-kastély és Kamarás átépítése
10. Az oromi szélmalom átépítése
11. Agrárturizmus
12. A horgosi információs pont
13. Népkert-újjáélesztés
14. Aquapark
15. A városi sétálóövezetek és kerékpárutak
16. A falusi turizmusban rejlő lehetőségek
17. Az idegenforgalmi jelölések

A helyi önkormányzat projektumai

1. Szolgáltató központ létesítése
2. Engedélykibocsátó központ létesítése
3. Elektronikus közigazgatás kialakítása
4. A Községi Közigazgatási Hivatal épületének fölszerelése

Helyi infrastruktúra-fejlesztési tervek és projektumok

1. Utak átépítési tervei
2. Összeköttetési terv az X. és X./A európai folyósóval
3. Kerülőút-építés
4. Kerékpárút-építés
5. A vízvezeték-hálózat tervszerű átépítése az önkormányzat valamennyi településén
6. Tanulmány a föld alatti ivóvíz-erőforrások minőségének és a vízkiaknázási helyek központosításának lehetőségeiről
7. Tanulmány a föld alatti ivóvíztartalékok osztályozásáról és kategorizálásáról
8. A nem megfelelő anyagból készült víz- és gázvezetékcsövek korszerű anyagokból készült vezetékkel történő felcserélése
9. A nyersvíz minőségét javító berendezés építése
10. Új vízkiaknázási helyek létesítése, a kutak számának növelése
11. A magyarkanizsai ivóvíztartály építése
12. A horgosi ivóvíztartály építése

13. Veszteségészlelő rendszer bevezetése
14. A gyűjtőcsatornák építésének folytatása Horgoson és Magyarkanizsán, újak építésének megkezdése a kisebb településeken
15. A szomszédos önkormányzatok és Magyarkanizsa területéről érkező légi csapadék és szennyvíz elterelése
16. A magyarkanizsai szennyvíztisztítómű 15.000 egységnyi kapacitásra bővítése
17. A horgosi szennyvíztisztítómű bővítésének második szakasza
18. A szennyvíztisztítás megoldása az önkormányzat kisebb településein
19. Autóbusz-pályaudvar és autóbusz-megállóhelyek építése
20. Parkolóhelyek építése
21. Az EGB-4 európai folyószóval való összeköttetés – folyami kikötő.

Környezetvédelmi tervek és projektumok

1. Helyi környezetvédelmi alap létesítése
2. Az alternatív és megújuló energiaforrások hasznosítása
3. A környezeti körülmények és a lakosság egészségi állapotának figyelése
4. Szélvédő sávok létesítése

Társadalomfejlesztési tervek, projektumok

1. Múzeum- és kiállítóterem
2. A Halász tér átépítése és restaurálása
3. A települési játszóterek átépítése
4. Megálljt parancsolni az erőszaknak
5. Új családban élni
6. A távlati kommunikáció stílusa
7. Szülői tanácsadó
8. A munkanélküliek reintegrálása
9. Népszaporulat-növelés
10. A középiskolások és egyetemi hallgatók útiköltségének részbeni megtérítése
11. A roma gyermekek óvodába indítása
12. Nyelvi fölzárkóztató pótoktatás
13. Fogycatékosok életfeltételének javítása

Szegénységnyhítési tervek

1. A szociálisan rászorulókat foglalkoztató kis- és közepes vállalatok fejlesztését szolgáló kedvezmények bevezetése
2. Idősek és nyugdíjasok életminőségének javítása
3. A fogyatékosok életfeltételeinek javítása
4. Az óvodai és általános iskolai ingyenes tízórai terve.

> **Összegzés**

Községünk stratégiai fejlesztési terve egyike volt a környezetünkben legkorábban elkészült és nagy tömegeket megmozgató társadalmi kommunikáción alapuló terveknek. Terjedelmében mindent átfogó részletes dokumentumot kaptunk, de előnye egyben a hátránya is. Részletesen taglalja az egyes területek problémáit, de nem sikerült fontossági listát készíteni, ami megnehezíti a konkrét operatív programok kidolgozását. Elérkeztünk a községek (kistérségek) fejlesztésének magasabb szintjére, amelyen a községeknek egymás között kell megvitatniuk fejlesztési elképzeléseiket. A források szűkössége miatt hamarosan egymás elől fogják elvenni azokat a fejlesztési eszközöket, amelyek nélkül, koordináció hiányában, hosszú távon a régió versenyképtelenségével kell számolni. Nincs szüksége minden kistérségnek ipari parkra, üzleti inkubátorházra, fürdő-központra, kikötőre, stb., a régió összes stratégiai fejlesztési terve mégis ugyanazokat a programokat tartalmazza. A fejlesztési források szűkössége miatt így kevesen tudnak funkcionalitásában megfelelő beruházásokat végezni. A stratégiákat időről időre át kell gondolni és rugalmasan alárendelni a környezeti tényezők változásának. A gyakorlatban ez az állandó koordinációt és számonkérést (ellenőrzést) jelenti.

> **Zaključak**

Naša strategija razvoja bila je jedna od prvih u regionu, a kao takva imala je za cilj stvaranje planova koji bi, kroz javnu raspravu, mobilisali velik broj ljudi. Na taj način, dobili smo jedan detaljan i opširan dokument čija je sveobuhvatnost njegova prednost, ali i najveća mana. Naime, ovaj dokument detaljno razrađuje mnoge,

ako ne i sve, probleme naše zajednice, ali nije bilo moguće uspešno sastaviti odgovarajuće liste problema sa jasno određenim prioritetima. Iz ovih razloga, smatram da smo došli do te faze razvoja naše opštine (male regije), kada moramo pokrenuti međusobnu raspravu razvojnih ideja sa opštinama u okruženju. Uskoro će se opštine, zbog nedovoljnih izvora, naći u situaciji da jedne od druge „otimaju” sredstva za razvoj, što će, dugoročno, dovesti do nekonkurentnosti celog regiona. Da li je svakoj opštini potreban industrijski park, poslovni inkubator, banjski centar, luka/marina i slično? A ipak, sve lokalne razvojne strategije u regionu sadrže iste programe. Zbog ne tako izdašnih izvora za finansiranje razvoja, malo je opština koja će moći uspešno da izvrše funkcionalni razvoj i obezbede potrebne investicije. Strategije se, sa vremena na vreme, moraju preispitati, moraju biti fleksibilnije i više u skladu sa datim uslovima i okruženjem. U praksi to podrazumeva stalnu koordinaciju strategija i stalan nadzor izvršenja planova.

A településfejlesztési döntéshozatal előkészítésének dimenziói

Adalékok Magyararkanizsa település fejlesztéséhez

Takács Zoltán, Ph.D. hallgató

> Bevezető gondolatok

A mai társadalomra jellemző állandósult változások megkövetelik a jövőképet megtestesítő fejlesztési stratégiák megfogalmazásának dinamikus megközelítését. A folyamatos átalakulás/változás miatt gyakran nehézkes a stratégiai szintű jövőkép-alkotási döntéshozatal, ugyanakkor megfelelő előkészítéssel biztosítani lehet a legvalószínűbb jövő-alternatívák megfogalmazását, amelyek maguk is a jövőbeli dinamikus változások hordozói. A változások különböző hatásfokokkal jelentkeznek a társadalomban, és ennek függvényében befolyásolják a stratégiák által vázolt jövőképek realitás-értékét. A közösségi folyamatok számos mozgatórugója közül a gazdasági, és az ezzel egyidejűleg és párhuzamosan említendő *politikai változások jelentősége* egyre kifejezettebbé válik a XXI századra.¹ Egy

¹ A tradicionális társadalmakban a politikai változások rendszerint csak az eliteket érintették. Mondjuk az állam élén az egyik arisztokrata családot felváltotta egy másik, miközben a népesség többsége számára az elit nem sokat változott. Más a helyzet a modern politikai rendszerekben, ahol a politikai vezetők és kormánytisztviselők tevékenysége folyamatosan kihat a tömegek életére. A politikai döntések mind egy-egy országon belül, mind nemzetközi szinten sokkal nagyobb méretű változásokat idéznek elő a társadalomban, mint a megelőző korszakokban. A politikai események az elmúlt két-három évszázad során legalább annyira hatottak a gazdasági változásokra, mint a gazdasági változások a politikai életre. A kormányzatok napjainkban fontos szerepet játszanak a gazdasági növekedés serkentésében (vagy olykor, a fékezésében). Marx nézeteivel ellentétben, a politikai szervezetekben, nem egyszerűen a gazdasági alap tükröződik: hasonló termelési rendszerekkel rendelkező társadalmakban egészen eltérő lehet a politikai rendszer. Véleménye szerint, az uralkodó kezdeményezhet olyan területi expanziót, amely a termelési módtól függetlenül növeli a fennhatósága alá tartozó társadalom anyagi jólétét. Persze a hódítási kísérlet kudarca esetén gazdasági válságba vagy pusztulásba sodorhatja országát. (Giddens, A. 2003) Ilyen változásoknak lehetünk szemtanúi a szerb társadalom esetében is.

olyan gazdasági közegben, mint Szerbia, az elmúlt évtizedben a politika szolgáltatta a fejlődési, pontosabban a „visszafejlődési receptet”. A hatalom térbeli leképezése új gazdasági térstruktúrát hozott létre, ami a forrongó változásoknak köszönhetően, valamint a „hódítási kísérletek kudarcával” megteremtette a *rendszer váltást*, és vele egy újabb szerkezetváltást, annak új dimenzióival együtt.

A soron következő időszak sok újat hozott a vajdasági, abszolút többségű, és egyben leghomogénebb, a magyarságot méltán képviselő község: Magyarkanizsa életébe. A magyarkanizsai község² a zentai és a törökkanizsai önkormányzattal határos, Bácska Magyarországgal határos északi részén, a 10. európai folyosótól 5 km-re, az EGK4-es tiszai vízfolyosón fekszik. 400 km²-es területen, 13 településen 27510³ lakos él. Az önkormányzat központja a 10193 lakosú Magyarkanizsa város, amely egyre inkább regionális jelentőségű központtá válik, amihez hozzájárul a Tisza és a horgosi határátkelő közelsége is. Tehát a település gazdasági helyzetét nagyban befolyásolja annak *geo-stratégiai pozíciója*, ami felértékelődik az újonnan létrejött (nemzeti – nemzetközi) gazdaságpolitikai szintéren. Új távlatok nyílnak a határrégió települései előtt. A *gazdasági- és társadalmi szerkezetváltás* teljes mértékben átrendezte/átrendezi a település életét. Kezdetét veszi a lokális gazdaság teljes körű átszerveződése, ami a helyi társadalomra gyakorolt hatását illetően sem jelentéktelen.

> **A tanulmány célja**

A tanulmány célja – a település bemutatása mellett – a gazdasági paradigmaváltás eredményeként jelentkező változások felvázolása Magyarkanizsa település esetében.

A változások hatást gyakorolnak a községre, és ezek a változások koncentrálódnak a természeti, továbbá a község települései-nek társadalmi, gazdasági és infrastrukturális közegeiben is.

² Megközelítőleg a valamikori magyarországi járásnak felel meg – egy városrangú település köré szerveződő néhány (esetenként több mint tíz) kisebb település-együttese alkotja ezt a közigazgatási egységet.

³ Republički Zavod za Statistiku: Popis 2002 – Népszámlálás 2002. Beograd: Republički Zavod za Statistiku Srbije, 2002.

Bemutatásra kerül, hogy a változásoknak milyen konkrét hatásaival szembesül a kisváros, és ezeket figyelembe véve, milyen objektív, megalapozott fejlesztési alternatívák/átlátható jövőképek határozhatók meg a vizsgált település jövőjét illetően, amely alkalmazkodóképességét, versenyszellemét kifejezve változik az új politikai-és gazdasági szerkezetben.

> **A község környezetének sajátosságai**

Rövid történelmi, település-földrajzi bemutatás

Bácska az ország legrégebben benépesült vidékei közé tartozik. Magyarkanizsa területe már a népvándorlás korában lakott volt. Közvetlen közelében az ásatások során hunok korából származó anyagi kultúra leletei kerültek elő. A történészek egyetértenek abban, hogy *Magyarkanizsa első említése 1093-ra tehető.*

A XVI. században ezt a vidéket a törökök szállják meg, majd a Karlócai béke megkötése és a katonai határőrvidék kialakítása után a Tisza két oldalán fekvő két nagyobb település: Magyarkanizsa és Törökkanizsa elkülönülten fejlődik tovább.

A város XIX. századi társadalmi életében a földbirtokosoknak, a gazdag vállalkozóknak, kereskedőknek és iparosoknak jut vezető szerep. Megépül a Népkert, gőzmalmok, fűrésztelepek üzemelnek, megépül az első gőztégla- és cserépgyár, bizonyosságul annak, hogy a magyarkanizsai építőipar már akkor jelentős volt. A XX. század első évtizedei még nagyobb és ütemesebb fejlődést hoztak. *Magyarkanizsa 1908-ban rendezett tanácsú várossá lép elő.*

A vajdasági községekre jellemző, hogy egyaránt magukba foglalnak *városi és falusi tereket*, történelmi-társadalmi viszonyok által is meghatározott hagyományaik és XIX-XX. századi fejlődési pályájuk alapján néhány jellegzetes típus emelhető ki:

Kugler (2007) szerint: „Az észak-bácskai községek (Szabadkai, Topolyai, Magyarkanizsai) egy korábbi népes és terjedelmes határu mezővárosból és a belőle kivált, önállósodott külterületi részekből állnak. Ez utóbbiak lehetnek akár telepes (dobrovoljác) falvak, akár tanyaközpontok is. Egy-két régebbi (XVIII-XIX. szá-

zadi) alapítású, a mezőváros közelében található népesebb falu (Szabadka-Csantavér, Bajmok, valamint Magyararkanizsa-Horgos)” A XIX. század második felében, az ipari forradalom kibontakozásával kifejezésre jut az Osztrák-Magyar Monarchia vajdasági településekre gyakorolt térség-integráló hatása, amely során már kirajzolódni látszik egy, a jövőben is meghatározó város-hierarchia. *A középvárosok (Nagykikinda, Zenta, Fehértemplom) és a kisvárosok (Óbecse, Apatin, Kúla, Törökbecse, Törökkanizsa, Antalfalva, Magyararkanizsa, stb.) ágazati és területi hatóköre differenciált. Részben járási székhelyként emelkednek ki környezetükből, részben pedig az oktatásban vagy a gazdasági-pénzügyi szolgáltatás terén gyakorolnak vonzást a szomszédos településekre.*

Tóth (2007) szerint: *„Az emberek letelepedésével, a települések kialakulásával biztosítani kellett a védelmet, megteremteni azt, hogy dolgozni, élni tudjanak, egyfajta tevékenységet folytathassanak lakhelyükön. Természetesen ez a ténykedés bizonyos intézményekben ölt formát és koncentrálódik, amelyeknek pedig különböző a vonzásuk. Azért alakul így, mert létük földrajzi adottságok során, annak hasznosíthatóságán, az erre épülő méreten, az ott élők szükséglet-, s így funkció-összetételén alapszik.”*

A település régióban betöltött szerepét, státuszát annak vonzáskörzete határozza meg. Magyararkanizsa esetében ez igazából a község településeire koncentrálódik, de a város vonzáskörzete kiterjed a szomszédos kisebb községekre is (Törökkanizsa, Zenta).

A munkahelyek mellett a községközpont a környékén élők számára is biztosítja az oktatást, az egészségügyi ellátást és a szolgáltatások jelentős részét. Ezáltal a mai Vajdaság városai között mezővárosi szerepet betöltő, meghatározó mezőgazdasági foglalkoztatottakkal rendelkező Magyararkanizsa biztosítja a község falusi lakosságának (a lakosság 63%-a) a fejlődését is.

Sajátságos község, elsősorban etnikai téren jelentkeznek különbségek, amint az az 1. számú táblázatból is kitűnik: ebben a községben a legkoncentráltabb a vajdasági magyarság. A vajdasági magyarság egyre kevesebb szerbiai községben képez abszolút többséget (6 község), a relatív többségű községek is egyre rosszabb statisztikákkal számolnak *(az utóbbi tíz évben 50.000-re csökkent a délvidéki magyarok száma – Mirnics, 2003).*

1. Táblázat
A lakosság és a magyarság települések szerinti aránya

Szerbül	Községek és helységek				1991				2002			
	Magyarul	Lakosok összesen	Magyar	Magyar %	Lakosok összesen	Magyar	Magyar %	Lakosok összesen	Magyar	Magyar %		
Adorjan	Adorján	1158	949	81,95	1128	845	74,91					
Velebit	Fogadjisten	361	66	18,28	366	59	16,12					
Doline	Völgyes	367	362	98,63	516	500	96,90					
Zimonjić	Ilonakertváros	282	158	56,02	340	185	54,41					
Kanjža	Magyarkanizsa	11541	10183	88,23	10200	8825	86,52					
Male Pijace	Kispiac	2144	2058	95,98	1988	1916	96,38					
Mali Pesak	Kishomok	150	146	97,33	115	115	100,00					
Martonoš	Martonos	2423	2131	87,94	2183	1897	86,90					
Novo Selo	Újfalu	336	293	87,20	211	185	87,68					
Orom	Orom	1912	1794	93,82	1561	1471	94,23					
Totovo Selo	Tóthfalu	765	747	97,64	709	705	99,44					
Trešnjevac	Oromhegyes	2028	1953	96,30	1868	1797	96,20					
Horgoš	Horgos	7201	6022	83,62	6325	5302	83,83					
Opština Kanjža	Magyarkanizsa község	30668	26862	87,58%	27510	23802	86,52%					

Forrás: Mirnics (2003)

Az *Európai Unió közelsége* viszont további pozitív távlatokat nyit. Az Európai Unió kiemelt jelentőséget tulajdonít a térségi együttműködésnek és a térségfejlesztésnek. Magyarokanizsa földrajzi fekvés tekintetében központi helyet foglal el a *Duna-Körös-Maros-Tisza Eurorégióban*, pontosan félúton fekszik Belgrád és Budapest között.

Az észak-bánáti körzetben, a DKMT Eurorégió belüli partnerség kialakítása, a határokon átnyúló együttműködés, a Homokháti Kistérséggel való együttműködés, továbbá a Regionális Egészségturizmus Klaszter a határtérségek nemzetek fölötti INTERREG együttműködési programjának keretében lehetőséget kínál EU-s támogatások megszerzésére.

2005-ben létrejött az önkormányzat három települését (Tóthfalu, Oromhegyes, Adorján) egybefogó Ket-Adryan mikrorégió, amelynek célja közös gazdasági, társadalmi és művelődési fejlesztések foganatosítása a község érintett településein. *Érezhető a település és környezetének nyitása, együttműködési hajlandósága, ami az előző korszak gazdasági, illetve politikai gyakorlatát tekintve, hatalmas és bátor előrelépésként értelmezhető.*

Az elmúlt tizenöt év során az ország helyzetét és sorsát meghatározó események és történések rendkívül specifikusan csapódtak le Magyarokanizsa helyi szintjén. A sajátos településkarrier taglalása szerves részét képezi a tanulmánynak, ugyanis ez az időszak (1991-2005) meghatározó szerepet játszott a mai helyzet kialakulásában.

> **Gazdasági és politikai átalakulások (1991-2005)**

A jelen településfejlesztési elgondolást formáló változások időszaka

A délszláv népek nagypolitika kovácsolta kényszerközössége 1991-ben széthullani látszott. Az ügyesen manőverező titói diplomácia már a múlté volt, és az összeomló keleti blokk magával rántotta a JSZSZK geo-stratégiai értékeit is. Az átalakulás zúrvarában és a kohéziós erők megszűntével elszabadult a sovinizmus és vele együtt a „délszláv pokol”.

Az akkori kis Jugoszláviában (amit Szerbia és Montenegró alkotott) hatalomra került egy manipulatív és destruktív diktatúra, melyet Slobodan Milošević neve fémjelzett. Ezt a hatalmi építményt egy agonizáló ország zavarodott társadalma termelte ki és tartotta életben tíz hosszú éven keresztül.

1991-ben beköszöntött és 2000-ig tartott a társadalmi értékek devalválódásának korszaka. Ekkor az egyébként is hibás strukturális alapokon nyugvó, ám addig a sajátos társadalmi és gazdasági sajátosságokat remekül kihasználó és működőképes öngazgatási szocialista gazdaság végleg megrogyant.

1992-ben, amikor a délszláv térségben már javában dúlt a polgárháború, mérsékelt infláció és lassan növekvő munkanélküliség jelezte a gazdasági recessziót. 1993-ban elszabadult a monetáris pokol. Az ország pénzügyi rendszere összeomlott és beköszöntött a hiperinfláció. Recsegett, ropogott a gazdaság tákolt felépítménye, de a diktatúra csillaga fényesen ragyogott. A következő évben Dragoslav Avramović mesterséges, erőltetett úton ugyan de stabilizálta a dinárt, és gazdaságpolitikája megállította a hiperinflációt. Ezek után véget ért a boszniai háború és fellazultak az évek óta tartó gazdasági megszorító intézkedések. Ennek következtében a gazdasági élet kis mértékű, átmeneti fellendülése volt tapasztalható. A következő két év viszonylag stabil időszakot jelentett, annak ellenére, hogy ekkorra a gazdaság már romokban hevert, magas volt a munkanélküliség és kifejezett a társadalmi elégedetlenség, a diktatúra építményén pedig növekednek a repedések. A hatalom ügyesen kiépített, szilárd társadalmi bázisára támaszkodva mégis megőrizte a viszonylagos nyugalmat.

1999-ben kirobbant a koszovói konfliktus, és a NATO beavatkozott. 2000 októberében forradalmi hangulatban megdőlt a miloševići rendszer és hatalomra került a „demokratikus ellenzék”. 2001-ben az új politikai vezetés a lassú növekedés és az akadozó reformok korát keltette életre. 2005-ig lezajlott a vitathatóan sikeres magánosítás túlnyomó része, de vontatottan haladt a jogharmonizáció, és a reformok sem a kívánt ütemben zajlottak.

Ennek ellenére a társadalom számos területén egyértelműen látszik az előrelépés. A gazdasági és politikai élet stabilizálódni

látszik és az elért eredmények mérsékelt optimizmusra adnak okot a Montenegrótól elszakadt, immár önálló államként létező Szerbiában.

> **Egy politikai sakkjátszma által formált gazdasági közeg**

Lényeges mozzanat a miloševići éra idején, hogy Magyarkanizsának nem volt szocialista többségű önkormányzati szerve. Ennek ellenére a város, a többi magyar többségű településtől eltérően, határozottan prosperált a diktatúra idején. A magyarázat a gazdasági szektorban keresendő.

A Potisje Kanjiža cserépgyár ugyanis bőven kárpótolta a politikai szféra „hűtlenségét” és teljes erővel kiállt az akkori hatalom mellett. Ebből Magyarkanizsa gazdasági téren egyértelműen profitált, hiszen 1991-től 2000-ig ez a jól működő cég volt az egyetlen gazdasági húzóerő a városban. Magánosítása után is megőrizte jelentőségét a település gazdasági életében.

Megváltoztak, viszont a globális gazdálkodási feltételek. A település fejlődéséhez nem volt elegendő a politikai hatalommal kapcsolatos bizalom „múltbéli” pátyolgatása; stratégiai, az objektív feltételekre alapozott gazdaságfejlesztési játszmát kellett az önkormányzatnak indítania. Az a névleges demokrácia, amely súlya alatt, több mint egy évtizede „nyúglődött” társadalmunk, képtelen volt a térség progressziójának előmozdítására. Egyszerűen képtelennek mutatkozott a feladat ellátására.

A települést tehát már Milošević Jugoszláviájában is mindenek előtt három tényező tette geopolitikai szempontból sajátos szereplővé:

- földrajzi helyzete,
- lakosainak nemzetiségi összetétele
- és a hatalmat kiszolgáló gazdasági elit.

A diktatúra bukásával, az utolsótól eltekintve, az első kettő örökíti hatását az elkövetkezendő korszakra is.

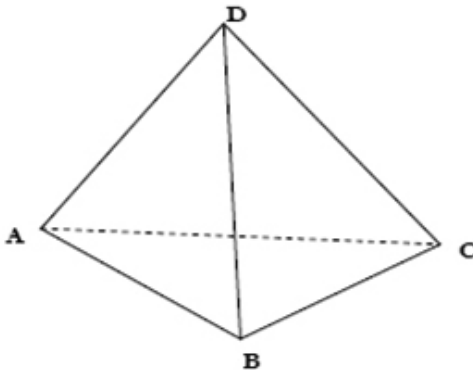
> Tetraéder modell

Minden település, így a vizsgáldás tárgyát képező Magyar-kanizsa is elemezhető a következő megfogalmazásban: „A település egy adott földrajzi környezetben, társadalmi, gazdasági, infrastrukturális és természeti szférák kölcsönhatásban álló, együttműködő rendszer”. A település komplexitását, a struktúrák kölcsönhatás-rendszerét tetraéder modelljével szemlélteti. A modell neve TÁGINTER=társadalmi, gazdasági, infrastrukturális, természeti tér. E tér sűrűsödési pontjai a települések. (Tóth, 2002)

A tetraéder élei egyenlő hosszúságúak, oldalai egyenlő területűek, azaz a négy szféra jelentősége, súlya azonos.

1. Ábra

Tetraéder modell



A négy szféra:

ABC: természet

ABD: társadalom

ACD: infrastruktúra

BCD: gazdaság

Tóth (2002) szerint: „A modell dinamikus jellegére utal, hogy állandó változásban szemlélteti a települést, népességének, gazdaságának, infrastruktúrájának és természeti környezetének módosulásában. Harmonikus a rendszer abban az értelemben, hogy a képzeletbeli tetraéder – a település – valamely szférájában, annak folyamataiban történő bármilyen változás kihatással van a többi alkotóelemre is. Ugyanakkor bármely oldal jellegének, minőségének változtatása – harmonikus modellről lévén szó – a tetraéder egészének átalakulását kell, hogy hozza.”

A továbbiakban a TÁGINTER modell segítségével elemezzük a települést, illetve annak környezetét, amelynek esetében a már említett politikai változások olyan helyzetet szültek, amelyben végbementek a gazdasági szerkezetváltás folyamatai.

> **TÁGINTER-elemzés**

Az elmúlt 15 évben – az 1991-2005-ig terjedő időszakban – a *gazdasági*, de sokkal inkább *politikai körülmények formálta légkör* volt a meghatározó a község életében. A település gazdaságában. specifikus formában koncentrálódik a „nem létező piac”, és a „nem létező verseny”. Nem tért el ugyan a főáramtól, ugyanis a nem létező piac és az ezzel együtt nem létező verseny általánosan volt jellemző a szocializmust követő átmeneti időszakra, amelyben még a piacgazdaság kiforratlan formája volt jelen, viszont a „versenyképesség” mércéje csakis a politikai hatalom iránt kifejtett lojalitásban volt mérhető.

Ez rövid időn belül gyökeresen megváltozott. Valódi piac – valódi verseny –, egy alapjában véve másként funkcionáló gazdasági berendezés, a még csak gyerekcipőben járó piacgazdaság rendszerébe történő fokozatos beépülése volt a 2005 utáni időszakra a jellemző. A változás számos területen kifejezésre jutott, hatást fejtve ki a modell által összegzett, egymással kölcsönhatásban álló szférákra.

A település fejlesztésére irányuló törekvésekhez, fejlesztési alternatívák meghatározásához objektív tény-sorok megfogalmazása szolgálhat csak megfelelő alapot. Erre ad lehetőséget a *SWOT-elemzés*, adott esetben Magyarkanizsa *természeti-, gazdasági-, társadalmi- és infrastrukturális környezetében*.

A politikai közelharcok elfecsérelt 15 éve után a település új szerepben tűnik fel. A továbbra is *centralizált állam-berendezési környezetben* működő Magyarkanizsa már több szempontból sem csak egy a magyar többséget képviselő, határ menti, periférikus jellegű mezővárosok közül. *Gazdasági és társadalmi erejét*, hatalmát sajátos módon juttatta kifejezésre a miloševići rendszerben, ami nem hanyatlott a demokratikus éra beköszöntével sem.

2. Táblázat
A határregióra vonatkozó fejlettségi indikátorok – 2001

Községek	Nemzeti jövetelem./fő dínárban 2001	Foglalkoztatottak száma	Korszerű utak %	Orvosok száma/ 100 lakos	FEJLETTSÉGI SZINT
Vajdaság AT	78 121,7	493 898	79,3	0,22	100,0
Magyarország	127 037,8	6 184	100,0	0,17	125,7
Zenta	74 070,8	5 998	100,0	0,30	105,9
Ada	68 253,3	4 491	58,0	0,11	83,8
Csóka	56 876,7	2 154	100,0	0,08	77,1
Óbecse	125 595,7	10 452	93,1	0,10	123,7
Kishegyes	41 515,3	1 871	23,5	0,08	48,0
Topolya	84 645,3	8 634	100,0	0,14	103,0
Szabadka	79 890,0	40 315	43,2	0,22	95,3

Forrás: Takács (2007)

A település *Vajdaság Autonóm Tartomány keretein belül meghatározó társadalmi-, gazdasági-, infrastrukturális fejlettségi szinttel/státusszal rendelkezik*, mint az a 2. táblázat adataiból is látható.

> **A természeti erőforrások**

A természeti erőforrások, amelyek a gyáripár fejlesztéséhez állnak rendelkezésre: a föltárt, működő, illetve még ki nem vizsgált *kőolaj- és földgázlelőhelyek*, az építőanyag-gyártás nyersanyagaként szolgáló *agyag és hévíz*, mint ásványvíz és geotermikus energiaforrás. Természeti kincseink közül vitathatatlanul a föld, a termőföld a legjelentősebb. A mezőgazdaság 29, 2%-ban járul hozzá a község nemzeti jövedelméhez.

A '90-es évek végén bekövetkezett, és később intézményesülő *gazdasági paradigmaváltás* jelentős változásokat hozott. A település fokozatosan „megnyílik” a szolgáltatások felé. Előtérbe kerülnek (a gyáripári, építőipári kapacitások szűkülésével) és piacot nyernek a természeti kincsekhez kapcsolódó szolgáltatások, mint a falusi-, a horgász-, a vadászturizmus, és a gyógyturizmus. A szektor erősödésével munkahelyek nyílnak, ami megfelelő oktatási-, illetve átképzési programok segítségével képes likvidálni a gyáripári munkaerő-felesleget.

A természeti adottságok erőteljesebb kihasználása a rendelkezésre álló, kitűnő minőségű termőföldeken megszervezett mezőgazdasági termelésben is kifejezésre jut. A gazdasági szerkezetváltás következtében kialakult körülmények ésszerűbb erőforrás-kihasználást igényelnek.

A mezőgazdasági termelés esetében, megváltozik a település nyersanyag-termelői szerepe, ugyanis a megfelelő feltételek biztosításával számos magas értékű termék előállítás válik lehetővé (biotermelés, feldolgozás, termelői-értékesítői funkciókat ellátó szervezetek működtetése, termékmarketing, stb.). Az *agrárüzemi-*, továbbá *agrárökológiai potenciálok* hasznosítása fejlesztésének operatív programok meghatározásával tovább kell konkretizálnia.

> A település gazdasága

A település gazdasága a már említett *természeti erőforrások* köré szerveződik: A gyáripari termelés kulcsterülete az *építőanyag-gyártás* – mindenekeelőtt a cserép, a kerámiaacsempe és a bitumen alapú szigetelőanyag előállítása. A *privatizáció* azonban, az ágazatot képviselő – a település gazdaságát messzemenően meghatározó – gyárak esetében sem mondható sikeresnek.

Az egykor jelentős külföldi piaccal rendelkező kerámialapokat gyártó cég sikerpályáját tulajdonjogi konfliktus, majd csődeljárás árnyékolta be (hasonlóan a cirokseprű gyárban is). A háborús éveket sikeresen átvészelte az ágazat, a privatizáció viszont felborított minden addigi rendet.

A foglalkoztatást illetően, az 1991-től 2000-ig tartó időszakban, sokáig nem történtek számottevő változások (a lassú számbe-
li leépüléstől eltekintve). Ez újabb nyomást gyakorolt a cégekre, mivel a folyamatosan romló gazdasági körülmények közepette az állami szektor központilag fékezte az elbocsátásokat. A hatalom feltehetően szerette volna megőrizni a társadalmi békét, ezzel a gazdaságpolitikával viszont hosszútávon sok vállalatot kilátástalan helyzetbe sodort.

A magánosítási folyamat beindításával viszont a költség-hatékony termelés kiépítésének érdekében munkahelyek sorát szüntették/szüntetik meg.

Minden külföldi piaccal rendelkező vállalatot rendkívül érzékenyen érintettek a *politikai hullámverések*. A magánosítás hozott *külföldi tőkét* is (az említett építőanyag-gyártó vállalatok osztrák és olasz kézbe kerültek), igaz ugyan, hogy a változást a lakosság nagy része kevésbé pozitívan élte meg: a *foglalkoztatottak száma* szinte minden esetben megfeleződött. Ennek oka a termelés hatékonysága, racionalizálása, továbbá az új technológiai megoldások folyamatosan alkalmazása.

A település jelentős *élelmiszeri-ipari kapacitásokkal* rendelkezik: hűtőházak, fűszerpaprika-feldolgozók, malmok, vágóhidak. A legsúlyosabb helyzetben a fémfeldolgozás, a textilipar, a fa-gön-

gyöleganyag gyártás, illetve a ciroksöprű-gyártás van. A nagy hagyománnyal bíró nőicipő-gyártás teljesen megszűnt. A kereskedelem 509 személyt, azaz a munkavállalók 8,6%-át foglalkoztatja. A szállítási ágazatban 296-an dolgoznak, ami a munkavállalók 5%-a. Az *idegenforgalom* rendkívül gazdag *fejlesztési potenciálokat* tartogat. A község területén 652 férőhelyes szálláskapacitás áll rendelkezésre. A hagyományokra és maximális minőségbiztosításra épülő gyógyfürdőturizmus, továbbá a falusi-, a sport-, a kongresszusi, a vadász- és a horgászturizmusban rejlő lehetőségek hasznosítása csak részleges (Szecsei, 2006).

Magyarkanizsa gazdasága – a beruházások nem kielégítő mértéke és a vállalatok többségének kifejezett műszaki-technológiai lemaradása, továbbá egyéb, a magánosítás folyamatának kudarcai miatt kialakult *kényszerpályák következtében – igen összetett helyzetben van.*

A munkanélküliek száma – különösen a fiataloké – meglehetősen magas. 2005-ben 1500 új munkahely nyílt, ami a magánosítás negatív, illetve elmaradt hatásai miatt nem bizonyult elegendőnek, így a *munkanélküliség* még nagyobb méreteket öltött, és további növekedő irányzatot vett.

Vannak strukturális jellegű problémák, amelyek nehezen szánálhatók. A 2000 utáni időszakban az önkormányzat területén jelentős mértékben növekedett a vállalkozások száma. Észlelni lehet a pozitív változást. Vállalkozók és befektetők (köztük külföldiek: olaszok, osztrákok, németek, magyarok, valamint szerbiaiak) mutattak érdeklődést Magyarkanizsa iránt. A község területén a vállalatok száma mintegy 500 (Befektetési kézikönyv, 2006), az egyéni vállalkozóké 352 körül mozgott az elemzés készítésének idején.

A munkavállalók 40,49%-át foglalkoztatja a mezőgazdaság (ehhez hozzá tartozik a vadgazdálkodás, az erdőgazdálkodás és a halászat), az ipar pedig – ide sorolva a bányászatot, a villamos energia-, a gáz-, a gőz-, a vízszolgáltatást és az építőipart – a lakosság 6,02%-át. Kiemelkedő a feldolgozóiparban dolgozók részaránya: 27,63%, a *tercier szektorban dolgozók* mintegy 15%-os aránya viszont igen alacsony (RZS, 2002).

Mindig is a gyáripár fejlettsége volt az, ami Magyaránizsát (már 1990-től kezdve) jóval a többi község elé helyezte az általános, és összehasonlított fejlettségi szintet illetően. Viszont a szolgáltatásokban rejlő potenciál új távlatokat nyit és a stratégiai fejlesztés egyik alappilléret képezi.

Magyarkanizsa gazdasága csak úgy találhat utat a fejlődéshez, ha a társadalom- és gazdaságszerkezet alkalmazkodik egyrészt a globalizáció kihívásaihoz, másrészt viszont a lokális szükségletekkel összhangban próbál a fejlődés útjára lépni.

A kis- és középvállalatok számos tevékenységben vezető szerephez jutnak. Folyamatosan növekszik a magántulajdonban levő bejegyzett vállalatok részesedése. Ennek kiemelt a jelentősége, mivel a kis- és közepes vállalatok összehasonlíthatatlanul hatékonyabbak a többinél. A terciér szektor tervszerű fejlesztésével, szűkülni fog a tulajdon-transzformáció által létrejött „munkásfelesleg-rés”, más szektorba irányítva át a felesleges munkaerőt, amely hosszútávon a település gazdaságának fejlődéséhez, az életminőség, életfeltételek javulásához járul hozzá.

> **Társadalmi szféra**

A társadalmi szférában is számos változás következett be: a rendszerváltást követően a *munkaerő-piaci „revíziója”* jelenik meg. A szerkezetváltás új, kezdeményező, vállalkozó szellemű, tradicionálisan magas munkakultúrával rendelkező, átképzésre hajlandóságot mutató munkaerő munkáját fogja csak honorálni. A demokratikus éra gazdasági szubjektumai(idővel) *Európai értékek hordozói* lesznek.

Magyarkanizsa népességmozgása szempontjából lényeges mozzanat, hogy a település a magyar országhatár közvetlen közelében terül el. A jobb megélhetési lehetőségekkel kecsegtető szomszédos ország közelsége serkentőleg hatott/hat az *elvándorlásra*. A gazdasági problémák és a behívók elől menekülve sok elvándorolt magyarkanizsai lakos választotta cél-országnként Magyarországot. A város *etnikai összetétele* is jelentős szerepet játszik az elvándorlásban.

A 2002-es népszámlálási adatok alapján a város 10193 lakost számlált, ebből: 86,6% magyar, 9,46% szerb és 3,94% egyéb nemzetiségű. Mivel a többségi lakosság anyanyelve a magyar, ezért természetesnek mutatkozott, hogy az elvándorlás során az anyaország nyelvi, kulturális közegét részesítették előnyben. Az elvándorlók különböző céllal hagyták el szülőföldjüket. Volt, aki munkát vállalt külföldön, esetleg vállalkozást alapított. Mások tanulmányaik idejére választottak a határ túlsó oldalán kínáló lehetőségek közül.

A 2002. évi népszámlálási adatok szerint az önkormányzatban 27510 lakos élt, ami az 1991. évi népszámlálási eredményekhez viszonyítva 3158 fő, azaz 11%-os lakosságcsökkenést mutat. A lélekszám ilyen mértékű apadásához egyrészt a *negatív természetes szaporulat*, másrészt a *népmozgalmi folyamatok*, különösen a fiataloknak a 90-es években megindult elköltözése járult hozzá.

A diktatúra és az ismétlődő gazdasági válságok korában, 1991-2000 között, ijesztő méreteket öltött a *destruktív népességmozgás*, ami a rendszerváltás után is csak mérséklődött, de megszüntetni sajnos még nem sikerült. A lakosság folyamatos elszívargása elsősorban a fiatalabb, magasan képzett rétegeket érinti, ami még inkább növeli a probléma súlyát.

> A település infrastrukturális viszonyai

A település infrastrukturális viszonyai nem kielégítőek. A 10. európai folyosó és a határátkelő közelsége tekintetében mindenképpen előnyökkel számolhatnak a község települései, viszont még nem léteznek az erre épülő, szükséges közlekedési- és intézmény-rendszerek. (raktár-kapacitások, logisztikai központ, teherparkoló, stb.). Az áruszállítás közúti, vízi úton és vasúton történik. *A megfelelő infrastrukturális-, közlekedési viszonyok mozgásba hozzák a gazdaságot.* A határ közelsége, valamint a külkapcsolatok kiterjesztésének új, demokratikusabb perspektívái mindinkább lendületbe hozzák a gazdaságot. A fejlesztési lehetőségek alapján a település elhelyezkedése – geo-stratégiai pozíciója határozza meg. Ennek köszönhetően számos előnnyel számolhat a község

gazdasága/társadalma. A település lakosságának kétlakosságához (tanulás, vállalkozás, feketézés, családalapítás), „több lábon állásához” szolgálat kellő támaszt a határ közelsége.

Magyarkanizsa város vonzáskörzete a határon belül is jelentős. A község 12 településéről jelentős számú foglalkoztatott ingázik nap, mint nap. Így a személyi szállítás szempontjából nélkülözhetetlen a települések-közötti megfelelő összeköttetés. Ezzel tudjuk biztosítani a mezőváros/község vidéki lakosságának is az „élhető vidéket”. A községközpont *oktatási-, kulturális-, egészségügyi-, és egyéb szociális hálójának* folyamatos erősítésével a vidék nem lesz mindennemű – a magyar közösségeket fenyegető – *súlyvesztés* (gettósodás, etnikai diszkrimináció, intellektuális lemorzsolódás, stb.) áldozata.

Határon átívelő kapcsolat-rendszer biztosítja a település (és lakossága) számára azt a „*társadalmi infrastruktúrát*”, amelyen keresztül a közösség magára vállalja az európai értékek hordozóinak szerepét. Mindezek mellett kifejezett a település kapcsolati tőkájének „gyarapítása” és annak gazdaságra gyakorolt hatása is. Ez a külkapcsolati infrastrukturális háló virágoztatta fel a *szürkegazdaságot* (határon keresztüli csencselés, kereskedés, stb.) is, ami a gazdasági szerkezetváltás következtében is jelentős maradt, visszaszorítása akadályokba ütközik.

A fenti elemzések alátámasztják a modell definíciójának állítását, miszerint a vizsgálódás kiindulópontja a definícióban is rejlő kulcsszó: *kölcsönhatásban álló elemek rendszere*. Azaz bármelyik szférát bolygatjuk meg, az valamennyit érinteni fogja. Ezért tűnik logikusnak, hogy a területfejlesztést és a településfejlesztést összehangoltan tervezzük, hiszen rendszerszerűen értelmezzük a teret, egy beavatkozás is hatással lehet az egész struktúrára. A település és környezetének sajátosságai által determinált lehetőségek szűkítik a döntéshozási/választási lehetőségeket. Csak a táj jellegéből, a közigazgatási szerkezetből, a speciális települési státusból építkezve határozható meg a településre vonatkozó stratégiák és operatív programok keret-rendszere.

> **Adalékok a településfejlesztéshez – következtetések, összegzések**

A rendszerváltás (politikai megközelítésben) már 2000-ben kitűzte a demokrácia lobogóját, a változások, reformok gazdaságot érintő kérdései mégis később, a 2003-2005-ös időszakban kezdtek mind inkább felszínre kerülni. Nyilvánvalóvá vált, hogy az átmeneti helyzet felszámolásához és a fejlődés útján történő haladáshoz időre és jól megfogalmazott, alkalmazható stratégiai irányvonalakra lesz szükség. Magyarokanizsa fejlődéséhez olyan stabil gazdasági környezet megteremtésére van szükség, amely a meglévő vállalatokat segíteni és serkenteni fogja fejlődésükben, új vállalatok létrehozására bátorít, és új beruházókat vonz a községbe. A rendszer „változtatásának” lehetősége a hatalom kezében van. A helyi erőknél azonban meg kell teremteniük a változásokhoz szükséges környezetet, és tevékenyen szerepet kell vállalniuk a község gazdasági és társadalmi fejlődéséhez szükséges háttér megteremtésében.

Magyarokanizsa esetében csak így tud egy fejlett kis- és középvállalati és önálló vállalkozói szektor, továbbá korszerű és hatékony termelésen nyugvó fejlett mezőgazdaság, a külföldi és hazai vendégeket itt marasztaló, tájjellegű környezetet szavatoló, fejlett idegenforgalom és fejlett szolgáltató szektor kialakulni.

A körülhatárolt élettér (*természeti, társadalmi, gazdasági-infrastrukturális, politikai*) általános komparatív előnyeinek és hátrányainak számbavételére szorítkozunk, amikor egy lokális gazdaságpolitikai program, illetve viselkedési stratégia alapján konkrét fejlesztési prioritásokat szeretnénk meghatározni. Ez az élettér *kölcsönhatásban álló elemek/dimenziók rendszere*, amelyben bármelyik szférát bolygatjuk is meg, az valamennyit érint. Ezért logikusnak tűnik, hogy *a területfejlesztést és a településfejlesztést összehangoltan tervezzük, hiszen rendszerszerűen értelmezzük a teret*, így egy beavatkozás is hatással lehet az egész struktúrára. A település és környezetének sajátosságai által determinált lehetőségek szűkítik a döntéshozási/választási lehetőségeket. Csak a táj jellegéből, a közigazgatási szerkezetből, a speciális települési státusból építkezve határozható meg a településre vonatkozó stratégiák és operatív programok keret-rendszere. Csak így lehet

sikeres a magyar közösség elszenvedett és további „súlyvesztésének” megfékezésére irányuló intézkedések sorozata, valamint olyan politikai tevékenység (*alulról építkező településfejlesztési politika!*), ami lokális szinten biztosítja a hatékony érdekvédelem anyagi alapjait.

> **Rezime**

U razvoju teritorijalnih jedinica sve značajniju ulogu dobija strateško planiranje. Pod uticajem stalnih promena, zahteva se dinamičan pristup procesu strateškog odlučivanja. Dimenzije koje se u procesu pripreme i konstruisanja strateških odluka ispituju su: dimenzija prirode, dimenzija društva, ekonomska dimenzija i dimenzija infrastrukture. Ove dimenzije teritorijalnog entiteta – naselja se sagledavaju u procesu utvrđivanja strateških pravaca razvoja i u definisanju programa lokalne ekonomske politike, osmišljene na osnovu preciziranih i objektivno utvrđenih komparativnih prednosti naselja, kako bi na osnovu ovih informacija učesnici u procesu odlučivanja mogli da odrede konkretne prioritete razvoja odnosno operativne programe lokalne razvojne politike. Dakle, paradigma koja se pojavljuje u razvijanju naseljenih mesta predstavlja politiku društveno-ekonomskog razvoja lokalnih područja, čija se inicijativa gradi odozdo na nagore za razliku od opšte ekonomske politike. Za adekvatno sagledavanje mogućnosti razvoja naselja/opštine Kanjiža i za određivanje razvojnih perspektiva grada neophodno je izvršiti analizu gore navedenih dimenzija, i na osnovu zaključaka, odrediti razvojnu strategiju.

Irodalom

1. AT Végrehajtó Bizottsága – Izvršno veće AP; Vajdaság AT regionális fejlesztési tervének projektuma – Projekat regionalnog plana razvoja AP Vojvodine; Újvidék; 2003.
2. Gábrity Molnár Irén: Az értelmiségpótlás körülményei. In: Gábrity Molnár Irén és Mirnics Zsuzsa (szerk.): Kisebbségi létjelenségek. Szabadka: MTT Könyvtár, 2003.
3. Kugler József: A Vajdaság településhálózatának sajátosságai. In: Nagy Imre (szerk.): Vajdaság. Pécs-Budapest: Dialog Campus Kiadó, 2007.

4. Magyarkanizsa község. In: Befektetési kézikönyv. Szabadka: Most-Híd Kft., 2005.
5. Mirnics Károly: A magyarok aránya községek és települések szerint. In: Gábrityné Molnár Irén és Mirnics Zsuzsa (szerk.): Kisebbségi létjelenségek. Szabadka: MTT Könyvtár, 2003.
6. Republički Zavod za Statistiku: Popis 2002 – Népszámlálás 2002. Beograd: Republički Zavod za Statistiku Srbije, 2002.
7. Somogyi Sándor et al.: SWOT-elemzés. In: Somogyi Sándor et al.(szerk.): Kistérségi távlatok – SWOT- és MACTOR-elemzések Délvidék regionális fejlesztéséhez. Szabadka: Verzal, 2007.
8. Sečei, M.: A gazdasági helyzet jellemzői – a községben uralkodó pillanatnyi helyzet. In: Strateški plan razvoja Opštine Kanjiža 2006 – 2010. Magyarkanizsa: k.n., 2006.
9. Takács Zoltán: Nem materiális tényezők és a határ menti települések társadalom- és gazdaságföldrajza. In: Gábrity Molnár Irén és Ricz András (szerk.): Kistérségek életerejé. Szabadka: Creative line d.o.o., 2007.
10. Tóth József: Kell nekünk régió? = Iskolakultúra 2004. 11. sz. www.iskolakultura.hu/documents/2004/12/repertorium2004.pdf (2007.11.10)
11. Tóth József –Trócsányi András: A magyarság kulturális földrajza II. Pécs: Pro Pannónia Kiadói Alapítvány, 2002.

Takács Zoltán
Ph.D. hallgató
Magyarkanizsa, Sumádia utca 31.
e-mail: takacszoltan@sksyu.net
Tel: 063/16-19-118

Nyugat-Bácska magyar lakta településeinek gazdasági és társadalmi fejlesztési lehetőségei

Diósi Viola

> **Bevezetés – Kiindulási pontok**

Nyugat-Bácska gazdasági és regionális fejlesztésével az utóbbi időkig nem sokan foglalkoztak. Az új gazdasági felfogás, az átalakult gazdasági helyzet azonban szükségessé tette, hogy a „nagy gazdasági egységek” mellett, a kis és elmaradott régiók fejlődésének egyik alappilléreként, az ún. mikro-régiók és azok lehetőségei is megkülönböztetett figyelmet kapjanak.

Nyugat-Bácska sajátos kistérség, amelyben a mezőgazdaságnak és az iparnak jelentős hagyománya van, Jugoszlávia széthullása előtt földrajzi fekvése is előnyös volt. A térség gazdasága az elmúlt 15 évben visszafejlődött, a munkanélküliség aránya Vajdaság más területeihez viszonyítva is igen magas.

Ez a tanulmány összefoglalója a már meglevő fejlesztési terveknek, de olyan szempontból vizsgálva Nyugat-Bácskát, annak adottságait, földrajzi, gazdasági és kulturális helyzetét, hogy abban kiemelkedjenek a magyarlakta települések fejlesztési lehetőségei. Ezek a falvak illetve mikrorégiók természetesen nem választhatók le a nagyobb földrajzi egységről, mégis olyan szempontokat és lehetőségeket szeretnénk figyelembe venni, amelyek pozitív módon különböztetik meg a magyar falvakat és a szórványban élő magyarság közösséget.

> **A cél**

A környezet által kínált lehetőségek kihasználására, valamint a régió sajátos előnyeire építve az öngerjesztő társadalmi-gazdasági fejlődés feltételeinek megteremtése, egyenlő esélyeket biztosít

va a régió teljes területén, különös tekintettel a magyar lakosság minél kedvezőbb helyzetbe hozására és a magyar települések fejlesztésére.

> **Földrajzi helyzet**

A Nyugat-bácskai körzet a 45° és 46° északi szélességi fok és 19° és 20° keleti szélességi fok között, Bácska észak-nyugati részén terül el. Területe 2.420 km². A régiót nyugaton a Dunáig és a központi részt igazi síkság jellemzi, keleten pedig enyhén lankás terület a Telecskai-dombokkal és 90 m átlagos tengerszint feletti magassággal.

A régió négy községből és azok 37 településéből áll:

1. Zombor Községet (1 178 km²) a következő 16 település alkotja: Aleksa Šantić, Babapuszta, Béreg, Bácsmonostor, Bezdán, Gádor, Doroszló, Kerény, Küllőd, Regőce, Nemesmilitics, Őrszállás, Sztapár, Bácsgyulafalva és Csonoplya. Ezek mellett a települések mellett a város környékéhez jelentős tanyacsoportok is tartoznak.
2. Apatin Községet (350 km²) a következő települések alkotják: Apatin, Kupuszina, Szentiván, Szilágyi és Szond.
3. Hódság Község (411 km²), amelyet a következő települések alkotnak: Hódság, Bácski Bresztovác, Bácski Grácsac, Gombos, Dernye, Karavukovó, Lality, Ratkovó és Szerbmilitics.
4. A Kula Községet (481 km²) alkotó települések: Kula, Veprőd, Lipar, Újcservenka, Cservenka, Bácskeresztúr és Szivác.

A régiónak 3 határátkelőhelye van: Magyarország felé Bácsbéreg és Bezdánnál a Duna, valamint Horvátország felé Gombos. A régió adminisztrációs, gazdasági és kulturális székhelye Zombor, amely Vajdaság négy legnagyobb városa közé tartozik.

> **Geostratégiai helyzet**

A felsorolt adatok alapján megállapíthatjuk, hogy a régió geostratégiai adottságai jók, középtávon pedig nagyon jók lehetnek. Még mindig érezhető az állapot, amelybe a volt Jugoszlávia szét hullása után került, valamint a közvetlen szomszédságban zajló háború utóhatása, ami a régióra is közvetlen veszélyt jelentett. Ezen események következtében Nyugat-Bácska gazdasága leépült, a szomszédos országokkal addig fennálló gazdasági, kereskedelmi és kulturális kapcsolatok visszafejlődtek vagy teljesen megszakadtak.

Középtávon számíthatunk arra, hogy a már Uniós Magyarországgal, valamint a csatlakozó félben lévő Horvátországgal megélnékülnek a gazdasági kapcsolatok, és olyan határmenti együttműködés alakulhat ki, amely jelentős gazdaságélénkítő hatással lesz a régióra, illetve a beruházási kedvet is jelentősen megnövelheti.

Nyugat-Bácska földrajzi helyzete alapján ideális tranzitállomása lehetne az Európa Unióból a Balkánra és az Adriai tengerre, illetve a fordított irányba áramló árunak, és – bizonyos infrastrukturális fejlesztések után – a személyforgalomnak is. A régióból könnyen elérhető számos külföldi (Magyarország, Horvátország, Bosznia), és nagyobb hazai piac (Újvidék, Belgrád), ami a mezőgazdasági termékek és termények kereskedelme szempontjából jelenthet előnyt az ország hasonló tevékenységet folytató más régióihoz viszonyítva.

Nyugat-Bácska a vajdasági város-régiók versenyében elsősorban jó geopolitika helyzetét, úthálózatát, múltjának adottságait és jó termőföldjeit használhatja fel. Így Zombor Vajdaság egyik ígéretesebb regionális központjává válhat és Nyugat-Bácska pótolhatná Észak-Bácska mögötti lemaradását. A régió geopolitikai adottságait és a viszonylag jó közlekedési infrastruktúrát kihasználhatja a közlekedési útvonalak mentén megtelepülő intermodális és logisztikai központok.

> **Demográfiai adatok**

A 2002-es népszámlálás adatai alapján a Nyugat-bácsi körzet területén 213 242 lakos élt. A népsűrűségét illetően Vajdaságban a régió a közepesen lakott területek közé tartozik 88 lakos/km², ami a vajdasági 94 lakos/km²-es átlag alatt van.

A Nyugat-bácsi régió 4 községében összesen 21 825 lakos vallotta magát magyarnak, ami az összlakosság 9,77 %-át teszi ki.

> **Általános demográfiai jelenségek**

1. Minden községben, faluban – nemzetiségtől függetlenül – negatív a népszaporulat.
2. A városok közül – Hódság kivételével – mindenhol enyhén növekedett a lakosság száma, ami nem a pozitív népszaporulattal, hanem a környező falvakból illetve más településekről történő beköltözéssel magyarázható.
3. Valószínűsíthető, hogy az őslakosok számának természetes csökkenése a kimutatott adatoknál nagyobb volt, ez azonban a nagy számú, a volt jugoszláv tagköztársaságok területeiről betelepült menekültek miatt nem mutatható ki.

> **Foglalkoztatás**

A 2003-as nyilvántartási adatok alapján összesen 30 400 személy volt munkaviszonyban, míg a munkanélküliek száma ugyanabban az időszakban elérte a 32 566 főt.

A foglalkoztatás szerkezetét tekintve 2002-es adatok állnak rendelkezésre. Ennek alapján az ipari üzemekben dolgozók aránya 48,21%, a mezőgazdaságban 20,44 %, a vízművekben 0,39%, az építőiparban 4,3%, a közlekedésben 1%, a kereskedelemben 13,19 %, a vendéglátóiparban 4,44%, a kézműiparban 1%, a közszolgáltatásban 1,87%, a pénzügyi és más szolgáltatásokban 1,53 %, az egyéb területeken pedig 0,59 %.

A foglalkoztatás szerkezeti vizsgálatából látható, hogy a régióra jellemzőek a kisvállalkozások, amelyekben az iparosok saját-

magukat foglalkoztatják. A 2003-as időszakban 10 960 személy dolgozott önálló kisipari műhelyekben.

A mezőgazdasági birtokokon 3781 foglalkoztatottat tartottak nyilván. A magántermelők többnyire törpebirtokokon gazdálkodva, fő tevékenységként foglalkoznak mezőgazdasággal, korlátozott versenyképességgel.

Ugyanebben az időszakban 31 500 munkanélküli szerepelt a nyilvántartásban, ami nagyon magas szám az aktív munkavállalókhöz képest.

Az összesített Nyugat-bácskai foglalkoztatási adatokhoz viszonyítva a többségében magyar lakta falvak foglalkoztatása még rosszabb képet mutat. A legtöbb településen a foglalkoztatás a gazdaságilag periférikus területnek számító, előregedő falvakra illő jellemzőket mutatja.

A nagyfokú munkanélküliség, az eltartottak aránya, a képzettségi mutatók, a foglalkoztatottak szektoronkénti megoszlásai mind a fenti állítást támasztják alá. A falvakban nincsenek dinamikus húzóágazatok, fejlődő területek és működőképes tőke is alig akad.

Ennek ellenére a klasszikus értelemben vett munkaerőpiacon kevés személy van. Ennek legfőbb oka, hogy a magyarlakta falvakban a legtöbb család mezőgazdasági tevékenységből él, együttesen gazdálkodnak, terményeiket egyedül értékesítik és így kiesnek a szociális hálóból, illetve a munkaügyi hivatalok nyilvántartásaiban sem jelennek meg. Klasszikus értelemben vett munkanélküli szinte alig létezik, hiszen a szociális háló gyengesége mindenkit valamilyen munkavégzésre, önellátásra kényszerít. Itt jellemző a munkanélküliek szürke és árnyékgazdaságban való megjelenés is.

Általánosságban az is elmondható, hogy a munkaerőpiac sem országos, sem a régió szintjén nem rugalmas. A nagyfokú munkanélküliségre az is hatással van, hogy hiányosak a közösségi kezdeményezések is, a települések nem használják ki a szociális vállalkozásokban és az alternatív foglalkoztatási megoldásokban rejlő lehetőségeket. Ennek oka a kapacitás hiánya, a gyenge civil-

szféra, amely alternatív képzési lehetőségek hiányában nem rendelkezik piacképes, hasznosítható elméleti és gyakorlati tudással olyan nagy projektumok megvalósításához, ami hatással lehetne környezetük foglalkoztatási helyzetének javítására.

Példaként Kupuszina 2006-os foglalkoztatottsági megoszlása mutatható be, amelyről elmondható, hogy a többi magyar lakta falu is hasonló mutatókkal rendelkezik:

- 85 % a mező- és erdőgazdaságban,
- 7 % az iparban,
- 3 % a kereskedelemben és vendéglátóiparban,
- 1 % a közigazgatásban,
- 3 % a szolgáltató iparban
- 2 % egyéb szektorban dolgozók aránya.

A legalacsonyabb képzettséggel rendelkezők elhelyezkedési esélyei a legrosszabbak, hiszen a mezőgazdaság már nem tudja befogadni őket, de ugyanez a helyzet az iparban is, ugyanis már nincs olyan ipari termeléssel foglalkozó vállalat, amely nagyobb számú képzetlen munkaerőt tudna foglalkoztatni.

A magasabb fokú képzettséggel rendelkezők közül kevesen kapnak munkát a falvakban, ezért a legtöbb közöttük az ingázó, míg a munkanélküli értelmiségiek közül a legtöbben elhagyják a falvakat és nagyobb városokba, vagy külföldre vándorolnak. Az elvándorolt nyugat–bácskaiak közül a legtöbben Szabadkán vagy Magyarországon (Baja, Pécs, Szeged, Budapest) élnek.

A fiatalok foglalkoztatási esélye is kedvezőtlen. A magyarok fiatalok a nem tökéletes szerb nyelvtudás miatt esetenként még hátrányosabb helyzetben vannak. Az itteni piaci viszonyok mellett még mindig kevés munkahelyen jelent előnyt a magyar nyelv anyanyelvi szintű ismerete. A magasabb fokú képzettségű fiatalok nagy részére kifejezetten jellemző a falvakból való elvándorlás, ami gazdasági és demográfiai szempontból is még rosszabb helyzetbe hozza ezeket a településeket.

> **Iskolarendszer**

Nyugat-Bácska székvárosa Zombor még mindig jelentős oktatási központ, ahol számos középiskola működik (gimnázium, egészségügyi, műszaki, mezőgazdasági középiskolák), amelyekben – a mezőgazdasági középiskola kivételével – magyar tan nyelvű osztályok is nyílnak.

Emellett tanítóképző egyetem, mezőgazdasági egyetem és menedzserképző magán főiskola és egyetem is működik, de csak a tanítóképzőben folyik magyar nyelvű oktatás.

Jellemző az is, hogy a környező települések magyar fiataljai a földrajzi közelség miatt – pl. Bezdán 8 km-re helyezkedik el a magyar, 3 km-re a horvát határtól – már a középiskolai tanulmányaikat is Baján vagy Pécssett folytatják. Az egyetemi hallgatókra még inkább jellemző az ingázás.

Ebből azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a potenciális munkaerő képzésének feltételei adottak, és amennyiben sor kerül a felsőoktatás reformjára és a bolognai folyamat bevezetésére, továbbá amennyiben a felsőoktatási intézményekben választható szakokat a piac igényeihez igazítják, a fiatalok ingázása és elvándorlása jelentősen csökkenhet.

> **Gazdasági helyzet**

Nyugat Bácska legfőbb gazdasági értékei:

- a kitűnő minőségű termőföld,
- a Duna közelsége a teherszállítás, a halászat, és az idegen forgalom szempontjából,
- a Dunához kapcsolódó csatornahálózat (a legnagyobbak a Duna –Tisza–Duna csatorna – 186 km hosszú –, a Bácskai Nagy Csatorna, a Bezdán – Szentiváni csatorna és a Zombor – Hódsági csatorna), amelyek vize öntözésre is alkalmas,
- az ásvány- és termálvizek, (75 és 95 °C hőmérséklettel, kénben gazdagok),
- a nagy mennyiségű biomassa a mezőgazdaságból,

- gazdag növény- és állatvilág (erdők, vadászterületek, a bajai csatorna akvatórium),
- a szelek gyakorisága a Telecskai Dombokon,
- téglagyári agyag, homok, sóder.

A régió gazdaságáról általánosságban ugyanaz mondható el, ami Szerbia egészének gazdaságáról, vagyis nehezen épül fel a 90-es évek elején bekövetkezett gazdasági összeomlásból, a volt jugoszláv és a külföldi piacok elvesztéséből, amelynek következtében jelentős a lemaradása a szomszédos országok hasonló kondíciókkal rendelkező régióihoz viszonyítva.

Nyugat-Bácska fejlesztésének kiindulópontját a pozitív jövőkép – vízió – kialakítására kell alapozni, vagyis meghatározni azt, hogy a régió hova szeretne eljutni. Ehhez azonban a valós helyzet feltárására és a régió helyzetének stratégiai jellegű vizsgálatára van szükség a környezet kínálta lehetőségek megismerése érdekében.

A régió gazdasági mutatói kedvezőtlenek. Az egy főre eső hazai termék értéke (GDP) 2003-as adatok szerint az ország régióihoz képest itt a legalacsonyabb, vagyis kb. 1 200 USD, (az EU átlagának 5%-át sem teszi ki), míg az országos átlag 2 500 USD.

Jelentős térségi különbségek vannak a régión belül is. Míg néhány város (Zombor, Apatin) dinamikusan fejlődő térség, addig a falusias jellegű kis településeken gyakorlatilag nincs árutermelés, nincsenek munkalehetőségek. Ez a jelenség a többségében magyar lakta településeken kifejezett.

A régió gazdaságának versenyképessége is korlátozott. Nem történt meg a szerkezeti átalakítás. A mezőgazdaság és az abból élők aránya jóval a szerbiai átlag felett van. Nem piacorientált a termelés.

Az ipar és a szolgáltatások kisebb szerepet töltenek be a gazdaságban. Az ipar nagy része a mezőgazdasági termények feldolgozására és az élelmiszeriparra összpontosít. Az ipari üzemek közül kevés rendelkezik korszerű technológiákkal, ugyanis kevés külföldi tőke érkezett Nyugat-Bácskába, a hazai vállalatok ugyanakkor nem voltak képesek önerőből a technológiai váltásra.

A régió kis- és közepes vállalkozásaira is a tőkehiány jellemző, ami megmutatkozik a vállalkozások számában is. 2003 -ban a Nyugat-bácskai körzetben 5515 vállalat volt bejegyezve, közülük 17 társadalmi, 3832 magán, 202 szövetkezet, 108 vegyes, 119 állami, 1097 nem megjelölt tulajdonban volt. Az 5515 vállalatból mindössze 1346 folytatott tényleges tevékenységet, ami a bejegyzett cégek 24,41 %.

> **Mezőgazdaság, erdészet, vadászat, halászat**

A mezőgazdasági termelés természeti adottságai jók. Magas a napsütéses órák száma, átlagosan 1766 óra évente. Az átlagos csapadékmennyiség 550/650 l/m², az esős napok átlagos száma évenete 125, a levegő viszonylagos páratartalma 75%. Az átlagos évi hőmérséklet 10, 5 C° fokot tesz ki.

A földterületek felhasználása a következőképpen alakult:

- 80% szántóföld,
- 6% állattenyésztésre használt földterület,
- 10% konyhakertészet;
- 2% gyümölcsstermesztés,
- 1% szőlészet és haltenyésztés.

A kisebb erdőterületeket és a víz alatt fekvő területeket leszámítva elmondhatjuk, hogy a régió egész területe (2074 km² vagyis 85,7%) jó minőségű termőföld.

Magántulajdonban 106 880 hektár, társadalmi tulajdonban pedig 78 748 hektár van.

Kultúrnövények termesztésével és állattenyésztéssel 162 vállalat és földműves szövetkezet foglalkozik.

A mezőgazdasági termelés – a kistermelők esetében – még mindig önellátó és jövedelem kiegészítő jellegű gazdálkodás, vagyis a termelők többsége azért foglalkozik mezőgazdasággal, mert ez jelenti az egyetlen megélhetési lehetőséget. Nem jellemzőek a nagyobb árutermelő tanyai gazdaságok, vállalkozások sem.

A második világháború után a legtöbb Nyugat-Bácskai településen létezett jellemző termelő-, valamint általános földműves szövetkezet. Ez a termelés -szervezési forma mára már megszűnt. A legtöbb szövetkezet elsősorban a föld visszaszámaztatás, másodsorban a veszteséges termelés miatt szűnt meg. Közülük néhányat privatizáltak.

A biogazdálkodás – megfelelő szaktudás és felvevő piac hiányában – még mindig nem jellemző erre a térségre, de biztató jel, hogy egyes gyógynövények termesztése már ipari méreteket öltött. A kedvező természeti adottságok, a tiszta levegő, a jó minőségű termőföld különösen alkalmas lenne az ilyen mezőgazdasági tevékenységre.

A térségben leggyakrabban termesztett gabona a kukorica, a búza, az ipari növények közül pedig a napraforgó, cukorrépa és a szója.

Hagyományosan termesztett ipari növény volt a régióban a kender, amely különösen a múlt század ötvenes éveiben játszott nagy szerepet a térség mezőgazdaságában és iparában is. Doroszlón például az ötvenes években 3 kendergyár is működött.

A dohánytermesztésnek is hagyománya volt ezen a vidéken, de mára már csak Telecskára és környékére jellemző ez a növény.

Előfordul még a jó minőségű fűszerpaprika is. Kupuszina jellemzően konyhakertészettel foglalkozó település, ahol főként hagymát és káposztát termesztenek.

A régióra kevésbé jellemző a szőlészet és gyümölcstermesztés. Gyümölcstermesztéssel leginkább szintén Kupuszinán foglalkoznak, ahol az alma, a barack és a szilva a legelterjedtebb.

A mezőgazdasági földterületek közvetett hasznosítási módja, vagyis a horgászat, a vadászat, a természetjáró turizmus, a falusi vendéglátás szintén jelentős lehet az életminőség javítása és a népességmegtartás miatt is.

A jó termőföldek lehetővé teszik az állatállomány minőséges takarmányozását.

Az állattenyésztésre is jellemzőek az elaprózott állományok, de vannak már nagyobb tenyészetek is. A legjellemzőbb a sertés-, a szarvasmarha- és a baromfitenyésztés.

A Nyugat-bácskai régió 4,83%-át borítja erdő, ami 11.621 hektárt tesz ki. Ezek az erdők lombhullatók: akác, hárs. A kitermelt fát többnyire fűtésre, kisebb mennyiségben ipari célokra használják.

Az erdők jelentősek még a vadállomány, a gombagyűjtés és más erdei termények, valamint a vadászat és rekreáció szempontjából is.

> **Ipar**

A modern gazdaság fejlődésének alapjai, vagyis:

- a lakosság iskolázottsága (a közép és felsőfokú képzettségűek aránya, az idegen nyelvtudás, informatikai ismeretek),
- a versenyképes piacgazdaság,
- a gazdaság megfelelő és arányos szerkezete,
- privatizáció és
- a modern gazdaság intézményrendszere még mindig nincs a megfelelő szinten Szerbiában, de Nyugat-Bácskában sem.

Ez a gazdaság minden területén, különösen pedig az ipar területén érezhető.

Az élelmiszeripar korábban is jelentős volt a régióban. A jó minőségű alapanyagokra való tekintettel korábban néhány nagy kapacitású élelmiszeripari vállalat jött létre, amelyek hagyományosan jó minőségű termékekkel és a hozzájuk tartozó piacokkal is rendelkeztek. Ezeknek a vállalatoknak többségét már magánosították.

A legjelentősebb kapacitásokkal az apatini sörgyár, a zombori étolajgyár és tejgyár, a cservenkai alkoholgyár és kekszgyár rendelkezik, de jelentősek még a különböző malmok, péküzemek, silók és takarmánykeverő üzemek is.

Fémfeldolgozással, mezőgépgyártással és kapcsolható eszközök, valamint gépészeti és villamossági berendezések előállításával is több – valamikor egész Jugoszláviában számon tartott – cég foglalkozik.

A régióban, a Duna mentén, három hajógyár is üzemel.

A felsorolt ipari tevékenységeken kívül még a bőrfeldolgozó-, a textil-, a fa-, az építő- és a vegyipar is jelen van.

Nagyobb ipari létesítmények csak városokban találhatóak, míg a falvakban csak néhány kisebb üzem működik, de azok többnyire csak a helyi igények kielégítésére szolgálnak. Ilyenek a pékségek, terménytárolók és takarmánykeverők.

A multinacionális vállalkozások még nem telepedtek meg a régióban. A régió vállalatának látszólag ez abból a szempontból előnyös, hogy nem annyira kiélezett és tarthatatlan a konkurencia, és ez időt adhat ezeknek a vállalkozásoknak a megerősödéssel. Ez azonban csak látszólagos előny, mert a konkurencia kényszerítő hatásának késése további pangást okozhat.

Várható az is, hogy a multinacionális társaságok megjelenésével a jelenleg sikeres kis- és középvállalkozások a beszállítói láncokon keresztül kapcsolódhatnak a tőkeerős multinacionális vállalkozásokhoz, ezáltal korszerűbb technológiák bevezetésére és alkalmazására is szert tehetnek.

A fejlettebb országokban a gyakorlat azt mutatja, hogy a helyi vállalkozások létrehozását a regionális gazdaságfejlesztés eszközeiből és intézményeivel támogatják. Ezek a cégek megerősödésük érdekében klasztereket hoznak létre. Ez tanácsos lenne a régió kisvállalkozásai számára is, hiszen hathatós együttműködés és támogatás nélkül ezek a vállalkozások nem tudnak lépést tartani a kihívásokkal.

Az előzőek érdekében fontos lenne a kisvállalkozók számára képzéseket indítani, ahol jelentős szerepet kapnának a gazdasági és vállalat-vezetési, irányítási ismeretek.

> **Közlekedés**

A régió úthálózata 144 km főútvonalból, 166 km regionális és 336 lokális útból áll. A régión két tranzit főútvonal halad keresztül, mégpedig az M-17/1 – Duna Bezdán (szerb–horvát határ), Zombor és Szabadka vonalon és az M-18 Béreg (szerb–magyar határ), Zombor, Hódság, Bácspalánka, Erdevik és Kuzmin vonalon.

A régió fejlett teher- és személyszállítási kapacitással rendelkezik. Elsődleges feladat a fő és mellékútvonalak kiépítése és felújítása abból a célból, hogy a régió minél jobban képes legyen bekapcsolódni a nemzetközi úthálózatokba.

A vasútvonalak hossza 289 kilométert tesz ki, amelyből Zombor Községhez 140 km, Apatinhoz 31, Kúlához 53 és Hódsághoz 64 km tartozik. Egy vasúti híd halad át a Dunán, amely a nemzetközi vasúti forgalomban használatos a Gombos- Vinkovci útvonalon.

Zomborban katonai repülőtér működött, amely – fejlesztések és átalakítások után – alkalmas lehet személyszállító kisrepülőgépek fogadására is. Ez a turizmus – ezen belül is a külföldi vadászturizmus –, valamint a külföldi befektetések szempontjából jelenthetne előnyt.

A postai és a telekommunikációs forgalom – a szerbiai viszonyokhoz képest – közepes állapotban van. A régió 44 telefonközponttal rendelkezik, melynek kapacitása 67 820 telefonszám, 533 km kábelhálózattal, 57 709 előfizetővel.

A három mobilszolgáltató hálózati lefedettsége kielégítő. A régióban nincsenek pontos adatok a mobiltelefon használok számáról, de becslések szerint ez az arány igen magas.

Az Internet felhasználók száma egyre inkább növekszik. Az összes jelentősebb Internet szolgáltató jelen van a körzetben, de akadnak lokális szolgáltatók is. A régió városaiban a széles sávú internet hozzáférés minden vállalkozás és a lakosság legszélesebb csoportjai számára is elérhető, ami sajnos még nem mondható el a legtöbb kisebb településről, faluról.

Nyugat Bácska több magyar lakta településén létesítettek eMagyar pontot, ami lehetővé teszi a jó minőségű, gyors Internet kapcsolatot a helyi közigazgatások, iskolák és a lakosság számára.

A digitális írástudással kapcsolatos készségek az általános és középiskolai oktatáson keresztül folyamatosan terjednek. Az idősebb és képzetlenebb csoportok oktatását sok helyen a civil szféra végzi, az eMagyar pont és a TeleHáz mozgalom segítségével. Az elektronikus szolgáltatások száma folyamatosan bővül a közigazgatásban, a kultúrában, és bankszektorban. A távtanulási és távmunka lehetőségek a kis településekre még nem jellemzőek, pedig ezek jelenléte jelentősen növelné az itt élők munkalehetőségeit, felzárkózási esélyeit és életminőségét is.

> **Média**

A régióban négy Információs Központ működik az ide tartozó négy városban, amelyek regionális érdekeltségű hetilapokat adnak ki (Somborske Novine, stb.) és közszolgálati rádióműsort sugároznak. Magyar nyelven a Dunatáj című hetilap jelenik meg, amely többnyire a magyar közösséget érintő híreket, cikkeket jelenteti meg.

A közszolgálati rádióadókon kívül még öt lokális jellegű rádióállomás és két tévécsatorna is működik. A Zombori Rádió napi egy órában magyar adást sugároz. A fontosabb szerbiai rádió és televízióadások elérhetőek a régióban, sőt a magyarországi földi televízió- és rádióadók sugározta műsorok is kitűnően foghatóak.

> **A környezet állapota**

A levegő állapotára az ipari vagy egyéb káros szennyezések nincsenek vagy csak kis mértékben vannak hatással.

A belvíz sem jellemző a környékre, ugyanis a DTD Csatorna a felesleges vizek nagy részét összegyűjti a talaj alatti rétegekből, így nincsenek belvízkárok, s csak az alacsonyabban fekvő területeken veszélyeztetik a mezőgazdasági termelést. A termőtalaj minősége

európai viszonylatban is kitűnő, művelésre alkalmas. Feltétlenül meg kell említeni a talajtani adottságokban rejlő lehetőségeket.

A városokban a szennyviz- és a hulladékkezelés részben megoldott, de a környező falvakban ugyanezek a kérdések kiemelt problémát jelentenek. A falvak környékén mindenhol létesítettek személtlerakó helyeket, ahova a helyi lakosok maguk szállítanak ki minden nemű hulladékot. Ez amellett, hogy káros lehet a környezetre és az emberek egészségére is, a szelektív hulladékgyűjtést és az újrafelhasználást sem teszi lehetővé.

> **Vízgazdálkodás**

A régió jelentős vízmennyiséggel rendelkezik, amelyet a vízi-közlekedésben, a mezőgazdaságban (öntözés), ivóvízként és az iparban hasznosítanak.

A rendelkezésre álló vízmennyiség nincs kellőképpen kihasználva a vízi-közlekedésben és a mezőgazdasági földterületek öntözésére (eddig 8315 Ha-ra kiterjedő öntözőrendszer van használatban), pedig a Duna –Tisza–Duna csatorna műszakilag megfelel az öntözőrendszer bővítésére.

> **Idegenforgalom**

A Duna–mente földrajzi adottságainak köszönhetően jelentős idegenforgalmi célponttá válhat. Ebből is kiemelkedik a vadászturizmus, amelynek már jelentős hagyományai vannak a térségben. Az utóbbi néhány évben jelentős külföldi beruházások is történtek a vadászturizmus fellendítése érdekében.

Volt érdeklődés külföldi (olasz, német, osztrák) vadászcsoportok részéről, akik amellett, hogy a vadászturizmust – mint a falusi turizmus luxus formáját – felfejlesztették, több külföldi befektető is a környékre vonzottak.

A vadászturizmusban azonban az előnyök mellett (munkahelyteremtés, külföldi befektetők, falusi szálláshelyek kihasználása)

komoly gondot jelent a vadállomány kilövése, amely nem tud kellő mértékben megújulni, és féltő, hogy ez a vadállomány kipusztulásához vezet. Ezen kívül számos, az Európai Unióban védett madárfaj (fűrjek, bizonyos énekes madarak) kilövése Szerbiában engedélyezett, ami vonzerőt jelent a külföldek számára, de felboríthatja az itteni élővilág ökológiai egyensúlyát.

Ahhoz, hogy a falusi turizmus "eladhatóvá" váljon, a hagyományait ápoló falusi közösségeknek fel kell ismerniük saját erőforrásaikat: a természeti, kulturális és táji értékeiket, nemzeti kulturális örökségüket.

A vidék magyar falvai közül többen neves hagyományőrző falvak (Kupuszina, Doroszló), ahol még fellelhetők a régi népszokások, tárgyi- és kultúrértékek, a népviselet, amelyek szintén érdekesek lehetnek az idegenforgalom szempontjából. A következő ilyen jellegű látványosságokat említhetjük:

- a doroszlói tájház, és Fehér Ferenc emlékház,
- a telecskai dohánymúzeum,
- a kupuszinai falumúzeum,
- a római sáncok,
- Zombor városa (Megyeháza, Szerb Nemzeti Színház, Milan Konjović Galéria, stb),
- a doroszlói Szentkút.

Számos olyan rendezvény is van, amelyek – hagyományápoló és közösségmegtartó erejük mellett – a turisták érdeklődésére is számíthatnak. Ezek a rendezvények a következők:

- doroszlói Búcsú, amely Vajdaság legnagyobb vallási megmozdulása,
- doroszlói szüreti bál, hagyományos népviseletben történő felvonulással,
- sziváci Szenteleky Irodalmi Napok,
- a sztapári fiákerparádé („Fijakerijada”),
- bezdáni utcabál,
- a kupuszinai paraszvetélkedő.

Gyógy- és egészségturisztikai központok kialakítására is alkalmas lehet Nyugat Bácska és környéke, ugyanis jelentős termál-

és gyógyvíz valamint gyógyiszap tartalékai vannak, de eddig csak az Apatin és Szilágyi között lévő Banja Junaković – már nem túl korszerű – gyógyfürdő üzemel, leginkább beutalt betegápolással.

Wellness és élményfürdő nincs a környéken, holott a természeti kincsek adottak, valamint valószínű, hogy a közönség is érdeklődést mutatna iránta.

A lovas turizmus is kezdetleges, kevesen foglalkoznak lótenyésztéssel, holott ez kitűnően kapcsolódna a falusi turizmushoz és a vadászturizmushoz is, ugyanakkor a gyógyturizmusba is bekapcsolhatnák.

> **Kulturális élet**

Nyugat Bácska kultúrája – a régió sajátos geopolitikai helyzetéből és történelméből adódóan – több nagy kultúra integrálásával, keveredésével jött létre. Ennek következményeként sokszínű, innovatív és az értékek befogadására és felhasználására képes kultúra alakult ki.

A magyar kultúra – sokszínűségének, befogadó jellegének és széles beágyazottságának köszönhetően – szilárd alapja lehet a gazdaság fejlesztésének is. Ugyanis, az itt élő magyar közösségek kétnyelvűségüknek, munkakultúrájuknak köszönhetően a gazdasági fejlődés motorjává válhatnak.

A magyar közösségekre kifejezetten jellemző, hogy közösségi életük igen élénk. Erős a hagyományok megőrzésének igénye. A közösségek tisztában vannak saját hagyományaikkal, kulturális értékeikkel, és igyekeznek azt minél teljesebben átadni az utánuk következő nemzedékeknek.

Szorosak a magyar falvak egymás közötti kapcsolatai, amelyek közös rendezvényeken, egymás programjainak a követésén és az azokban való részvételtől látszik. Jelentősek a művelődési egyesületek és iskolák közötti magyarországi kapcsolatok. A legtöbb falu testvértelepülési kapcsolatokkal is rendelkezik.

Minden magyar lakta településen működnek művelődési egyesületek, amelyek a hagyományápolás mellett a falu kulturális életének a fő szervezői. Minden egyesület, kivétel nélkül, saját épülettel rendelkezik, ahova más civil szervezeteket is befogadnak. Ezek az épülettel, irodahelyiséggel rendelkező szervezetek, az itt összefutó információk, szervezési tapasztalatok és kapcsolati tőke alapján a települések gazdasági fejlesztése szempontjából is fontos szerepet tölthetnek be.

A művelődési egyesületek közül kiemelendő a zombori székhelyű Polgári Kaszinó, amely a Nyugat-Bácskában élő magyarság regionális kulturális intézménye.

> Javaslatok Nyugat Bácska fejlesztéséhez

Ahogy a fentiekből kitűnik, Nyugat Bácska olyan jó geo-politikai és természeti adottságokkal rendelkező kistérség, amelyek biztosíthatják számára a közép- és hosszútávú fejlődés lehetőségét.

A régió – az elmúlt 15 év gazdasági és politikai eseményei miatt – még mindig nem tudta kiheverni az őt ért megrázkódtatásokat, és emiatt jelentős lemaradásai vannak mind Vajdaság más régióhoz, mind a szomszédos országok hasonló adottságokkal rendelkező térségeihez viszonyítva.

A térség fejlesztésének szempontjából kulcsfontosságú szerepe lehet:

1. a mezőgazdaságnak,
2. a mezőgazdaságra épülő feldolgozóiparnak,
3. a jó geopolitikai helyzetnek és
4. a turizmus specifikus ágainak (vadász- és gyógyturizmus).

> Javaslatok a mezőgazdaság fejlesztéséhez

– mivel jó minőségű termőföldről van szó, ahol nem volt jellemző a műtrágya és növényvédő szerek túlzott használata, ezért ezek a területek alkalmasak bio-termesztésre, ami jelentős előnyhöz juttathatja a termelőket;

- a termőföldek szerves trágyával történő trágyázásának fokozása, ami szintén kedvező a biogazdálkodás, illetve az organikus termelés terjedéséhez
- öntözési lehetőségek feltárása, és jobb kihasználása, (Duna közelsége, csatornahálózatok) ami jelentősen segítheti a kertészeteket,
- a termőterületek alkalmasak jó minőségű ipari paprika termesztésére, ami a hazai és a külföldi piacokon is kitűnően értékesíthető;
- a jó minőségű (bio) termények visszaszerezhetik a 90-es évek elején uralt piacot, de ehhez a termelők egységes, szervezett fellépésére, valamint a termények jól megszervezett szállítására is szükség van,
- tároló infrastruktúra kiépítése (silók, hűtőházak),
- a régi hagyományos kultúrák termesztése (kender, dohány), amelynek az Európai Unió piaca ideális célállomása lehet,
- a repcetermesztés újbóli bevezetése, mint a bio -üzemanyag alapanyagának termelése szintén jelentős, erre a terményre jelentős kereslet van az EU piacán,
- gyógynövények termesztése minél nagyobb területen,
- mintagazdaságok kialakítása a helyi gazdák, szakemberek, és befektetők bevonásával, amelynek segítségével versenyképesebbé tehető a termelés és hatékonyabb lehet a piacok elérése, ugyanakkor a konkurenciaképesség növelése mind a hazai, mind a külföldi piacokon is,
- a mezőgazdasági termelés minőségbeli javításához a gazdák képzésére is szükség van, amelynek megszervezését a civil szférának kell vállalnia.

> Javaslatok a mezőgazdaságra épülő feldolgozóipar fejlesztéséhez

- amennyiben a repce termesztése nagyobb termőterületen folyrna, megfontolandó egy, a repce feldolgozását végző gyár építése a régióban, de ugyanez vonatkozik a kender termesztésre, illetve feldolgozásra is,
- az élelmiszeripar – bár a legfejlettebb iparágna számít – jelentős lendületet kaphat a jó minőségű bio -élelmiszerek feldolgozásával, ahol nem feltétlen a mennyiségre, hanem a minőségre helyeződik a hangsúly,

- a jó minőségű fűszerpaprika szárítása és őrlése viszonylag kis befektetést igénylő, de minőséges és jól eladható termék előállítását jelentheti.

> Javaslatok a jó geo-politikai helyzet kihasználásához

- Nyugat –Bácska tranzitállomás lehet az Európai Unió és a Balkán országai között folyó áru- és személy-forgalomnak,
- Ahhoz, hogy ez megvalósulhasson, jó közutakra, fejelett vasúthálózatra, hajózható Dunára és határátkelőhelyekre van szükség. A felsorolt feltételek alapjai már le vannak fektetve, azonban jelentős beruházások és fejlesztések szükségesek ahhoz, hogy a régió zökkenőmentesen és minimális kockázattal tudjon átáramlani az áru-, teher- és utasforgalom,
- Vám szabad terület létrehozása, amely jeletős vonzerővel bírna a külföldi befektetők számára,
- Logisztikai központ létrehozása, amely szavatolt ki- és berakodó, valamint raktárlehtőséget is biztosítana az itt működő vállalatoknak.

> Javaslatok a vadász- és gyógyturizmus felfejlesztéséhez

- Jelen pillanatban a vadászturizmus a régió legjelentősebb turisztikai vonzereje, amely amelelt, hogy sok külföldi turistát, külföldi befektetéseket és új munkahelyek teremtését is jelentheti, a vadállomány, sőt több – Szerbiában még nem, de Európában már védett – madárfaj jelentős csökkenését eredményezte,
- Ahhoz, hogy a vadászturizmus megfelelő szinten tudjon maradni és fejlődni, elsősorban a törvénnyel kell védeni a vadállományt és a veszélyeztetett madarakat, szabályozni a külföldre kivihető kilőtt vad mennyiségét, és a törvények megszegése esetén szigorú büntetéseket kell kilátásba helyeznie. Hosszú távon csak így védhető meg az az élővilág és vadállomány, amelyre a vadászturizmus alapozható, és elkerülhető az, hogy a régió erdei „kiürüljenek“.

- Ahhoz, hogy a régió turizmusa fejlődni tudjon, a magyar lakta településeknek egységes marketing stratégiára van szüksége, amely a természeti adottságok mellett a vidék gazdag hagyományait, néprajzi és tárgyi értékeit, történelmi és vallási emlékhelyeit, valamint rendezvényeit mutatja be, és amelynek célcsoportja – a vajdasági célcsoportok mellett – a Kárpát-medence magyarsága lehetne.
- Úgyes marketing stratégiával a vadászturizmus mellé illeszthető még a természetjáró, ún. „bakancsos turizmus” és a Duna melletti falvakban a halászturizmus is.
- Ahhoz, hogy a vázolt idegenforgalom beindulhasson és jövedelmet biztosítson az itt élők számára, minél több panzióra, vendégházra, kiadó szobára lenne szükség.

> **Összefoglaló**

Nyugat-Bácska, mint kistérség jó geo-politikai és természeti adottságokkal rendelkezik, amelyek biztosíthatják a közép- és hosszú távú fejlődést. Ellenben a régió – az elmúlt 15 év gazdasági és politikai eseményei miatt- még mindig nem tudta kiheverni azokat a megrázkódtatásokat, amelyek érték, és emiatt jelentős a lemaradása Vajdasághoz, más régiókhoz, de a szomszédos országok hasonló adottságokkal rendelkező térségeihez képest is.

A térség fejlesztésének szempontjából kulcsfontosságú szerepe a mezőgazdaságnak, a mezőgazdaságra épülő feldolgozóiparnak, a jó geopolitikai helyzetnek és a turizmus specifikus ágai (vadász- és gyógy turizmus) fejlesztésének lehet.

Nyugat-Bácskának ahhoz, hogy fejlődni tudjon – a fent felsorolt kulcsfontosságú szektorok fejlesztése mellett – pontos program és jövőkép meghatározására van szüksége, amely meghatározza helyi forrásainak hatékonyabb kihasználását, és modernizációját, elérheti egy versenyképesebb gazdaság kialakulását, amely a helyi tradicionális értékek megőrzése mellett biztosíthat jólétet és fejlődési lehetőséget lakossága számára.

A helyi források kihasználása a humán erőforrások, és a termőföld hatékonyabb felhasználását jelenti, valamint a kitérési lehetőségek felismerését és azok kiaknázását.

A modernizáció és a szellemi tőke, az innováció bevezetését jelenti, amely nem csak a piacképes tudást foglalja magába, hanem a szervezési készségeket, sikeres érdekérvényesítést és kapcsolatteremtést is.

A tradicionális értékek megőrzése szintén fontos elem, hiszen a modernizáció nem lenne szabad, hogy az eredeti értékek rovására valósuljanak meg.

A helyi jólét a társadalmi, gazdasági, közösségi és környezeti jólétet jelenti, amely teljes életminőséget biztosít az ott élők számára, adott fejlődési lehetőségekkel, nyugodt, tiszta, élhető környezetben.

Remélhetőleg a Nyugat-Bácskában maradás, le- és visszatelepülés nem kényszerpálya, hanem szabadon választott, lehetőségekkel teli lakóhely – választás lesz.

> **Rezime**

Zapadna Bačka je mali region koji raspolaže dobrim geopolitičkim i prirodnim uslovima, koje joj mogu obezbediti srednji- i dugoročni razvoj. Međutim ovaj region – zbog ekonomskih i političkih događanja poslednjih 15 godina – još uvek nije uspeo da se oporavi od onih uticaja, kojima je bio izložen. Zahvaljujući tome je značajno zaostao iza drugih regiona Vojvodine kao i u upoređenju sa regionima susednih zemalja sa sličnim uslovima privreivanja.

Iz aspekta razvoja regiona ključnu ulogu mogu imati:

1. poljoprivreda,
2. prerađivačka industrija,
3. dobra geopolitička pozicija i
4. specifične grane turizma (lovački i zdravstveni turizam).

U radu su definisani razvojni predlozi za navedene privredne oblasti ključnog karaktera.

Irodalom

1. Doroszló Településfejlesztési Program, 2006, Euroraptor,
2. Kupuszina Településfejlesztési Program, 2006, Euroraptor,
3. Szilágyi Településfejlesztési Program, 2006, Euroraptor,
4. Zombor Község Hivatalos Honlapja, www.so-sombor.com
5. Zombor honlapja, www.sombor.org.yu, Nyugat-Bácskai Körzet Hivatalos Honlapja, www.vdpzapadnabacka.co.yu, Zombori Gazdasági Kamara Hivatalos Honlapja, www.rpksombor.co.yu.

Diósi Viola,
nemzetközi marketing szakos közgazdász,
Josip Kras u. 2/4, 24 000 Szabadka,
Telefon: 063 8 396 681,
e-mail: diosiviola@gmail.com

Zenta község fejlesztési lehetőségei

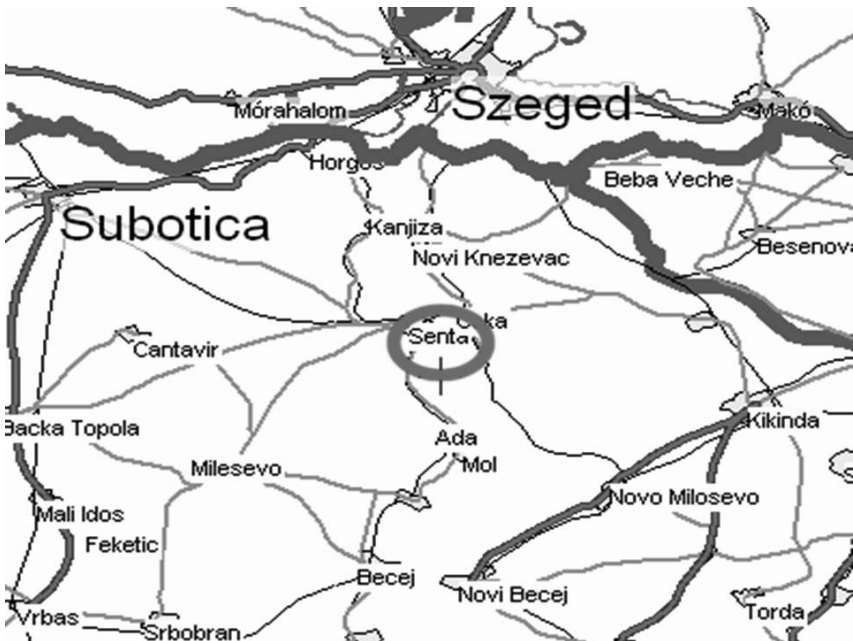
Lengyel Ilona, okl. közgazdász

ZENTA KÖZSÉG FEJLESZTÉSI TERVE 2007-2013



Földrajzi fekvése:

- Vajdaság legrégebbi települése
- a Tisza jobb partján terül el
- Bogaras, Felsőhegy, Kevi, Tornyos
- területe 293 km²
- lakosainak száma kb. 26.000
- nemzetiségi összetétele: 85%-a magyar, 10%-a szerb és 5%-a egyéb nemzetiségű.



STRATÉGIAI CÉL

1. HUMÁN ERŐFORRÁS
2. GAZDASÁG
3. INFRASTRUKTÚRA

1. HUMÁN ERŐFORRÁSOK

1) DEMOGRÁFIAI FEJLŐDÉS

- Az elvándorlás megállítása
- Népesedési politikával foglalkozó bizottság megalapítása

- Helyi családtervezési programok

2) OKTATÁS ÉS KÁDERKÉPZÉS

- Új objektumok kiépítése
- Az iskolai képzési programoknak a gazdaság szükségleteivel való összehangolása
- Oktatás- kéaderképzés (középiskola, főiskola és egyetem)
- Munkaerő folyamatos továbbképzése
- A munkanélküliek átképzése

OKTATÁSI ÉS KULTURÁLIS KÖZPONT



3. A TÁRSADALMI TEVÉKENYSÉGEK ELŐMOZDÍTÁSA

- Fejlesztési tervek meghozatala
- A kulturális identitás megőrzése
- A sport meglévő minőségének fenntartása, sportcsamok kiépítése
- A szociálisan veszélyeztetett társadalmi csoportok bekapcsolása a gazdasági és társadalmi életbe

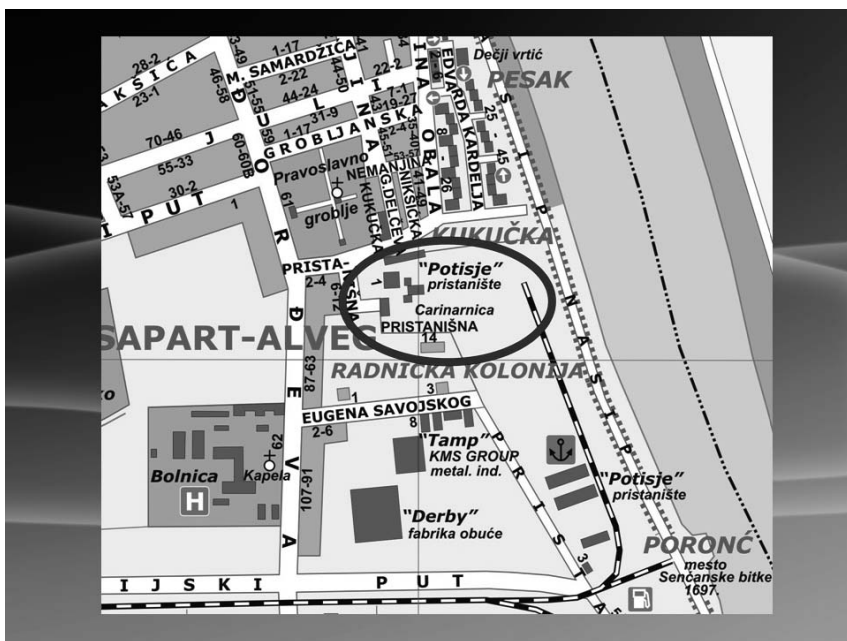
2. GAZDASÁG

1. AZ AGRÁRIPARI KOMPLEXUM FEJLESZTÉSE

- A kis- és középvállalkozások fejlesztése
- A jószágtenyésztés belterjesítése
- A talaj jobb kihasználtságának lehetőségei
- Az agrár-ökológiai turizmus fejlesztése
- A specifikus mezőgazdasági termékek termelése
- A fiatal vállalkozók helyzetének javítása
- A vállalkozók szakmai képzése

2. TURIZMUS

- Kirándulóturizmus
- Hajózási turizmus – csónakkikötő kiépítése
- Rendezvényturizmus
- Üzleti turizmus
- Kulturális és városi turizmus
- Falusi turizmus (tanyák)
- Sportturizmus
- Vadász-és horgászturizmus
- Fürdő-rekreációs turizmus
- Tranzitturizmus
- Beruházások – új létesítmények



3. INFRASTRUKTÚRA

1. KÖZLEKEDÉSI INFRASTRUKTÚRA

- Magisztrális út 9km, regionális út 32km és helyi jellegű út 25km
- Kerékpárutak kiépítése a települések között
- A várost megkerülő út kiépítése
- A gazdasági objektumokhoz vezető utak kiépítése a tanyavilágban

2. KOMMUNÁLIS INFRASTRUKTÚRA

- A városi szennyvízcsatorna- és gázhálózat befejezése
- A regionális hulladékkezelés megszervezése
- A zöld hálózat kialakítása és a természetes környezet védelme
- A villanyhálózat újjáépítése a tanyavilágban
- A közvilágítás korszerűsítése

3. A KOMMUNIKÁCIÓS INFRASTRUKTÚRA

- A távközlési kapacitások előmozdítása és digitalizálása - internet

Vállalkozói környezet

a) JOGI SZEMÉLY : 310

b.) AKTIV EGYÉNI VÁLLALKOZÓ (kisiparos) : 400

c.) CIVIL SZERVEZET, SZAKSZERVEZET: 138

Munkanélküliek száma

2007. Október 31-én:

- 2.298 személy



ELÉRHETŐSÉGEINK

- Honlapunk: www.zenta-senta.co.yu
- E-mail: ilona@zenta-senta.co.yu
- Telefon: 024-813-574 (156-os mellék)
- Mobil: 063-1980-387 – Lengyel Ilona

Köszönöm megtisztelő
figyelmüket!

Határrégiók sajátosságainak vizsgálata

A projekt a Szlovénia – Magyarország – Horvátország Szomszédsági Programban, az Európai Unió és a Magyar Köztársaság társfinanszírozásával valósult meg

Bacsi Zs.–Kovács E.–Lőke Zs.–Cservenka D.

1. Kutatásunk egy átfogóbb, a horvát-magyar határ menti megyék szereplőinek vidékfejlesztési együttműködését erősítő projekt része. A projekt célja a vidéki gazdaság szereplőinek felkészítése, képzése a vidék népességmegtartó erejének növelése érdekében, továbbá a gazdaság igényeihez illeszkedő képzési program kidolgozása, a közvetítő szereplők tudásának és felkészültségének javítása, a határ menti régiók adottságainak kihasználása, a kooperáció erősítése, és az EU vidékfejlesztési politikájához illeszkedő projektek elősegítése. A projekt célcsoportjai a vidékfejlesztésben érintett potenciális közvetítő szereplők, agráregyetemi hallgatók, főiskolások, szakemberek (tanárok, térségmenedzserek, üzletemberek, közigazgatási szakemberek, vállalkozók, agrárszereplők, civil szervezetek). A projekt fő tevékenységei: a vidékfejlesztés helyzetét, jogszabályi hátterét feltáró kutatás, a határrégiók fejlődési sajátosságait tárgyaló tanterv és tananyag készítése, annak kísérleti oktatása, az eredmények disszeminációja publikációk, szakmai előadások, illetve civil fórumok révén.

2. A kutatási feladatcsoport keretében részletesen felmértük a vidékfejlesztés magyar és horvát gyakorlatát, elmúlt évtizedbeli eredményeit, a kialakult intézményrendszer jellegzetességeit és hatékonyságát, a mögöttes közigazgatási struktúrát, valamint a vidékfejlesztési programoknak az EU vidékfejlesztési politikájához való illeszkedését, eddigi tapasztalatait. Ehhez szekunder információk – szakirodalom, szócikkek, tanulmányok, valamint a rendelkezésre álló statisztikai adattárak – feldolgozását végeztük el Magyarországon és Horvátországban. A fenti országos és regionális szinten elvégzett vizsgálatokat az érintett határ menti régiók speciális adottságait és problémáit feltáró kutatással egészítettük

ki. Ennek keretében a térségben élők körében mélyinterjúk és kérdőíves lekérdezések segítségével azonosítottuk a térségben élők gazdasági és társadalmi jellemzőit, problémáit és a helyzetük javítására irányuló programok hatékonyságát, eredményességét. A primer adatgyűjtésen alapuló kutatás a következő elemeket tartalmazta:

- Kérdőíves adatgyűjtés a mezőgazdasági vállalkozások, a kis és középvállalkozások (KKV-k), a leszakadó társadalmi rétegek és a települési önkormányzatok körében a határ menti régiókban.
- Fókuszcsoporthoz és interjúk vizsgálat a mezőgazdasági vállalkozások, a KKV-k, a leszakadó társadalmi rétegek és a települési önkormányzatok körében a határ menti régiókban.

3. A kutatási eredmények elemzése alapján részletes jelentésünkben áttekintettük a vidékfejlesztés magyarországi forrásait és intézményrendszerét, majd a horvát-magyar határ mentén elhelyezkedő három megye vidéki társadalmát és gazdaságát mutattuk be, s főlváztuk, hogy a SAPARD és az AVOP keretében milyen fejlesztési lehetőséget kaptak a térség szereplői. Ezt követően összefoglaltuk a kérdőíves és interjúk adatgyűjtésünk tapasztalatait, majd áttekintjük a horvát partner kutatási tapasztalatait. Végezetül javaslatokat tettünk a magyar vidékfejlesztési rendszer (elsősorban az AVOP) átalakítására, valamint a horvát partner számára összefoglaljuk a magyar tapasztalatokat.

4. Magyarországon a vidékfejlesztési intézkedések megjelenése 1998-ra tehető. 1999-2000-ben a kelet-európai térségben Magyarországon egyedülálló módon elkészültek az országos, megyei és kistérségi vidékfejlesztési programok, és ezzel a vidéki térségek felkészültek a hazai és EU-s támogatási források fogadására. Magyarország EU-csatlakozását követően megnyílt a lehetőség a 2004-2006. évekre kidolgozott nemzeti vidékfejlesztési programok megvalósítására. Ezek közül a Nemzeti Fejlesztési Terv részét képező Agrár- és Vidékfejlesztési Operatív Program (AVOP) fejlesztési forrásaira már májustól lehetett pályázni. A program több mint 100 milliárd forintot kitevő támogatási keretére rövid idő alatt mintegy 5000 pályázat érkezett be. A program több támogatási jog címén az igényelthez képest hamar kevésnek bizonyult

a meghatározott pénzügyi keret. A 2007-2013-ig terjedő időszak agrár-vidékfejlesztési prioritásai a mezőgazdaság és az erdészeti szektor versenyképességének növelése, a környezet védelme, a földterület termőképességének fenntartása, a környezetgazdálkodás, a vidéki gazdaság diverzifikációja, a vidéki területeken élők életminőségének javítása, valamint a helyi közösségi programok (LEADER tengely) megvalósításának elősegítése lesznek.

5. Vizsgált három magyarországi megyénk, Baranya, Somogy és Zala vidékies települészerkezettel és gazdasággal rendelkezik. A megyei jogú városok és Keszthely, valamint Siófok térségének kivételével kisvárosias és aprófalvas vidéki kistérségek alkotják a horvát határ menti magyarországi térséget. Az ország e részében az agrár- és vidékfejlesztés nagyobb jelentőséggel bír más iparosodottabb és központi elhelyezkedésű kistérségeknél.

6. A döntéshozók országos szinten összesen 3114 pályázatot támogattak az AVOP forrásaiból, melyből 473 Zala, Somogy és Baranya megyei volt. A legnagyobb megítélt támogatási összeg 500 millió forint volt, a legkisebb 15 ezer. A 3114 projekt összköltségvetése mintegy 201 milliárd forint volt, vagyis a pályázók, saját forrásként, közel 1, 50 forintot „tettek hozzá” minden egy forintnyi támogatáshoz. A vizsgálat tárgyát képező három megye a megyék „rangsorában” a középmezőnyben foglal helyet:

- Zalában volt a legtöbb sikeres pályázat, 178, ami az összes nyertes pályázat 5,7 százalékát tette ki. A zalai pályázatok jellemzően kisebb volumenűek voltak, ezért is jutott a teljes elnyert támogatás 4, 6 százaléka Zalának;
- A három közül Somogy volt a leggyengébben teljesítő megye (136 nyertes pályázat), ahonnan sikeres pályázatok 4, 4 százaléka érkezett, míg a támogatási összeg 4,0 százaléka jutott a megyének;
- Baranya a pályázatok száma alapján (159) a három megye között a második, ahonnan jellemzően közepes és nagyméretű pályázatok érkeztek be, ezért az összes támogatás 5,8 százaléka jutott a megyének.

Jelentésünkben részletesen bemutattuk a három megye egy-egy kistérségének vidékfejlesztési projektjeit. Zalából a Keszthely-hévízi, Baranyából a siklósi, Somogyból pedig a barcsi kistérséget elemeztük.

7. A kutatás magyarországi részében 2006. márciusában-májusban a kérdőíves adatfelvétel előkészítéseként 14 strukturált interjút készítettünk az AVOP pályázati rendszerében közreműködő – elsősorban zalai – szereplőkkel. Így két megyei-régiós hivatal vezetőjével, 3 vállalkozóval és 9 polgármesterrel-jegyzővel folytattunk beszélgetést a vidékfejlesztésről és az AVOP-ról. Kérdőíves adatgyűjtésünk során 100 interjút készítettünk. Kérdéseinket 50 vállalkozás és 50 önkormányzat válaszolta meg. A megkérdezettek Baranya, Somogy és Zala megyékből kerültek ki. Nem törekedtünk a minta reprezentativitására. Az adatokat SPSS 9.0 programcsomag segítségével értékeltük.

8. A válaszadó vállalkozások közel fele az országos, a hazai piacra termel. További 20 %-uk megyei, régiós piacra, 16 % helyi piacra termel, 12 %-uk pedig jelezte, hogy exportra is termel. 42 %-nak termelési, 36 %-nak értékesítési partnerei vannak, de figyelemre méltó, hogy 14 % semmilyen partnerrel nem rendelkezik. A vállalkozások és önkormányzatok együttes megkérdezése alapján horvát partnerkapcsolattal nem rendelkezik a válaszadók 87 %-a, 6 %-nak van egy horvát partnere, és 2 %-nak kettő vagy több. Míg Somogy megyében van a legtöbb horvát kapcsolattal rendelkező, a legkevesebb ilyen kapcsolattal a Zala megyeiek rendelkeznek, ami talán a közös határszakasz hosszával, a földrajzi elhelyezkedéssel és a közlekedési lehetőségekkel magyarázható. A válaszadók a vidék fejlődését gátló, fő problémáknak a következőket tartják: a munkahelyek hiányát, a vidéki infrastruktúra elégtelenségét, a nem megfelelő szintű állami szerepvállalást és támogatásokat, az elöregedést, az elnéptelenedést, a piaci versenyképtelenséget, az alacsony felvásárlási árakat. Emellett a pénzhiány, a kedvezőtlen életminőség, az elaprózott birtokstruktúra, pályázatoknál a saját erő követelménye, a képzettséggel kapcsolatos problémák, az intézménystruktúra problémái okoznak gondot. Szerintük a vidékfejlesztésnek ennek megfelelően több fontos céltémára kellene összpontosítania. A megkérdezettek a vállalkozások fejlesztését befolyásoló tényezőknek tulajdonítják

a legnagyobb fontosságot (vállalkozásfejlesztés, KKV-k fejlesztése, mikro-vállalkozások fejlesztése, közlekedés, munkahelyfejlesztés), míg a szociális problémákat, és az ezekkel kapcsolatos feladatokat (falufejlesztés, helyi szolgáltatások, kistérségi centrum létesítése, romák és leszakadó rétegek integrálása, szociális gazdaságfejlesztés, humán erőforrás fejlesztés) kisebb fontosságúnak tekintik. A megyék között azonban különbségeket tapasztalunk. Zalaiban tűnik legkiegyenlítettebbnek a megoszlás, míg Baranyában a legnagyobbak az eltérések. Legtöbbször azért pályáztak, mert nem volt más forráslehetőség, illetve mert vonzóknak találták a finanszírozási konstrukciót, de az sem ritka eset, hogy a pályázónak már volt benyújtásra váró illeszkedő projektje. A projekt eredményeképpen, a vidék jövedelemtermelő képességének mutatóit, a munkahelyek keletkezését és az árbevétel növekedését vizsgáltuk. A létrejött munkahelyek száma átlagosan 0,67 db/pályázat. Az árbevétel növekedés átlagosan 11318,5 eFt/év. Az önkormányzatok esetében mindkét mutató jelentősen alacsonyabb ennél, ugyanis pályázatuk általában infrastruktúra és közszolgáltatás fejlesztésre irányult. A kft-k esetében a munkahelyszám magasabb, az árbevétel-növekedés pedig közel négyszer akkora, mint a teljes minta átlaga. Érdekes, hogy Rt-k esetében a munkahelyek száma kissé meghaladja, az árbevétel növekedés viszont elmarad az átlagostól, akárcsak az egyéni vállalkozásoknál, míg az őstermelők esetében nincs értékelhető eredmény.

9. A vidékfejlesztés jelenlegi horvátországi helyzetével kapcsolatosan több interjút készítettünk, amelyekből világos kép rajzolódott ki az intézményi rendszer jelenlegi állapotáról, a problémákról és a fejlesztés irányairól. A minisztériumi főosztályvezetőkön kívül a megyei hivatalok vezetőit, fejlesztési ügynökség vezetőit, civil szervezetek képviselőit kerestük fel kérdéseinkkel. A 2004 óta felgyorsult EU csatlakozási előkészületek során hozzáláttak a horvát szervezetrendszer és a fejlesztési politika EU-harmonikus tételéhez. A Mezőgazdasági, Erdészeti és Vízügyi Minisztériumban igyekeztek minden jelenleg futó vidékfejlesztési programot az EU-hoz igazítani. Jelenleg folyamatban lévő legfontosabb programok a következők: SAPARD, CARDS, RT IPARD, INTERREG, PHARE. A horvát SAPARD közvetlenül a vidékfejlesztéssel kapcsolatos és lehetőségei 15 intézkedésből állnak. Ezek három főcsoportba vannak besorolva, melyekből:

- Első számú prioritás a falusi illetve mezőgazdasági birtokok részére szánt támogatás,
- Második számú prioritás a feldolgozóipar támogatása.
- Harmadik számú prioritás a helyi közösségek támogatása és azok az intézkedések, melyek a helyi infrastruktúra fejlesztését szolgálják.

A SAPARD ügynökség megszervezése már megkapta a nemzeti akkreditációt, most bekerült az Európai Bizottság akkreditációs folyamatába is. Így már csak fél évük maradt a program felhasználására. A nagy lelkesedésnek és aktivitásnak köszönhetően sikerült kiharcolni, hogy fél évnél kicsit hosszabb ideig tudják még használni a SAPARD programot.

10. A vidékfejlesztés fogadtatása nagyon ellentmondásos a falusi térségekben. Megállapítható hogy a tágabban vett vidékfejlesztési programok nincsenek összehangolva és hiányzik az egységes, minden szintre kiterjedő tervezési folyamat. A koordináció hiánya odáig vezetett, hogy végül is nem tudjuk biztonságosan megállapítani, hogy Horvátországban jelenleg hány és milyen jellegű vidékfejlesztési projekt van folyamatban. A magyarországi kapcsolatokról leginkább a Muraköz-megyeiek és a Kapronca-Kőrös megyeiek nyilatkoztak pozitívan, a többi hivatalvezető inkább szándékokról beszélt. Összességében, elsősorban a nyelvi nehézségek miatt, gyenge a viszony a magyar hivatalokkal, s több kapcsolatuk van a szlovénokkal.

11. A kutatás részeként kérdőíves lekérdezést végeztünk Horvátországban is, itt a lekérdezettek körét tudatosan szélesítettük, hogy árnyaltabb képet kapjunk a vidékfejlesztés jelenlegi helyzetéről. Így a települések polgármesterein és a mezőgazdasági vállalkozókon túlmenően felkerestük a mezőgazdasági vállalkozók szövetségeinek képviselőit, a turizmusért felelős települési tisztviselőket, illetve a vidékfejlesztésért felelős osztályok vezetőit. A 101 megkérdezettből a vállalkozások 52%-ban, a fent részletezett kategóriákhoz tartozók pedig 48%-ban vannak jelen a mintában. A megkérdezett szereplők jelenlegi horvátországi problémái a következők voltak:

- Túlszabályozottság az állam részéről (23%)
- Beruházások hiánya (17%)
- Bonyolult adminisztrációs kötelezettségek (14%)
- Erős piaci konkurrencia (13%)

A szervezeteik, vállalkozásaik fejlődését leginkább elősegítő változások a következők lennének:

- A hazai piac védelme (18%)
- Nagyobb állami szerep a fejlesztési támogatások területén (18%)
- Az adók mértékének csökkentése (15%)
- Egyszerűbb adminisztráció (15%)
- A fejlesztési politika prioritásainak meghatározása a hazai szükségletekkel és a külföldi (EU) elvárásokkal összhangban (10%)

12. A horvátországi megkérdezettek 28% írt vidékfejlesztési projektet, és további 5% szándékozik írni. Ez, összehasonlítva a magyarországi megkérdezettekkel, leginkább az 1990-1999. közötti állapotot tükrözi. A pályázat benyújtásának elmaradását a horvátországi megkérdezettek a következőkkel indokolták:

- Tapasztalatlanság, előtte sohasem pályázott (28%)
- Saját forrás hiánya (23%)
- Nem voltak meg a kellő információim (21%)

A horvát válaszadóink szerint a projektek tartalmára vonatkozóan nem kapnak elég információt sem a kiíróktól, sem más segítséget nyújtó szervektől (minisztériumoktól, megyei hivataloktól), továbbá elégtelen a tájékoztatás a médiumokon és az Interneten keresztül is. A pályázók számára nem igazán világos, hogy kiknek a feladata a tájékoztatás, továbbá nagyobb támogatást igényelnének a projektírás területén. A nyertes projekteknél túl bonyolultnak találják a szabályzókat és a felügyeletet.

13. A jövőre nézve Magyarországgal 72% szeretne kialakítani kapcsolatokat, együttműködést. Horvát válaszadóink szerint a határmenti megyékben még nem túlságosan intenzívek a magyarországi üzleti kapcsolatok. A megkérdezetteknek csak 19%

rendelkezik valamilyen üzleti jellegű kapcsolattal. Arra a kérdésre, hogy szándékozik-e ilyen jellegű kapcsolatot létesíteni, 16% ezt nem tartotta fontosnak, 25% csak a közös projektek miatt szándékozna együttműködni, míg 45% jó lehetőségeket lát az üzleti és más jellegű együttműködésre.

14. A vizsgált horvátországi, határmenti megyék a szomszédos ország fejlett agrártérségei közé számítanak. Mindez azt jelenti, hogy a térség komoly agrár- és tágabban vidékfejlesztési potenciállal rendelkezik. A vidékfejlesztési intézményrendszer kialakítása azonban még kezdeti szakaszban van, s a mai horvát helyzet a több évvel ezelőtti magyar viszonyokra emlékeztet. Ilyen körülmények között mind a fejlesztési szervezetek közti együttműködésnek, mind pedig a vidékfejlesztés gazdasági és civil szférabeli szereplői együttműködésének komoly lehetőségei vannak. Javaslataink így a következők:

Rövid távon folytatni, mélyíteni és szélesíteni kellene a fejlesztési szervezetek közti tapasztalatcserét, tudástranszfert. Ennek jelenleg nincsenek meg az intézményes csatornái, ám azok viszonylag egyszerűen kialakíthatók a regionális fejlesztési szervezeteken keresztül.

Hosszabb távon a közös vidékfejlesztési programok kidolgozására és megvalósítására kell a hangsúlyt helyezni. A Dráva közös vidékfejlesztési jellegű hasznosítása, a vidéki vállalkozások közötti kooperáció lehetőségei egyelőre kiaknázatlanok. Szükséges lenne a gazdasági kamarák, vállalkozó-szervezetek, települések és kistérségek közötti együttműködés alapjainak megteremtése, ezek támogatása, az INTERREG-ben rejlő lehetőségnek a jelenleginél jobb kiaknázása.

Ph.D. Kovács Ernő, egyetemi docens
Pannon Egyetem
Georgikon Mezőgazdaság-tudományi kar
Tel: +36 83 545 120
E-mail: h12725kov@ella.hu

Tartalom

Előszó	5
Lakner Zoltán, Ph.D., assoc. prof. Chances of Voivodina in Globalising World and Enlarging Europe	11
Ph.D. Somogyi Sándor, Emeritus Professor A regionális fejlesztés menedzselésének néhány kérdése	32
Kajári Karolina, Ph.D., egyetemi docens Életminőség Szerbia régióiban	43
Dr. Sefcsich György, gépészmérnök, nyugalmazott egyetemi tanár A vajdasági tömbmagyarság életterét összefogó északvajdasági régió gazdaságfejlesztési lehetőségei	60
Pásztor István, A VT privatizációs és vállalkozásfejlesztési titkára A Vajdaság gazdaságfejlesztési terve	78
Kudlik Erika, okl. közgazdász Szabadka község gazdaságfejlesztési stratégiája, 2007–2011 . . .	83
Balassa Endre Fejlesztési lehetőségek – mit tettünk, mit tegyünk Topolyán . . .	100
Fejlesztő Róbert Magyarkanizsa község stratégiai fejlesztési terve, 2006–2010 . . .	110
Takács Zoltán, Ph.D. hallgató A településfejlesztési döntéshozatal előkészítésének dimenziói – Adalékok Magyarkanizsa település fejlesztéséhez	120

Diósi Viola

**Nyugat-Bácska magyar lakta településeinek gazdasági és
társadalmi fejlesztési lehetőségei 140**

Lengyel Ilona, okl. közgazdász

Zenta község fejlesztési lehetőségei 163

Bacsi Zs.–Kovács E.–Lőke Zs.–Cservenka D.

Határregiónak sajátosságainak vizsgálata 172